

UNIVERSITETET I AGDER

**Diskursanalyse av Meld. St. 6 (2012-2013) og
Meld. St. 30 (2015-2016)**

- En kvalitativ studie av diskursen om integrering i stortingsmeldinger, og hvordan dette kan forstås i et maktperspektiv

LINN-MARIE CELAND SAGA

VEILEDER

Solveig Sagatun

Universitetet i Agder, 2017

Fakultet for samfunnsvitenskap
Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Sammendrag

Dette masterprosjektet har som mål å utforske og sammenligne diskursen om integrering av innvandrere med fluktbakgrunn i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016), og hvordan dette kan forstås i et maktperspektiv. I tillegg ønsker jeg å sette dette i en historisk kontekst. Jeg inndrar derfor også tidligere forskning på fem stortingsmeldinger om integrering fra 1974 til 2004. Dette kan også anses som en form for datamateriale, da jeg også legger et analytisk blikk på disse.

Det er foreløpig ikke forsket på Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) med integrering som fokus. Jeg synes det er aktuelt å undersøke disse da integrering av innvandrere med fluktbakgrunn er noe Norge må forholde seg til, med tanke på flyktningssituasjonen i verden. Jeg ser det også som et supplement til tidligere forskning at det blir kastet lys på to nyere stortingsmeldinger om integrering.

Studien er et kvalitativt forskningsopplegg og jeg benytter meg av diskursanalyse som metode, da jeg mener det best egner seg til å besvare problemstillingen. Med diskurs menes det bestemte måter å snakke om og forstå verden på, eller deler av verden (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 9). Ifølge diskursteori anses praksisen på integreringsfeltet å være bestemt av diskursen (Henriksen, 2013).

Problemstillingen for prosjektet er:

- Hvordan fremstår diskursen om integrering i ulike stortingsmeldinger fra 1974 og frem til i dag, med hovedfokus på Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016), og hvordan kan dette forstås i et maktperspektiv?

Diskursanalysen viser at integrering i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) anses for å være en prosess som vedrører alle i samfunnet. Det kommer frem en rekke forventninger til de som fremgår som mottakere av stortingsmeldingene. Forskjellen mellom Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) er hovedsakelig knyttet til hvilke forventninger det stilles til innvandrere. Det handler om vektleggingen av den enkelte innvandrers innsats for integrering. I Meld. St. 30 (2015-2016) er det rent eksplisitt større fokus på innvandreres *egeninnsats* i integreringsprosessen sammenlignet med Meld. St. 6 (2012-2013), hvor et slikt begrep ikke forekommer. Det er ikke ensbetydende med et fravær av innhold om innvandreres egeninnsats for integrering i Meld. St. 6 (2012-2013), men det trer ikke like

sterkt frem som i Meld. St. 30 (2015-2016). Foruten denne forskjellen, som hovedsakelig går på hva som eksplisitt uttrykkes, viser funnene at Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) er en del av den samme diskursen. Ved å sette diskursen i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) i en historisk kontekst, med tidligere stortingsmeldinger fra 1974 til 2004, er det større forskjeller og direkte motsetninger når det kommer til diskursen om integrering. I St. Meld. nr. 74 (1979-1980) blir det hevdet at innvandrere må ha forankring i egen kultur for at integrering skal lykkes, og det offentlige må gi innvandrere særtiltak og beskyttelse av opprinnelig kultur. I St. Meld. nr. 39 (1987-1988) anses innvandreres kultur mer som en trussel mot integrering, videre skal ikke innvandrere behandles som en gruppe som trenger særtiltak, men som en del av den generelle velferdsstatlige politikken.

I lyset av teorien jeg presenterer i oppgaven, hovedsakelig Foucaults diskurs- og maktteori, viser mine funn at forståelsen av integrering bestemmes av den virkelighet og kunnskap som stortingsmeldingene er bærere av. Med andre ord er den bestemt av diskursen, da denne definerer *integrering* og hva som må til for å kunne *bli integrert*. Funnene viser at diskursen om integrering er i stadig endring, og dermed er det umulig å sette to streker under svaret på, hva som må til for at innvandrere med fluktbakgrunn skal bli integrert. Dette henger sammen med at kunnskap blir til i diskursen. Hva som blir ansett som sant på et tidspunkt blir ikke nødvendigvis ansett som sant på et senere tidspunkt (Burr, 1995).

Mine funn blir drøftet i et maktperspektiv, ut ifra Foucaults forståelse av makt. Han hevder at makt og kunnskap henger sammen. Vi ser at kunnskapen om integrering i stortingsmeldingene fører til konkrete praksiser som f.eks. introduksjonsordningen. Praksisene skaper sammen med kunnskapen subjektet *integrert innvandrer*, og innvandrere har derfor ikke makt over de betingelsene de er betinget av (Henriksen, 2013, s. 58). Dette gjelder ikke bare subjektet *innvandrer*, men alle som er en del av diskursen, i dette tilfellet alle i samfunnet.

Forord

En spennende periode med masterprosjekt har kommet til veis ende. Jeg har hatt mange gode støttespillere under hele prosessen og disse fortjener en takk.

Takk til Solveig Sagatun, min veileder, for konstruktive og lærerike innspill.

Takk til min familie og venner, dere har oppmuntret meg underveis i hele prosessen.

En særlig takk fortjener min mann, ingen har større tålmodighet enn deg.

Linn-Marie C. Saga

November 2017, Kongsberg

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	2
FORORD	4
INNHOLDSFORTEGNELSE	5
KAPITTEL 1 INNLEDNING	7
1.1 VALG AV TEMA OG DETS RELEVANS FOR SOSIALT ARBEID	7
1.2 PROBLEMSTILLING OG FORSKNINGSSPØRSMÅL	8
1.3 DEFINISJON AV SENTRALE BEGREPER	8
1.3.1 <i>Ideelle mottakere</i>	9
1.3.2 <i>Innvandrere</i>	9
1.3.3 <i>De profesjonelle</i>	9
1.3.4 <i>Sivilsamfunnet</i>	9
1.3.5 <i>Stortingsmelding</i>	10
1.4 OM EN STORTINGSMELDING.....	10
1.5 RELEVANT FORSKNING OG PLASSERING AV MIN STUDIE	11
1.6 OPPGAVENS STRUKTUR	12
KAPITTEL 2 TEORI	14
2.1 DISKURSANALYSE SOM TEORI.....	14
2.2 DISKURSANALYSE OG SOSIALKONSTRUKSJONISME	14
2.3 DISKURSANALYSE OG STRUKTURALISME/POSTSTRUKTURALISME	15
2.4 FOUCAULTS DISKURSTEORI.....	17
2.5 LACLAU OG MOUFFES DISKURSTEORI	19
2.6 MOTBEGREP	20
2.7 FOUCAULTS MAKTTEORIER.....	20
2.7.1 <i>Suverenitet- og disiplineringsmakt</i>	22
2.7.2 <i>Styringsmentalitet og subjektet</i>	22
2.8 SUBJEKTIVERINGSPROSESS	24
2.9 FORTELLER, MOTTAKER OG POSISJONERING.....	24
KAPITTEL 3 METODE	27
3.1 DISKURSANALYSE SOM METODE	27
3.2 DATAINNSAMLING	28
3.3 VALG AV DATAMATERIALE.....	28
3.4 ANALYSEPROSESSEN	29
3.5 MIN BRUK AV TIDLIGERE FORSKNING.....	31
3.6 STUDIENS TROVERDIGHET	32
KAPITTEL 4 STORTINGSMELDINGER FRA 1974 TIL 2004	35
4.1 ST. MELD. NR. 39 (1973-1974) OM INNVANDRINGSPOLITIKKEN	35
4.1.1 <i>Integreringsforståelse</i>	36
4.1.2 <i>Subjektposisjoner</i>	38
4.2 ST. MELD. NR. 74 (1979-1980) OM INNVANDRERE I NORGE.....	39
4.2.1 <i>Integreringsforståelse</i>	39
4.2.2 <i>Subjektposisjoner</i>	42
4.3 ST. MELD. NR. 39 (1987-1988) OM INNVANDRINGSPOLITIKKEN.....	42
4.3.1 <i>Integreringsforståelse</i>	43
4.3.2 <i>Subjektposisjoner</i>	45
4.4 ST. MELD. NR. 17 (1996-1997) OM INNVANDRING OG DET FLERKULTURELLE NORGE	46
4.4.1 <i>Integreringsforståelse</i>	46
4.4.2 <i>Subjektposisjoner</i>	49
4.5 ST. MELD. NR. 49 (2003-2004) MANGFOLD GJENNOM INKLUDERING OG DELTAKELSE: ANSVAR OG FRIHET.....	49

4.5.1	<i>Integreringsforståelse</i>	50
4.5.1.1	Inkludering og deltakelse	51
4.5.1.2	Mangfold	52
4.5.2	<i>Subjektposisjoner</i>	55
KAPITTEL 5 ANALYSE		56
5.1	ANALYSEDEL 1) TENKEMÅTER OG BEGREPER OM INTEGRERING	56
5.1.1	<i>Historisk perspektiv</i>	57
5.1.2	<i>Meld. St. 6 (2012-2013) En helhetlig integreringspolitikk</i>	57
5.1.2.1	Introduksjon	57
5.1.2.2	Integreringsforståelse	58
5.1.2.2.1	Moment a: Like muligheter	60
5.1.2.2.2	Moment b: Like rettigheter	63
5.1.2.2.3	Moment c: Like plikter.....	63
5.1.2.2.4	Moment d: Oppleve tilhørighet.....	64
5.1.2.2.5	Moment e: Deltakelse i fellesskapet	65
5.1.2.3	Nodalpunktets innhold	66
5.1.3	<i>Meld. St. 30 (2015-2016) En effektiv integreringspolitikk</i>	68
5.1.3.1	Introduksjon	68
5.1.3.2	Integreringsforståelse	68
5.1.3.2.1	Moment a: Like muligheter	70
5.1.3.2.2	Moment b: Være i lønnet arbeid.....	72
5.1.3.2.3	Moment c: Egeninnsats.....	73
5.1.3.2.4	Moment d: Oppslutning til sentrale verdier i samfunnet og holde seg innenfor norsk lov.....	75
5.1.3.2.5	Moment e: Like rettigheter og plikter	75
5.1.3.3	Nodalpunktets innhold.....	76
5.1.4	<i>Sammenligning av momentene i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016)</i>	77
5.2	ANALYSEDEL 2) MAKTRELASJONER.....	80
5.2.1	<i>Tekstens ideelle mottakere</i>	81
5.2.2	<i>Subjektposisjoner i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016)</i>	83
5.2.2.1	Subjektposisjoner for innvandrere i Meld. St. 6 (2012-2013)	84
5.2.2.1.1	Tilpasse seg samfunnet	84
5.2.2.1.2	Ta del i arbeids- og samfunnslivet	87
5.2.2.2	Subjektposisjoner for innvandrere i Meld. St. 30 (2015-2016)	89
5.2.2.2.1	Krav om å bidra og delta	89
5.2.2.2.2	Stor innsats fra den enkelte.....	90
5.2.2.3	Subjektposisjoner for de profesjonelle i Meld. St. 6 (2012-2013)	92
5.2.2.4	Subjektposisjoner for de profesjonelle i Meld. St. 30 (2015-2016)	94
5.2.2.5	Subjektposisjon for sivilsamfunnet i Meld. St. 6 (2012-2013)	96
5.2.2.6	Subjektposisjoner for sivilsamfunnet i Meld. St. 30 (2015-2016).....	97
5.2.3	<i>Subjektposisjonenes tilknytning til momentene</i>	98
5.2.3.1	Like muligheter.....	98
5.2.3.2	Like rettigheter.....	100
5.2.3.3	Like plikter	100
5.2.3.4	Deltakelse i fellesskapet	101
5.2.3.5	Opplevelse av tilhørighet	101
5.2.3.6	Være i lønnsarbeid	102
5.2.3.7	Egeninnsats	102
5.2.3.8	Oppslutning til sentrale verdier i samfunnet og holde seg innenfor norsk lov	102
5.2.4	<i>Sammenligning av diskursene i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016)</i>	103
5.2.5	<i>Maktperspektiv</i>	107
5.2.5.1	Styringsteknologier	110
5.2.5.2	Betinget av diskursen	112
KAPITTEL 6 AVSLUTTENDE REFLEKSJONER.....		115
6.1	FORSLAG TIL VIDERE FORSKNING	118
REFERANSER		119

Kapittel 1 Innledning

1.1 Valg av tema og dets relevans for sosialt arbeid

Faget sosialt arbeid har fokus på utfordringer, enten mellom individ og samfunn eller grupper og samfunn. Arbeidet som sosialt arbeid utfører foregår derfor på et individ-, gruppe- og samfunnsnivå. Foruten å få frem samfunnsforhold som skaper ekskludering og marginalisering, kan sosialt arbeid også forstås som hjelp til mennesker i krevende livssituasjoner. Typiske arbeidsområder er f.eks. NAV, barnevern og asylmottak (Berg, Ellingsen, Levin & Kleppe, 2015, s. 19).

Jeg har selv jobbet i NAV som flyktningkonsulent og som miljøarbeider på et asylmottak. Dette har åpnet min nysgjerrighet når det kommer til integrering av innvandrere med fluktbakgrunn. Foruten mitt arbeid har jeg jobbet frivillig som flyktningguide gjennom Røde Kors og hatt kortere opphold i flyktningleirer i henholdsvis Thailand og Hellas. Det kommer derfor ikke som en overraskelse, for meg selv eller de rundt meg, at mitt valg av tema knytter seg til flyktning- og integreringsområdet. For øvrig anser jeg temaet ytterst relevant for faget sosialt arbeid, spesielt med tanke på flyktningssituasjonen i verden.

I mitt arbeid har jeg hatt direkte kontakt med innvandrere med fluktbakgrunn som skal integreres i det norske samfunnet. Da jeg valgte integrering som tema ønsket jeg å se det fra et annet perspektiv enn det jeg allerede kjenner til. Foruten å utvide min horisont, er det positivt med tanke på å ikke være for nær forskningstemaet, og på den måte unngå for mange forutinntatte antakelser før prosjektets start. Jeg har derfor valgt å gjøre en diskursanalyse av to stortingsmeldinger om integrering. Det gjelder Meld. St. 6 (2012-2013) *En helhetlig integreringspolitikk* og Meld. St. 30 (2015-2016) *En effektiv integreringspolitikk*.

Det er politikken på integreringsfeltet som påvirker hvordan selve praksisen blir utformet. De som jobber med integrering i ulike offentlige tjenester er underlagt ulike styrings- og kunnskapsformer som er styrende for deres arbeidshverdag, men disse må ikke bli forstått som selvfølgelige og nøytrale (Kroken & Madsen, 2016, s. 10). Både politikken og praksisen er en del av diskursen. Diskursen er ikke en fast størrelse. Når det skjer endringer i den, vil det også skje endringer i politikken og i praksisen. Som sosialarbeider er det derfor viktig med kritisk refleksjon og å stille spørsmål til det selvsagte (ibid.). Min oppfattelse av hvordan innvandrere

best blir integrert er bestemt av diskursen som jeg er en del av. Den er altså på ingen måte objektiv.

Et ofte gjengitt eksempel på hvordan kunnskap og praksis endrer seg er den norske stats syn på samene. I 1860 ble fornorskingspolitikken for alvor innledet og total assimilasjon var målsettingen for staten. Den samiske kulturen skulle avskaffes (St. Meld. nr. 55 (2000-2001), s. 16). I dag har diskursen om samer endret seg, og derfor også praksisen for hvordan staten forholder seg til samer. Samene skal ikke fornorskes og det er en rekke tiltak som skal være med på å bevare samisk kultur.

Jeg anser det relevant å sette søkelyset på diskursen om integrering i stortingsmeldinger, nettopp fordi det er av avgjørende betydning for hvordan praksisfeltet kommer til å se ut. Det berører derfor både innvandrere og alle andre som har en rolle i integreringen. Hvem disse er kommer jeg tilbake til senere i oppgaven.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

- Hvordan fremstår diskursen om integrering i ulike stortingsmeldinger fra 1974 og frem til i dag, med hovedfokus på Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016), og hvordan kan dette forstås i et maktperspektiv?

Problemstillingen vil jeg forsøke å besvare ved å stille to forskningsspørsmål:

1. Hva slags tenkemåter og begreper om integrering synliggjøres i de utvalgte stortingsmeldingene?
2. Hvordan fremstår maktrelasjoner i stortingsmeldingene (diskursene) mellom ulike ideelle mottakere?

1.3 Definisjon av sentrale begreper

Jeg vil gjøre rede for hvilken forståelse jeg legger til grunn for noen nøkkelbegreper i oppgaven. Dette er for å tydeliggjøre hva jeg legger i disse, og slik å forhindre misforståelser da begreper kan ha ulik betydning alt etter hvilken kontekst de fremgår i.

1.3.1 Ideelle mottakere

Når jeg ser etter stortingsmeldingenes ideelle mottakere, tenker jeg på de impliserte mottakere, og ikke den fysiske mottakeren. De impliserte mottakere, altså de ideelle, er mottakerinstanser som leses ut fra teksten (Halдар & Engebretsen, 2009). Politikken som stortingsmeldingene tar for seg handler om integrering, og tekstene retter seg mot flere ideelle mottakere. Den fysiske mottakeren er Stortinget, det er her stortingsmeldingene blir gjennomgått.

1.3.2 Innvandrere

Når jeg i min gjennomgang av Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) ser på integrering av innvandrere, så gjelder dette innvandrere med fluktbakgrunn. Ofte skriver jeg det eksplisitt, men ikke alltid på grunn av flyten og av hensyn til plass. Jeg tillater meg dette fordi stortingsmeldingene jeg analyserer har innvandrere med fluktbakgrunn som politikken målgruppe. Arbeidsinnvandrere nevnes i svært begrenset omfang, da disse blir behandlet i andre stortingsmeldinger. Imidlertid gis innvandrere et annet innhold i min gjennomgang av tidligere forskning på stortingsmeldinger. Tidligere ble den ønskede politikken for arbeidsinnvandrere og innvandrere med fluktbakgrunn presentert i samme stortingsmelding. I disse dekker begrepet innvandrere både de som kommer for å arbeide og de som kommer på grunn av flukt.

1.3.3 De profesjonelle

Jeg bruker *de profesjonelle* som en felles betegnelse for en gruppe av ideelle mottakere av stortingsmeldingene. Offentlige instanser og de som jobber i disse blir dermed gjort til én kategori.

1.3.4 Sivilsamfunnet

Sivilsamfunnet brukes om de ideelle mottakerne av stortingsmeldingene som ikke hører inn under innvandrere eller de profesjonelle. Det vil f.eks. være frivillige organisasjoner og befolkningen i Norge generelt. Disse fremstilles slik *de profesjonelle* som én kategori.

1.3.5 Stortingsmelding

Betegnelsen *stortingsmelding* ble endret til *melding til Stortinget* 1.oktober 2009. Imidlertid ser det ut til at begge begrepene benyttes om hverandre, både på regjeringens hjemmeside og i andre oppgaver. Jeg har valgt å bruke betegnelsen *stortingsmelding* fremfor det nye *melding til Stortinget*, da jeg mener det gir bedre flyt i setningene. Ved forkortelser og referansehenvisning bruker jeg stortingsmeldingens forkortelse slik den fremkommer på regjeringens hjemmeside. For stortingsmeldinger etter 1. oktober 2009 er det Meld. St (Melding til Stortinget), mens tiden før 2009 brukes St. meld. (Stortingsmelding). Dette samsvarer med hvordan regjeringens hjemmeside (regjeringen.no) presenterer stortingsmeldingene.

1.4 Om en stortingsmelding

En stortingsmelding brukes når regjeringen ønsker å orientere Stortinget om ulike saker som de ønsker å drøfte i Stortinget. Stortingsmeldingen blir benyttet når de presenterte sakene er uten forslag til vedtak. Det er en rapport om arbeid som er gjort innen et bestemt område, eller en rapport hvor fremtidig politikk blir drøftet. Stortingsmeldingen og debatten om den i Stortinget, danner gjerne grunnlaget for senere proposisjoner. En proposisjon til Stortinget er når regjeringen ber Stortinget om å fatte bestemte vedtak. Ønsker Stortinget å trekke tilbake et lovforslag blir også stortingsmelding benyttet, tidligere ble det betegnet som en odelstingsmelding (Gisle, 2016; Stortinget, 2016a; Regjeringen, 2016a; Regjeringen, 2016b).

I departementers arbeid med utredninger blir saken sendt ut på høring. Dette er for å få frem synspunktene til de parter og aktuelle faginstanser som saken berører. Det kan også bli opprettet utvalg, de har som oppgave å komme med en anbefaling til departementet, ofte publisert i serien Norges offentlig utredninger (NOU) (Stortinget, 2016b).

Det spesielle ved stortingsmeldinger er at forfatterskapet alene ikke kan tilskrives det politiske systemet. Selv om en stortingsmelding uttrykker regjeringens politikk og deres synspunkter, er det utarbeidet av byråkrater som har undersøkt og formulert rapportene, men med retningslinjer og godkjenning fra regjeringen (Hagelund, 2003, s. 56).

Et dokument, slik som en stortingsmelding, skaper i seg selv ikke en egen virkelighet. Den refererer til andre virkeligheter og dokumenter som er en del av samme diskurs. Ved å knytte seg til andre dokumenter skaper stortingsmeldingen mening. Ved at et dokument i en organisasjon er knyttet til andre dokumenter i samme organisasjon, så brukes det til å produsere og reprodusere seg selv. På den måten er dokumenter ikke et speilbilde av den sosiale virkeligheten. Ved å være oppmerksom på denne intertekstualiteten, oppdager vi at dokumenter er en del av et større system av distribuering og bytting. Dokumenter sirkulerer gjennom sosialt nettverk som hjelper å identifisere og avgrense (Atkinson & Coffey, 2011, s. 88).

Stortingsmeldinger blir kommentert og sitert, og på den måten reproduserer og forsterker stortingsmeldinger sin makt gjennom det Foucault kaller for kommentarprinsippet (Foucault, 1999a, i Gjersøe, Engebretsen & Heggen, 2012, s. 49).

Et dokument har ofte et bestemt format, dette gjelder også stortingsmeldinger. Spesifikke og lokale fenomen blir i et dokument fremstilt som fakta. Dette skyldes at f.eks. offentlige dokumenter ikke fremstår som en tekst med en forfatter, som uttrykker sine holdninger og overbevisninger. Det fremstår mer upersonlig og med en form for myndighet (Atkinson & Coffey, 2011, s. 88-89).

1.5 Relevant forskning og plassering av min studie

Formålet med dette prosjektet er å finne diskursen om integrering i stortingsmeldinger som har integrering som tema. Forskning som tar for seg integrering i en annen kontekst blir derfor ikke direkte relevant for min oppgave.

Det finnes tidligere forskning på hvordan integrering fremstår i tidligere stortingsmeldinger. Anniken Hagelund tar for seg immigrasjon, og analyserer norsk politisk diskurs om innvandring i sin doktorgradsavhandling fra 2003, *The importance of being decent*. Hun tar for seg perioden fra 1970 til 2002 og går bl.a. systematisk gjennom stortingsmeldinger fra 1974 og frem til 1997, og analyserer deres bruk av begrepet integrering.

Hanne Christoffersen ser på utviklingen av begrepet integrering over tid, i sin masteroppgave *Semantikk og politikk: en analyse av integreringsbegrepet i stortingsmeldinger om innvandring* fra 2010. Hun tar også for seg de samme stortingsmeldingene som Hagelund, i tillegg til en til fra 2004. Hun har en semantisk tilnærming til disse.

Det har kommet ut to nye stortingsmeldinger om integrering siden Christoffersens forskning fra 2010. Det gjelder Meld. St. 6 (2012-2013) *En helhetlig integreringspolitikk* og Meld. St. 30 (2015-2016) *En effektiv integreringspolitikk*. Min analyse tar utgangspunkt i disse. Likevel trekker jeg med meg de utvalgte stortingsmeldingene som Hagelund og Christoffersen har forsket på. Med utgangspunkt i deres forskning vil jeg besvare forskningsspørsmålene også for disse. Dette er fordi jeg ønsker å se Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) i en historisk kontekst.

Jeg har funnet forskning på Meld. St. 6 (2012-2013) i form av en artikkel, *Arbeidsmoral forkledd som likestilling?* av Anita Røysum. Hun gjør en diskursanalyse av denne i forhold til likestilling, hvor mitt fokus er integrering. Jeg har dermed ikke funnet forskning på stortingsmeldingene som tar utgangspunkt i integrering slik jeg gjør det. For å være helt sikker har jeg kontaktet en håndfull personer, bl.a. forskere og professorer, som jeg antar burde kjenne til eventuell forskning, i kraft av deres arbeidsposisjoner. De jeg har forhørt meg med har enten selv svart eller videresendt min mail til aktuelle personer. Ifølge tilbakemeldingene finnes det ingen forskning på Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) når det gjelder integrering.

1.6 Oppgavens struktur

Min oppgave har en tradisjonell oppbygning for en masteroppgave. Kapittel 1 er innledningen, hvor min motivasjon for valg av tema kommer frem, samt temaets relevans for sosialt arbeid. Problemstillingen, forskningsspørsmålene og sentrale begreper blir presentert, og kapitlet avsluttes med informasjon om relevant forskning og oppgavens struktur. Kapittel 2 er oppgavens teorikapittel, hvor jeg gjør rede for mitt teoretiske utgangspunkt. Hovedfokuset er på Foucaults teorier om diskurs og makt, men jeg trekker også inn annen relevant teori. Dette leder over i kapittel 3 som er metodekapitlet, hvor min metodiske fremgangsmåte blir presentert, samt hvordan jeg har operasjonalisert teorien. Studiens troverdighet drøftes til slutt. Kapittel 4 fungerer som en gjennomgang av tidligere forskning på stortingsmeldinger om integrering fra 1974 til 2004. I tillegg analyserer jeg frem subjektposisjoner, og disse trekker jeg med inn i analysekapitlet for å sammenligne de med de andre stortingsmeldingene. Det er derfor naturlig å presentere dette før min analyse av Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016). Kapittel 5 er oppgavens største kapittel, og utgjør analysen. Jeg undersøker og drøfter diskursen om integrering i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) og

trekker inn de tidligere stortingsmeldingene. Til sist ser jeg hvordan diskurs kan forstås i et maktperspektiv. Kapittel 6 er oppgavens siste kapittel og her presenteres mine avsluttende refleksjoner på bakgrunn av mine funn. Kapittelet avsluttes med forslag til videre forskning.

Kapittel 2 Teori

2.1 Diskursanalyse som teori

Diskursanalyse blir omtalt som en slags pakkøløsning, hvor teori og metode er sammenkoblet. Ved å bruke diskursanalyse er det visse forhold en som forsker må godta: 1) De ontologiske og epistemologiske premissene for rollen språket har i den sosiale konstruksjonen av verden. 2) De teoretiske modellene. 3) De metodologiske retningslinjene og språkanalysens teknikker (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 12). For å gjøre oppgaven oversiktlig velger jeg å presentere diskursanalyse i et teorikapittel og et metodekapittel.

Selv om diskursanalyse er et teoretisk og metodisk hele, så er det likevel en rekke forskjellige diskursanalytiske perspektiver å ta utgangspunkt i, bl.a. diskursteori, kritisk diskursanalyse eller diskurspsykologi (ibid.). Felles for disse tilnærmingene er at de alle har et sosialkonstruksjonistisk¹ utgangspunkt, både når det gjelder deres syn på språket og individet. Synet på språket kan føres tilbake til strukturalistisk og poststrukturalistisk språkteori, og synet på individet på en videreutvikling av strukturmarxismen. Forskjellen mellom tilnærmingene fremtrer når man ser på diskursenes rekkevidde. Her er spørsmålet hvorvidt alt det sosiale er konstituert av diskursene eller om diskursene selv er konstituert av noen sosiale aspekter (ibid., s. 11).

2.2 Diskursanalyse og sosialkonstruksjonisme

Det er mange sosialkonstruksjonistiske tilnærminger, og de lar seg vanskelig beskrive under ett. Imidlertid finner man såkalte family resemblance som Burr (1995, s. 2) kaller det, som refererer til at det i en familie er noen likheter som går igjen hos familiemedlemmene, selv om de ellers fremstår ulike. Burr setter følgende punkter som likhetstrekk mellom sosialkonstruksjonister: 1) Kritisk holdning til hvordan vi forstår verden og oss selv. Kunnskap er ikke objektivt. Vi forstår verden ut fra kategorier, og det er ingen garanti at disse samsvarer med virkeligheten. 2) Forståelsen av verden er både historisk og kulturelt betinget, men også et produkt av historien og kulturen. En bestemt type kunnskap kan derfor ikke hevdes å være mer

¹ Begrepet sosialkonstruksjonisme brukes i stedet for sosialkonstruktivisme, for ikke å forveksle med Piagets konstruktivistiske teori (Burr, 1995, s. 2, i Jørgensen & Phillips, 1999, s. 13).

sann enn en annen type kunnskap. 3) Kunnskap opprettholdes av sosiale prosesser. Måten å forstå verden på er ikke et resultat av objektiv observasjon, men skapes og opprettholdes i de sosiale prosesser mennesker imellom. 4) Kunnskap og sosial handling er sammenvevd. Sosiale konstruksjoner av verden kan være nokså forskjellige, avhengig av forståelsene som er skapt i de sosiale prosessene. Dette fører til at bestemte handlinger understøttes, mens andre utelukkes (Burr, 1995, s. 3-5).

2.3 Diskursanalyse og strukturalisme/poststrukturalisme

Utover Burrs generelle sosialkonstruksjonistiske premisser er det også andre fellestrekk mellom de tre tilnærmingene til diskursanalyse, nemlig synet på språk og subjekt. Språket oppfattes som adgangsgivende til virkeligheten, slik som man ser i både strukturalismen og poststrukturalismen:

Ved hjelp af sproget skaber vi repræsentationer af virkeligheden, som aldrig bare er spejlinger af en allerede eksisterende virkelighed – repræsentationerne er med til at skabe den. Det betyder ikke at virkeligheden ikke findes, betydninger og repræsentationer er nok så virkelige. Den fysiske verden findes også, men den får kun betydning gennem diskurs (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 17).

Diskursen fører med seg et bestemt handlingsrom, noen handlinger er mulige, mens andre er umulige, hvilket får sosiale konsekvenser. Slik anses språket for å være en *maskin* som konstituerer den sosiale verden, sosiale identiteter og sosiale relasjoner. Det sosiale forandres dersom det skjer en forandring i diskursen (ibid., s. 18).

Å se språket som et system, og som uavhengig av virkeligheten det refererer til, stammer som nevnt fra den strukturalistiske språkvitenskapelige tradisjonen. Ferdinand de Saussures anså forholdet mellom språk og virkelighet som vilkårlig. Han pekte på at verden får betydning gjennom sosiale konvensjoner, bestemte ting forbindes med bestemte tegn (ibid., s. 2). Saussure hevdet at språket kunne deles i to, *langue* og *parole*. Førstnevnte handler om de generelle regler og koder i språket som brukerne av språket må benytte for å skape mening med det de sier. Det kan f.eks. gjelde regler for hvor subjekt, verb og objekt skal plasseres i en setning. Det er en underliggende regelstyrt struktur som må følges for at språket skal gi mening. Slik refererer *langue* til språkets struktur, og anses å være fast og uforanderlig. Sistnevnte, *parole*, er hvordan språket konkret brukes, den faktiske tale. Denne gjøres mulig ved å benytte regler og koder.

Kort sagt oppnår *parole* (språkets konkrete bruk) mening gjennom *langue* (språkets struktur). Det at *langue* anses som fast og uforanderlig gjør at det kan studeres, fremfor *parole* som blir forstått som tilfeldig, og dermed ikke blir objekt for språkvitenskapen. Ved å gå i dybden av strukturen i studien av språket, blir Saussure med rette kalt for strukturalist (Hall, 2013, s. 33).

Saussure brøt med den tidligere common-sense oppfattelsen av at språk kommer innenfra, og at individet som taler anses å være skaperen av meningen. Dette er en mer intensjonal forståelse av representasjon. Ifølge Saussures fremstilling kommer ikke meningen alene fra et individ, men blir til ved hjelp av regler og koder som den talende deler med andre brukere av språket. For å bli forstått må den talende bruke språkets regler, som ikke eksisterer i naturen eller i det individuelle subjektet. Som følgende blir språk altså et sosialt fenomen. Dette fører dermed også med seg en endring i forståelsen av subjektet. Etter Saussures død har hans teorier blitt videreutviklet. I dag brukes betegnelsen semiotikk når man studerer tegn i kulturen, hvor kulturen anses som et slags språk (ibid., s. 35-36).

Jørgensen og Phillips (1999, s. 21) peker på en videreføring av Saussures og strukturalismens forståelse av språk i poststrukturalismen, men med visse endringer. For det første blir det tatt avstand fra språket som noe fast og uforanderlig. Et ord kan ha flere betydninger, og en slik oppfattelse svarer på strukturalismens problem hva gjelder forandring. Hvis ord blir oppfattet som foranderlige, altså at betydningen av tegnene kan flyttes i forhold til hverandre, åpner det opp for forandring. For det andre blir *langue* og *parole* ikke lenger ansett å være sterkt adskilt fra hverandre. Man går vekk fra tanken om at *parole* ikke kan være et studieobjekt. Det er i språkets konkrete bruk at det skapes struktur, og at denne blir reproduisert eller endres. Språket speiler derfor ikke en virkelighet som allerede eksisterer, det er med på å konstituere virkeligheten. De fleste diskursanalytiske tilnærminger har denne forståelsen av språket, men det er ikke ensbetydende med å bekjenne seg til poststrukturalismen.

I semiotikken begrenses representasjonen til språket, og det blir behandlet som et forholdsvis lukket og statisk system. Subjektet er fjernet som språkets sentrum. Etter hvert blir utviklingen opptatt av representasjon som en kilde til produksjon av sosial kunnskap. Representasjon forstås som et mer åpent system og knyttet til sosiale praksiser og makt. Foucault er opptatt av hvordan kunnskap skapes gjennom diskurs, fremfor å se på hvordan mening skapes gjennom språket (Hall, 2013, s. 42-43).

2.4 Foucaults diskursteori

Som nevnt finnes det flere tilnærminger til diskursanalyse, og jeg har valgt å ta utgangspunkt i Foucaults diskursteori, men benytter meg i tillegg av begreper fra Laclau og Mouffes diskursteori. Det er forskjeller mellom Foucault og Laclau og Mouffe, men forskjellen faller utenfor feltet når det gjelder den teorien jeg benytter meg av. Dette kommer jeg tilbake til under avsnittet om Laclau og Mouffes diskursteori.

Foucault anses for å være diskursanalysens stamfar, og de fleste tilnærminger har sine røtter hos han. I Foucaults arbeid *arkeologi*, er han interessert i å finne systemet bak hvilke utsagn som aksepteres som meningsfulle og sanne, og det innenfor en gitt historisk epoke (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 21). Foucaults tilnærming vekter historien i langt større grad enn det semiotikken gjør:

Here I believe one's point of reference should not be to great model of language (langue) and signs, but to that of war and battle. The history which bears and determines us has the form of a war rather than that of a language: relations of power not relations of meaning (Foucault, 1980, s. 114).

Foucault anser ikke historiens utvikling som værende kontinuerlig sammenhengende. Han argumenterer for dette ved å vise til klare brudd mellom epoker, altså en diskontinuitet. Én epoke bygger ikke videre på en annen, forskjellene mellom epoker kan være svært fundamentale. Det handler ikke om forskjeller som vedrører samfunnsforhold eller materielle betingelser, det handler om betingelser for hva som er mulig å tenke (Thomassen 2006, s. 120). Foucault bruker begrepet episteme for disse kunnskapsbetingelsene, som *betegner et strukturert 'erkjennelsesfelt' av tenkemåter og begrepssystemer som utgjør forutsetningene for kunnskap innenfor en gitt periode* (ibid.). Epistemene er forskjellige fra epoke til epoke, hvilket betyr at kunnskap er historisk bestemt, det som fremstår som sant i en epoke, fremstår ikke nødvendigvis som sant i neste epoke (ibid.).

I Foucaults senere arbeid er det begrepet diskurs som vies oppmerksomhet, og han definerer det slik:

We shall call discourse a group of statements in so far as they belong to the same discursive formation; it does not form a rhetorical or formal unity, endlessly repeatable, whose appearance or use in history might be indicated (and, if necessary, explained); it

is made up of a limited number of statements for which a group of conditions of existence can be defined (Foucault, 1972, s. 117).

Diskurs har med det språklige ved kunnskapsdannelse å gjøre. Foucault sikter til at kunnskapssystemer, vitenskaper og fag er noe som oppstår både i og gjennom språket (Villadsen, 2017).

Foucault hevder at diskurs alene ikke kan bestå av en ytring, en tekst eller en handling. Diskursen er å se i mange ytringer, tekster og handlinger på samme tid på ulike arenaer i samfunnet. Foucault betegner dette som diskursiv formasjon (Hall, 2013, s. 44). Det er noen fundamentale antagelser som er felles på tvers av forskjellige kunnskapsområder på et gitt historisk tidspunkt, og man må f.eks. som forsker ikke la seg avgrense av diskursive grupperinger slik de fremkommer historisk (Foucault, 2005, s. 187, i Villadsen, 2017, s. 303). *Ligesom en historisk analyse kan fremvise ubekvemme kontinuiteter diakront over tid, kan et synkront snit avsløre overraskende kontinuiteter på tværs af adskilte diskursgrupper* (Villadsen, 2017, s. 303).

Et klassisk eksempel er f.eks. psykopatologi, hvor det er flere diskurser å finne på samme tid. Det er en juridisk diskurs som identifiserer rettslige fenomener, det er en institusjonell diskurs hvor normsystemer, reguleringer og innesperingspraksiser fremkommer og en medisinsk diskurs som omhandler klassifiseringssystemer og behandlingspraksisser (Villadsen, 2017). Disse inngår i et mønster, og utgjør altså en diskursiv formasjon (Hall, 2013, s. 44).

Foucault peker på at mening er noe som skapes, og kan i den forstand anses å være konstruksjonist, slik som tilhengere av semiotikken. Sosialkonstruksjonismen møter kritikk hva gjelder det kontingente. Hvis kunnskap og sosiale identiteter er tilfeldige, fører det til at ting blir uhåndterbare. Foucault anser likevel det sosiale feltet som regelbundet og regulerende, selv om kunnskap og identiteter i prinsippet alltid er kontingente. Diskursen setter en begrenset ramme for hvilke identiteter man kan påta seg, og hvilke utsagn som aksepteres som meningsfulle (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 13-14). Foucault hevder at diskurs er produsent av kunnskapsobjekter og blir dermed kritisert for å påstå at intet eksisterer utenfor diskursen. Det er ikke slik å forstå at ting ikke eksisterer, men det har ikke en mening utenfor diskursen. Diskurs handler om hvor meningen kommer fra (Hall, 2013, s. 45).

Slik jeg har nevnt tidligere er Foucault diskursanalysens stamfar (Jørgensen & Phillips, 1999), og etter han har det oppstått en rekke ulike tilnærminger. Nyere diskursteorier har ikke som mål å slå fast den gjeldende tidsdiskursen, men er snarere opptatt av ulike diskursers kamp om

hegemoni til en og samme tid (Engebretsen & Heggen, 2012a, s. 31). I min oppgave ønsker jeg å finne diskursen om integrering i stortingsmeldingene. Det er Foucaults teorier som egner seg best til min problemstilling da jeg skal se på diskursen om integrering i ulike stortingsmeldinger til ulik tid. Jeg er ikke ute etter å analysere ulike diskursers kamp om hegemoni innenfor samme tidsrom, slik fokuset er hos Laclau og Mouffe. Likevel har jeg latt meg inspirere av begrepsbruken til Laclau og Mouffe, og jeg finner det relevant å kort presentere noe av deres diskursteori. Det er vel og merke ikke utfyllende, men jeg gjør kort rede for deres forståelse av diskurs og benytter meg videre av noen begreper.

2.5 Laclau og Mouffes diskursteori

Laclau og Mouffe deler Foucaults syn når det gjelder hvordan vi oppfatter et fenomen. Oppfattelsen av et fenomen er et resultat av kontingente historiske prosesser (Hansen, 2017, s. 345). Imidlertid har de forskjellig fokus. Laclau og Mouffe har i deres diskursteori fokus på hvordan forskjellige diskurser kjemper mot hverandre (ibid.). Hver diskurs ønsker å fastsette et konkret betydningsinnhold og oppnå hegemoni. Sosiale fenomener kan aldri være ferdige eller totale, da det er umulig å fastlåse en betydning. Dette fører til konstante sosiale kamper om definisjoner av bestemte fenomener (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 35). Foucault har sitt fokus på et fenomens historiske forklaring, altså en genealogisk opptrevling av de trådene som én dominerende diskurs er sammenvevd av (Hansen, 2017, s. 345). Det finnes teoretiske forskjeller mellom Laclau og Mouffe og Foucault, men de er ikke av betydning for min oppgave. Jeg tar som sagt utgangspunkt i Foucault, men vil benytte meg av noen begreper fra Laclau og Mouffes diskursteori i min analyse.

Laclau og Mouffe bruker begrepene nodalpunkt, momenter og elementer. I analysen vil jeg hovedsakelig bruke de to første, men vil likevel presentere begrepet element for forståelsens skyld. Nodalpunkt kan forstås som en kategori som er sterkt vektlagt i diskursen, men som ikke så lett lar seg definere (Laclau & Mouffe, 1985, i Engebretsen & Heggen, 2012a, s. 31). Nodalpunktet for min analyse er *integrering*. Begrepet moment er et tegn som får sin betydning i forhold til nodalpunktet. Begrepet element brukes som betegnelse for et tegn som ikke har definisjonsmakt over nodalpunktet, i en bestemt diskurs. Potensielt kan tegnene få definisjonsmakt, i og med at det i diskursive forhandlinger trekkes inn nye elementer som gir betydning til nodalpunktet. De vil da få status som momenter, mens andre tegn som tidligere var momenter blir til elementer (ibid.). Et av momentene i diskursen om integrering i Meld. St.

6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) er for eksempel *like rettigheter*. Det vil si at stortingsmeldingene anser at innvandrere må gis like rettigheter som majoritetsbefolkningen for at integrering kan lykkes. Hvis det i en fremtidig stortingsmelding om integrering, ikke blir lagt vekt på like rettigheter, men helt andre forhold, fremstår ikke lenger like rettigheter som et moment. Det er ikke lenger en del av diskursen og går derfor fra å være moment til element. Dette ser jeg nærmere på i min analyse.

Laclau og Mouffe benytter seg også av begrepet antagonisme. I diskursteori refererer det til konflikt, f.eks. ved at forskjellige identiteter gjensidig utelukker hverandre. Forskjellige identiteter fører ikke nødvendigvis til antagonisme, kun hvis handlingene de krever er motstridende (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 60). I analysen vil jeg se etter om det er noen subjektposisjoner som utelukker hverandre. Imidlertid vil jeg ikke kalle disse for antagonismer, da dette begrepet brukes når det er flere konkurrerende diskurser til samme tid i flere tekster. Stortingsmeldingene jeg tar utgangspunkt i er ikke utgitt på samme tid, og jeg betegner det heller for motsetningsfylte identiteter.

2.6 Motbegrep

Reinhart Koselleck er interessert i begrepshistorie, og anser begreper værende i sentrum når det gjelder å avdekke mening, hvor det hos Foucault er fokus på diskurs (Ifversen, 1997, s. 448, i Andersen, 1999, s. 68). Deres tilgang er forskjellig, jeg ser likevel ikke noe motstridende ved å la meg inspirere av Kosellecks begrep *motbegrep* i min analyse. Et begreps innhold blir bl.a. definert av andre begreper, såkalte motbegreper, som dermed sier noe om hva som ikke ligger i et begrep (Koselleck, 2005, s. 146). I analysen trekker jeg frem motbegreper da stortingsmeldingene også peker på hva som er til hinder for integrering. I Meld. St. 6 (2012-2013) benyttes f.eks. *diskriminering* og *utestenging*. Også i den tidligere forskningen blir motbegreper brukt.

2.7 Foucaults maktteorier

Foucault interesserer seg for hvordan kunnskap fungerer regulerende for individers atferd gjennom den diskursive praksisen i samfunnets institusjoner. Fokuset blir på forholdet mellom kunnskap og makt (Hall, 2013, s. 47). Makt og kunnskap henger sammen fordi «sannheten»

defineres av de mektige. Omvendt kan en også si at kunnskap gir makt fordi den påstår å inneha «sannheten» (Järvinen & Mortensen, 2005, s. 12-13).

Foucault benytter kategorien *den andre*, hvilket refererer til en identitet som er skapt ut fra ekspertenes kunnskap og sannheter. *Den andre* er ekskludert fra å bidra til diskursen og har ikke «rett» til å kommentere (Foucault, 1980, i Järvinen & Mortensen, 2005, s. 13).

Foucault hevder at det som oppfattes som sosialt avvikende identiteter er et resultat av hvordan makt og kunnskap kobles sammen (Foucault, 1978, i Järvinen & Mortensen, 2005, s. 13). Det gjelder f.eks. kriminelle eller psykisk syke, sosiale identiteter som fremstilles som det motsatte av det normale. Hva som er normalt kommer frem ved å fremheve det unormale (Järvinen & Mortensen, 2005, s. 13). Stortingsmeldingene tar for seg hva som er god integrering og hva som ikke er, og på den måten skapes sosiale identiteter, *integrert innvandrere* og *ikke-integrert innvandrere*. I og med at det er de mektige som definerer sannheten er innvandreren som skal integreres utelukket fra å bidra til diskursen.

Makt er ifølge Foucault noe som oppstår i relasjonen mennesker imellom. Makten utspiller seg mellom individer, og ingen kan hevde å eie makten. Makten skal ikke forstås som noe substansielt, men snarere som noe relasjonelt:

The exercise of power is not simply a relationship between partners, individual or collective; it is a way in which certain actions modify others. Which is to say, of course, that something called Power, with or without a capital letter, which is assumed to exist universally in a concentrated or diffused form, does not exist (Foucault, 1982, s. 788).

Makt har alltid funnet sted i sivilisasjonen, men hvordan den uttrykkes har ikke vært den samme opp igjennom historien. Makt kan forstås som et fenomen i bevegelse, som både former, omformer og er med på å opprettholde sosiale ordninger (Engebretsen & Heggen, 2012b, s. 13).

Ifølge Foucault har forskjellige former for makt vært dominerende i gitte perioder i historien. Foucault opererer med tre kategorier: suverenitetsmakt, disiplineringsmakt og styringsmentalitet. Det er ikke slik å forstå at maktformene overtar hverandres plass fullstendig, de kan fungere side om side (Lundgren, Juritzen, Engebretsen & Heggen, 2012, s. 20). Jeg vil kort gjennomgå de to første og deretter gå i dybden med den siste. Vektleggingen av den siste skyldes dens relevans for min analyse når det gjelder maktrelasjoner i de Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) med tanke på styringsmentalitet.

2.7.1 Suverenitet- og disiplineringsmakt

Suverenitetsmakt var gjeldende i Europa på 1600-1700-tallet, og var personifisert i konger og keisere. Makten var synlig, adlød man ikke makten kunne straffen være tortur eller sågar henrettelse. Avstraffelse fungerte som middel til å styre befolkningen, og slik kunne den sosiale orden opprettholdes (Lundgren & Juritzen m.fl., 2012, s. 20).

Noe senere, fra ca. 1750 vokste disiplineringsmakten frem. Befolkningen skulle administreres til lydighet, og makten fremsto mer indirekte. Moderne vitenskaper om mennesket vokste frem bl.a. psykologi, psykiatri og medisin. Det enkelte individ ble av interesse. Befolkningen ble overvåket gjennom nasjonale styringsapparater som sunnhetsvesen, politi, domstoler og militær som vokste frem. Disse fikk en kontrollerende oppgave når det gjaldt fødsel, død, helsetilstand i befolkningen og byutviklingen, hvilket resulterte i at individene styrtes i retningen som staten ønsket (Lundgren & Juritzen m.fl., 2012). Det er i denne konteksten at normalitet som vitenskapelig begrep vokste frem. Det enkelte individ ble gjennom forskjellige parametere beskrevet, sammenlignet, sortert og hierarkisert ut ifra en norm. Normalitet fremkom ved en kontrastering til det unormale f.eks. avvik, galskap, kriminalitet (Foucault, 1999b, i Lundgren & Juritzen m.fl., 2012).

2.7.2 Styringsmentalitet og subjektet

I fremveksten av moderne liberale demokratier skjer det igjen en endring i makten. Gjennom biomakt påvirker staten individers velferd og levevilkår ved å intervenere i deres helse og forhold som gjelder bolig, utdanning og arbeid. I den forbindelse vokser det frem institusjoner og apparater, og det utvikles teknikker for å ivareta befolkningen (Lundgren & Juritzen m.fl., 2012, s. 22).

Ved at styringen foregår innenfra blir makten nærmest usynlig. Foucault betegner dette for styringsmentalitet. Herredømmet oppfattes som produktivt, ikke undertrykkende, da styringen skjer ved oppmuntring som skal stimulere, aktivisere og engasjere befolkningen. Ved å intervenere i individets mentalitet påvirkes handlinger og selvforståelsen (Foucault, 1999, s. 174-175, i Lundgren & Juritzen m.fl., 2012, s. 22; Villadsen, 2007, s. 60).

Den liberale stat går altså ikke vekk fra å forbedre, oppdra og moralisere befolkningen, men måten det gjøres på er annerledes (Villadsen, 2007, s. 157). Makten får et annet ansikt. Det

oppstår nye styringsteknologier som skal styre, gripe inn og få individene til å være ansvarlige. Befolkningen skal hverken overstyres, krenkes eller bli fratatt sitt ansvar (Villadsen, 2007, s. 157). I dette oppstår det et spenningsfelt ved at individet anses å styre og regulere seg selv, samtidig som det blir behandlet som et domene som skal fasiliteres, reguleres og «sikres» (ibid.).

I sin forklaring av makt benytter Foucault seg av begrepet subjektivering. I den tradisjonelle forståelsen er subjektet karakterisert som stabil og autonom, altså det anses værende selvbevisst. Subjektet forstår seg selv, i kraft av at det er meningens opphav. Hverken Saussure eller Foucault gir subjektet en privilegert posisjon når det kommer til mening. Subjektet elimineres fra sentrum hva angår representasjon. Ifølge Saussure, som tidligere nevnt, hevder han at det er språket som taler gjennom individet (Hall, 2013, s. 79). Det vil si at det er språket som skaper kunnskap og ikke subjektet. Foucault har lignende forståelse, også han anser subjektet som værende desentralisert. Han hevder at det er diskursen som skaper kunnskap og ikke subjektet (ibid.). Selv om subjektet kan produsere tekst, så er det begrenset av hva som er rådende i en gitt periode når det gjelder episteme, diskursiv formasjon og sannhetsregime (ibid.).

Foucault hevder at et subjekt er noe som skapes og tildeles gjennom diskursen, altså ikke noe man er eller har i kraft av seg selv (Lundgren & Juritzen m.fl., 2012). Subjektet finnes ikke utenfor diskursen (Hall, 2013, s. 79). Ved subjektiveringen oppnår f.eks. staten en form for distansestyring fordi det er den som former diskursen og derved også subjektposisjoner. Borgerens vilje blir styrt, men uten at det skjer ved tvang (Lundgren & Juritzen m.fl., 2012, s. 22). Det er uunngåelig for subjektet å ikke underkaste seg diskursens regler og konvensjoner, og dermed diskursens makt/kunnskap. Subjektet kan aldri være kilde til makt/kunnskap, men derimot være bærer av kunnskapen som produseres i diskursen. Subjektet kan derfor være et objekt hvor igjennom makt blir formidlet (Hall, 2013, s. 79-80).

Den makten som former subjektet er maktteknologier som utøves av andre og selvteknologier som utøves av subjektet selv (Hall, 2013, s. 80; Villadsen, 2007, s. 159-160). Maktteknologi er en teknologi som har som mål å bestemme atferden til individer og påføre dem bestemte mål eller dominansformer. Ved hjelp av selvteknologier ledes individet til å få frem bestemte aspekter ved seg selv som blir styrende. De to formene for teknologier står ikke i direkte opposisjon til hverandre, men samsvarer ikke nødvendigvis. Ifølge Foucault er det teknologiene som er med på å omforme subjektet til objekt (Villadsen, 2007).

2.8 Subjektiveringsprosess

Foucault går imot den moderne tenkningen om at det handlende subjekt er det første elementet i tilværelsen som er enhetskonstituerende. Han hevder at subjektet ikke kan anses som en sammenhengende helhet, både brudd og motsetninger preger subjektet (Henriksen, 2013, s. 57). Ifølge Foucault er det kunnskapsformer som er med på å konstruere subjektet, og dette henger sammen med hans diskursteori hvor subjektet ses som en historisk størrelse (ibid.). Dette fører oss frem til Foucaults forståelse av fenomenet makt: *Makt og kunnskap henger alltid sammen. Det er bare ved å holde fast på dette at man kan forstå hvordan man på ulike måter gjennom historien har gjort mennesker til et subjekt i vår kultur* (Hubert, Rabinow & Foucault, 1983, s. 208, i Henriksen, 2013, s. 58). Kunnskap fører til en rekke praksiser. Disse praksisene sammen med kunnskap skaper subjektet, det vil si at selvet ikke har makt over de betingelsene det er betinget av (Henriksen, 2013, s. 58). Dette er relevant for min analyse. Selve praksisen rundt integrering av innvandrere og kunnskapen om integrering konstituerer subjektet *integrert innvandrer*. For å være/bli en integrert innvandrer må visse betingelser innfris, og betingelsene fremgår altså av diskursen som gjør seg gjeldende. I min analyse kommer betingelsene bl.a. frem i momentene og subjektposisjonene som jeg vender tilbake til.

Et viktig poeng hos Foucault, er at mennesket blir til et subjekt gjennom objektivering gjennom ulike typer av kunnskap. Han anser det som en naturlig konsekvens at subjektet oppstår, ved at mennesker knyttes til ulike typer av kunnskap og praksiser (ibid.).

Kunnskapen og praksisene anvendes på mennesket, og det er i denne anvendelsen på mennesket (som objekt) at det samtidig kan oppfattes (eller oppfatte seg selv) som et subjekt. Subjektiveringsprosessen er derfor alltid ledsaget av en objektiveringsprosess, skal vi tro Foucault: Når mennesket fremstår som subjekt, er det fordi det er underkastet og innrammet av bestemte betingelser som har relatert seg til det som objekt (ibid.).

2.9 Forteller, mottaker og posisjonering

Derrida, elev av Foucault, er interessert i tekster og hvordan makten sirkulerer i disse. Han er opptatt av hvilke virkemåter makten har, og benytter en rekke begreper i forbindelse med dette. Derrida hevder at en forfatter aldri fullt ut kontrollerer en tekst (Engbretsen & Heggen, 2012a, s. 30). Den talende ikke er forfatter, men en forteller. Den talende er altså ikke tekstprodusent,

men et tekstprodukt (Foucault, 1999a, i Engebretsen & Heggen, 2012a, s. 30) *Jeg, vi, regjeringen* m.fl. er ulike fortellerposisjoner en forfatter har i en tekst, og disse kan ha ulik grad av autoritet. Fortellerposisjonen kan endre seg i løpet av teksten og det samme gjelder for tekstens mottakere. Hvem som anses som mottaker i en tekst kan endre seg fra avsnitt til avsnitt (Engebretsen & Heggen, 2012a, s. 30).

Det er interessant å finne ut av hvem som er tekstens ideelle mottakere, og likeledes å finne tekstens forventninger til disse. Dette blir en del av min analyse, da jeg må trekke inn disse elementene for å svare på min problemstilling. Forventninger til mottakerne av en tekst kan vi finne ved å se etter såkalte *språkhandlinger*. Det er ord som idet de ytres skaper en ny situasjon. Det skaper en forventning om en reaksjon fra mottakeren (Glomnes, 2001, i Engebretsen & Heggen, 2012a, s. 29).

En persons identitet er ikke gitt på forhånd, men er sammensatt. Det finnes ulike subjektposisjoner som en person kan identifisere seg med (Mouffe, 1993, s. 69, i Poulsen, 2005). Subjektposisjonene er punkter i diskursen, som en person kan identifisere seg med. I og med at de opptrer i diskursen er de foranderlige, og dermed ikke faste og entydige kategorier (Poulsen, 2005, s. 175).

Posisjonering er et begrep Davies og Harré innfører som en erstatning for begrepet rolle. (Davies & Harré, 2014, s. 12). Posisjonering er et mer dynamisk begrep enn rolle, hvilket egner seg i forhold til analyse av interaksjonssituasjoner. Rolle fokuserer mer på aspekter som er statiske, formelle og ritualistiske (ibid.).

Den diskursive praksisen er konstituerende og den skaper derfor subjektposisjoner (ibid., s. 18). En subjektposisjon består av et begrepsmessig repertoar og tilgang til rettigheter som hører til repertoaret innen en struktur (Davies & Harré, 1990, i Lichorobiec, 2011). Når subjektet har tatt til seg en bestemt posisjon som sin egen, så vil vedkommende betrakte verden fra akkurat denne posisjonen. Dette skjer bl.a. gjennom bestemte bilder, metaforer, historier og begreper som er muliggjort innenfor den bestemte diskursive praksisen der subjektet er posisjonert. Subjektet blir konstituert og rekonstituert gjennom de diskursive praksiser de er en del av. Hvordan subjektet blir sett på og ser seg selv skifter alt etter hvilke posisjoner som muliggjøres innenfor diskursen og dermed også den diskursive praksisen (Davies & Harré, 1990, s. 6). Derfor forblir det et skiftende svar i søken etter hvem man er, da de avhenger av de posisjoner som er muliggjort gjennom diskursen (Davies & Harré, 2014, s. 18). Det er dette jeg bl.a. utforsker i analysen, hvilke subjektposisjoner som muliggjøres i diskursen for de ideelle

mottakere av stortingsmeldingene, slik Haldar og Engebretsen (2009) betegner en teksts impliserte mottakere. En posisjonering som tydelig kommer frem i både Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) er at den enkelte innvandrere må arbeide, både for å forsørge seg selv og for å bidra til samfunnet. Innvandreren vil ikke bli vurdert som integrert, hvis ikke han eller hun står i arbeid. Denne bedømmelsen kommer både fra andre og dem selv, da denne kunnskapen anses som sann i diskursen. Slik jeg ser det vil det ifølge Davies og Harré (1990) altså være umulig for en innvandrere uten arbeid å betrakte seg selv som integrert, hvis dette fremstår som en betingelse i diskursen. I en annen diskurs hvor kunnskapen er annerledes, kan en innvandrere oppfattes og oppfatte seg selv som fullverdig integrert, hvis han eller hun står utenfor arbeidsmarkedet. Med dette ser vi altså også hvordan kunnskap og makt henger sammen. Hvem man er defineres ut ifra de muliggjorte posisjonene i diskursen.

Kapittel 3 Metode

3.1 Diskursanalyse som metode

Min oppgave bygger på et intensivt design, det som ofte refereres til som kvalitativ forskning. Det finnes flere konkurrerende paradigmer innenfor kvalitativ forskning (Ryen, 2002, s. 60). Jeg ønsker å finne diskursen om integrering i Meld. St. 6 (2012-2013) *En helhetlig integreringspolitikk* og Meld. St. 30 (2015-2016) *En effektiv integreringspolitikk* og se dette i et maktperspektiv. Jeg plasserer det også i en historisk kontekst ved å sammenligne med tidligere stortingsmeldinger, som nevnt tidligere. Jeg har en sosialkonstruksjonistisk tilnærming, da jeg anser kunnskap som værende konstruert. Som nevnt i teorikapittelet, påpeker Jørgensen og Phillips (1999) at i en diskursanalyse henger metode og teori uløselig sammen. Guba og Lincoln (1998) har en tilsvarende forståelse av en slik pakkelse: *Questions of methods are secondary to questions of paradigm, which we define as the basic beliefsystem or worldview that guides the investigator, not only in choices of method but in ontologically and epistemologically fundamental ways* (Guba & Lincoln, 1998, s. 195).

Diskursanalyse har sitt ståsted i den sosialkonstruksjonistiske tradisjonen. Kunnskap blir ansett som konstruert, og er dermed bundet til en kontekst. Dette betyr at virkeligheten ikke kan oppdages eller avdekkes én gang for alle. At det skulle finnes én sannhet blir problematisk (Burr, 1995, s. 6). Kunnskap kan dermed ikke overføres fra en kontekst til en annen, og er derved ikke kumulativ. Konstruksjonismen er et alternativ til positivismen, også kalt modernismen (Guba & Lincoln, 2008, s. 257). Til forskjell fra konstruksjonismen fremstiller positivismen vitenskapelige fakta som noe objektivt, generelt og allmenngyldig. Ved å gå fra positivismen til konstruksjonismen skjer en ontologisk endring fra realisme til relativisme (ibid., s. 260).

Mine funn og mine konklusjoner i denne oppgaven er skapt av meg i møte med stortingsmeldingene. Kunnskapen som kommer frem i stortingsmeldingene kan ikke hevdes å være nøytral eller sann, men et resultat av diskursen. Stortingsmeldingene er ikke avgrensede enheter som eksisterer i kraft av seg selv. Tekster inngår i et system av henvisninger til andre tekster, om ikke direkte, så indirekte (Villadsen, 2017, s. 304; Atkinson & Coffey, 2011, s. 88). *Den er en knute i et nettverk* (Foucault, 2009, s. 29). Det samme gjelder meg selv, jeg kan ikke plassere meg utenfor diskursen og analysere stortingsmeldingene nøytralt. Sannheten forblir en diskursiv konstruksjon (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 62). Kunnskapen som fremkommer av

min analyse er, av gode grunner, ikke allmenngyldig. Det er en beskrivelse av én av mange virkeligheter. Den er et resultat av den konteksten jeg befinner meg i, og kan ikke hevdes å være nærmere sannheten enn andre resultater (Burr, 1995, s. 4).

3.2 Datainnsamling

Det finnes mange former for data innenfor kvalitativ forskning, bl.a. tekst, deltagende observasjon, intervju, lydopptak og video. I min oppgave har jeg tatt utgangspunkt i Meld St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016), det vil si at mine data er tekst. Stortingsmeldingene kan anses som sekundærdata, da de allerede foreligger før oppgavens start. Stortingsmeldinger kan videre sies å være prosessdata som har oppstått gjennom samfunnets løpende aktivitet (Ringdal, 2013). I tillegg bruker jeg også tidligere forskning på fem eldre stortingsmeldinger som en form for datamateriale, disse er også å se som sekundærdata.

Det er mulig å kombinere forskningsmetoder, såkalt metodetriangulering. Det kan være mellom ekstensive og intensive design, men også innenfor samme design. En fordel er at det kan oppnås større innsikt på forskningsområdet. Det gjør studien mer fullstendig, og øker tilliten til data. Ulempene ved metodetriangulering er at det er mer omfattende, og dermed tidskrevende. Videre er det utfordrende å gjenta eller skape studier som er komparative (Ryen, 2002). Jeg har valgt å ikke kombinere forskningsmetoder, da jeg anser mine data som svært ressurskrevende i seg selv med tanke på oppgavens størrelse.

Stortingsmeldingene finnes både i trykt og elektronisk utgave. Jeg har hovedsakelig arbeidet med utgavene som ligger på regjeringens hjemmeside (regjeringen.no) lastet ned som pdf. Papirutgavene brukte jeg i starten ved gjennomlesningen, men i analysefasen har jeg arbeidet ut ifra de elektroniske. Hvorvidt man benytter seg av stortingsmeldingene i papirutgavene eller elektronisk anser jeg ikke for å ha noe påvirkning på resultatet. Det er mer et spørsmål om preferanse.

3.3 Valg av datamateriale

Som nevnt i innledningskapittelet ønsket jeg en viss distanse til forskningstemaet/objektet, for å unngå for mange forutinntatte antagelser. Selv om jeg raskt bestemte meg for at det skulle være i en kontekst av offentlige dokumenter, gikk det litt tid før jeg landet på

stortingsmeldinger. Det er mange politiske dokumenter som omhandler integrering, bl.a. handlingsplaner, partiprogram og stortingsmeldinger. Jeg valgte stortingsmeldinger fordi det er regjeringens ønskede politikk på integreringsområdet, hvilket jeg synes er interessant. At det ble Meld. St. 6 (2012-2013) *En helhetlig integreringspolitikk* og Meld. St. 30 (2015-2016) *En effektiv integreringspolitikk*, er først og fremst fordi jeg er interessert i nyere tids forståelse av integrering. For det andre ser jeg det som et bidrag til den allerede kronologiske fremstillingen av integreringsbegrepet i tidligere forskning.

3.4 Analyseprosessen

Jeg vil i det følgende gi en beskrivelse av hvordan jeg analytisk har tilnærmet meg Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016). Ved hjelp av operasjonaliseringen av Foucaults diskursteori har jeg funnet diskursen om integrering i de to stortingsmeldingene, og satt disse i et maktperspektiv.

Foucault hevder at det kun er mulig å ha kunnskap om ting, hvis de har en mening. Tingene i seg selv produserer ikke kunnskap, det er det diskursen som gjør. Subjekter som galskap, straff og seksualitet gir kun mening innenfor diskursen de er en del av (Hall, 2013, s. 45). Det samme anser jeg å gjelde for integrering. Det er diskursen som gir meg kunnskap om fenomenet. Med en slik forståelse er integrering diskursivt skapt, det vil si at oppfattelsen av integrering kan endre seg fra epoke til epoke, ut ifra det gjeldende kunnskapssystem. For å finne diskursen om integrering vil jeg derfor stille følgende forsknings spørsmål til stortingsmeldingene som en operasjonalisering av Foucaults teori om diskurs:

1. Hva slags tenkemåter og begreper om integrering synliggjøres i de utvalgte stortingsmeldingene?
2. Hvordan fremstår maktrelasjoner i stortingsmeldingene (diskursene) mellom ulike ideelle mottakere?

For å få grep om maktrelasjoner anser jeg følgende underspørsmål relevante:

- Hvem er stortingsmeldingenes ideelle mottakere?
- Hvilke subjektposisjoner muliggjør stortingsmeldingene for disse?

Før jeg systematisk gikk i gang med analysen leste jeg igjennom Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) i papirutgaven. Dette var for å få en helhetlig forståelse av

stortingsmeldingene. Jeg forsøkte å legge bort «integreringsbrillene» og være åpen for andre inntrykk, og markere det som jeg umiddelbart opplevde som slående eller utfordrende (Haavind, 2000, s. 34). Det jeg ble oppmerksom på omhandlet alt sammen integrering, hvilket kan skyldes at stortingsmeldingene tross alt har det som sitt hovedtema.

Etter gjennomlesningen benyttet jeg meg av de elektroniske utgavene. For å kunne svare på forskningsspørsmål 1 startet jeg med å kartlegge begrepet integrering. Slik kunne jeg se hvilke tenkemåter og begreper som kommer frem om integrering i stortingsmeldingene. Selve begrepet integrering fremkommer 25 ganger i Meld. St. 6 (2012-2013). Ser man bort ifra innholdsfortegnelse, overskrifter og referanselisten kommer det frem 14 ganger. Kun én gang gis det en definisjon, de andre gangene tillegges ikke begrepet noe innhold. Det samme gjør seg gjeldende for Meld. St. 30 (2015-2016). Her er tallet 16 ved første søk, deretter 9, og én gang gis det en definisjon. Det skal sies at det kommer frem en definisjon i en av de blå informative boksene i stortingsmeldingen, men det er fra en rapport fra OECD, og den samsvarer med definisjonen som stortingsmeldingen innleder med. Jeg har søkt i ulike programmer etter begrepet integrering, og resultatet varierer noe avhengig av hvor man søker. Søk i en nedlastet stortingsmelding gir ikke samme resultat som på regjeringens hjemmeside, hvor det også er mulig å lese stortingsmeldingene og å søke. Det er imidlertid ikke av avgjørende betydning, da jeg også har lest igjennom stortingsmeldingene, det vil si at jeg har gått igjennom manuelt for å se etter definisjoner eller innhold begrepet blir gitt. I kapitler og avsnitt hvor integreringsbegrepet ikke forekommer, har jeg kontrollert at fraværet er reelt, og ikke skjuler seg under andre ordvalg.

For å komme dypere inn i stortingsmeldingenes diskurs har jeg også søkt opp ord som inneholder integrering og fått frem ord som f.eks. integreringsarbeid, integreringspolitikk, integreringsprosess osv. Spesielt integreringspolitikk nevnes et utall av ganger, og gjennom dette er det mulig å få tak i hvilke tenkemåter og begreper som stortingsmeldingene har om integrering. Jeg har samlet alle utsagn om integreringspolitikk i et eget dokument, og systematisk gjennomgått deres innhold. Det er mange gjentakelser, og jeg har redusert antallet av utsagn ved å velge ut noen, som jeg mener dekker det som kommer frem. Ut fra disse har jeg funnet momentene til nodalpunktet integrering, som blir tatt med videre i analysen.

For å besvare forskningsspørsmål 2 har jeg søkt etter forventninger og ansvar for å finne tekstens ideelle mottakere. Disse har jeg også samlet i et eget dokument for å få et overblikk. Deretter har jeg analysert sitatene med tanke på hvilke subjektposisjoner de muliggjør for de ulike ideelle mottakere av stortingsmeldingene.

Momentene funnet i analysedel 1 har jeg knyttet opp mot subjektposisjonene funnet i analysedel 2. Deretter ser jeg ut ifra subjektposisjonene hvordan maktrelasjonene fremstår mellom de ulike ideelle mottakere.

Ved en slik operasjonalisering av Foucaults teori, vil jeg påstå at jeg har klart å finne diskursene om integrering i stortingsmeldingene og hvordan disse kan forstås i et maktperspektiv. Jeg har under hele prosessen vendt tilbake til stortingsmeldingene når jeg har arbeidet med sitater, slik at jeg ikke har løsrevet de fra konteksten de står i.

Stortingsmeldinger bygger bl.a. sitt innhold på NOU'ere, og derfor har jeg gjennomgått de tretten NOU'ene som Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) til sammen bygger på. Jeg har ikke lest NOU'ene i sin helhet, da de er svært omfattende i antall sider. Jeg har sett på innholdsfortegnelsen, og søkt etter integrering i alle dokumentene. Jeg har gjennomgått avsnittene der begrepet gis en form for definisjon.

Jeg har gjort dette for å se om NOU'enes forståelse av integrering går igjen i stortingsmeldingene. Min forventning var at det burde være tilfellet, noe det også er. Jeg ser imidlertid forskjeller mellom NOU'ene i deres avgrensning av integreringsbegrepet. I NOU 2011:7 står det: *Integreringsbegrepet brukes i mandatet kun i betydningen «integrasjon i arbeidslivet»* (NOU 2011: 7, 2011, s. 37). I NOU 2011:14 kommer det derimot frem at integreringsbegrepet dekker mer enn bare integrering i arbeidslivet:

Integrering av innvandrere handler konkret om kvalifisering, utdanning, arbeid, levekår og sosial mobilitet; innflytelse i demokratiske prosesser; deltakelse i sivilsamfunnet; og tilhørighet, respekt for forskjeller og lojalitet til felles verdier. Det er resultatene, altså hva som oppnås langs disse dimensjonene, som avgjør hvor vellykket integreringen er. Utvalget tilrår dermed en utvidet og mer ambisiøs definisjon av begrepet integrering (NOU 2011: 14, 2011, s. 11-12)

NOU'ene tar opp forskjellige temaer og de avgrenser begrepet deretter.

3.5 Min bruk av tidligere forskning

Jeg har benyttet meg av forskning på stortingsmeldinger som omhandler integrering. Det er stortingsmeldinger som er eldre enn de jeg tar utgangspunkt i, og slik har jeg fått kunnskap om integreringsforståelsen som har vært rådende tidligere. Gjennomgangen av tidligere stortingsmeldinger er tatt med i oppgaven av flere grunner, foruten å redegjøre for tidligere

relevant forskning. For det første ønsker jeg å sette Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) i en historisk kontekst. For det andre vil de tidligere stortingsmeldingene, slik de fremgår i Hagelund og Christoffersens forskning være en del av min analyse (Hagelund, 2003; Christoffersen, 2010). Jeg analyserer frem subjektposisjoner i tidligere stortingsmeldinger, ut ifra Hagelund og Christoffersens arbeid. Disse sammenligner jeg med de subjektposisjoner jeg finner i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016). Oppgavens begrensede omfang gjør at jeg ikke selv har lest de fem utvalgte stortingsmeldingene fra 1974 til 2004, men bruker forskningen som allerede foreligger. Alle sitatene jeg benytter meg av har jeg imidlertid lest selv.

Det er viktig å ha et kritisk blikk til tidligere forskning og litteratur generelt. Jeg har tillit til at forskningen jeg tar utgangspunkt i er av god kvalitet. Jeg har dannet meg et overblikk over forskningen, forskernes valg av problemstilling, og hvilken teori og metode som er benyttet. Videre er Hagelunds forskning (2003) en doktorgradsavhandling, noe som i seg selv peker mot et akademisk høyt nivå. Christoffersens forskning (2010) er en masteroppgave, og en del av oppgaven er senere blitt brukt i et kapittel i boken *Makt på nye måter* (Engebretsen & Heggen, 2012). At masteroppgaven har ført til et bokkapittel av Christoffersen selv, hvor professorene Engebretsen og Heggen er medforfattere, gjør for meg forskningen troverdig.

3.6 Studiens troverdighet

Det er mange ulike tilnærminger når det kommer til å vurdere hva som er god forskning (Ryen, 2002). Begrepene validitet og reliabilitet er noen av de tradisjonelle positivistiske kvalitetskriteriene for kvantitativ forskning. Å overføre disse til kvalitativ forskning med samme forståelse blir ikke korrekt. Det skyldes at bakgrunnen for disse tradisjonelle begrepene anses noe forenklet. Fokuset er lineære årsaksforklaringer hvor det kun er én sannhet i motsetning til multiple konstruerte virkeligheter (ibid.).

Reliabilitet sikter opprinnelig til repliserbarhet, det vil si hvorvidt det er mulig for en forsker å oppnå samme resultat som en tidligere forsker ved å bruke de samme metodene (Thagaard, 2013, s. 202). I den kvantitative tradisjonen legges det vekt på deduktiv og nomotetisk forskning for at kunnskapen skal være gyldig. Det vil si at man ser etter én sannhet som er objektiv og dermed kan generaliseres (Ryen, 2002). I den konstruksjonistiske tradisjonen anses det ikke som mulig å utføre en studie flere ganger og oppnå likt resultat. Dette skyldes at virkeligheten

er en konstruksjon, det vil si at en gjentakelse av studien alltid vil føre til ulike versjoner (Ryen, 2002).

Reliabilitet i kvalitativ forskning dreier seg om hvorvidt forskningen er gjort på en måte som virker pålitelig og tillitvekkende (Thagaard, 2013, s. 201). Tillit til forskningen kan sies å være et uttrykk for troverdighet (Corbin & Strauss, 2008, i Thagaard, 2013). Påliteligheten til studien kan bli styrket gjennom grundige beskrivelser av strategiene og metodene for analyse som benyttes i forskningen (Thagaard, 2013, s. 202). Gjennom *low-inference descriptors* kan forskningsprosessen tydeliggjøres. Med dette menes konkrete data som er adskilt fra forskerens fortolkninger, så langt det lar seg gjøre (Seale, 1999, i Thaggard, 2013, s. 203).

I min analyse er det tydelig å se hva som er rene data og hva som er fortolkninger. Det er en stor mengde med direkte sitater, og disse skiller seg ut i teksten ved at de er skrevet i kursiv og har innrykk. Alle sitatene har også referanse til originaltekstene. I tillegg er alle mine data offentlige, både stortingsmeldingene og den tidligere forskningen av Hagelund (2003) og Christoffersen (2010). Det er derfor åpent for hvem det måtte være å kontrollere mitt datamateriale og lese alt i den konteksten det opprinnelig står i. Videre har jeg gitt en grundig innføring i hvordan jeg har gått frem metodisk, og dermed hvordan jeg har kommet frem til resultatene jeg presenterer.

Jeg benytter meg kun av sekundærdata, dermed har jeg ikke hatt mulighet til å påvirke dataene direkte, slik tilfellet er ved f.eks. kvalitative intervjuer. Der må forskeren gjøre seg overveielser om hvordan spørsmål stilles, hvilke omgivelser intervjuet finner sted i osv. Det er mange faktorer som kan påvirke hvordan de intervjuede svarer og dette får betydning for forskningsresultatet (Ryen, 2002). Selv om dataene jeg tar utgangspunkt ikke er påvirket av meg, er det ikke ensbetydende med at hele studien er uten min påvirkning. Jeg har valgt ut en rekke sitater, og dette utvalget kunne vært gjort annerledes. Jeg har også tolket disse sitatene ut ifra hvem jeg er som person. Jeg ser det som umulig å være objektiv, det vil si upåvirket fra personlige holdninger og fordommer (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 273). Jeg kan heller ikke være sikker på at jeg har forstått den tilsiktede meningen eller betydningen i stortingsmeldingene og den tidligere forskningen. Jeg har ikke hatt mulighet for å stille utdypende spørsmål for å forsikre meg om at jeg har forstått poenget. Imidlertid vil jeg påstå at leseren av denne oppgaven har mulighet for å være kritisk til tolkningene, funnene og resultatene ved at forskningsprosessen er gjort *gjennomsiktig* gjennom mine beskrivelser av fremgangsmåten (Silverman, 2011, i Thagaard, 2013). Slik kan leserne også vurdere studiens overførbarhet. Dette dreier seg om validitet.

Validitet handler om hvorvidt de tolkningene som en forsker kommer frem til er gyldige sammenlignet med den virkeligheten som studeres (Thagaard, 2013, s. 213). Det er mulig å dele validitet opp i såkalt intern og ekstern validitet. Førstnevnte handler om hvordan årsakssammenhenger blir støttet i en bestemt studie, mens sistnevnte retter seg mot hvorvidt forståelsen som kommer frem i studien kan være gyldig i andre sammenhenger, altså generaliseres (Seale, 1999, i Thagaard, 2013, s. 205; Andenæs, 2000, s. 292). Fremfor å vurdere om et resultat kan generaliseres, ser man i kvalitative studier etter om resultatene er overførbare (Thagaard, 2013).

Jeg anser mine resultater som *sannsynliggjorte kunnskapsforslag*, og ikke absolutte påstander i form av sannheter når det kommer til hvordan noe *er* (Andenæs, 2000, s. 288). Selv om resultatene på mange måter kan forstås som en konstruksjon, skapt i møtet mellom tekstene og meg selv, mener jeg at denne studien har overføringsverdi. Studien bidrar med å få frem en mer generell teoretisk forståelse, og ikke bare kunnskap om det enkeltstående tilfelle studien tar utgangspunkt i (Thagaard, 2013, s. 211). Hvis studien har overføringsverdi, betyr det bl.a. at leserne som har erfaring fra fenomenet som studeres, i et visst omfang vil oppleve gjenkjennelse i de tolkningene som kommer frem (ibid., s. 213). Analysen kan også gi muligheter for gjenkjennelse på et mer generelt plan, hvis leserne ikke har egne erfaringer på området. For å øke denne formen for gjenkjennelse må det teoretiske innholdet være dyptpløyende og prinsipielt. Det vil øke sannsynligheten for at leseren kan knytte de teoretiske perspektivene til egne erfaringer (ibid.).

En annen faktor som er med på å gi studien overføringsverdi er å være bevisst hvem som er målgruppen for studien (Andenæs, 2000, s. 288). Det er viktig at språket er tilpasset leserne slik at teksten blir forståelig (ibid.). Dette mener jeg også har en påvirkning på lesernes gjenkjennelse enten på det konkrete eller generelle planet. Jeg har derfor gjennom oppgaven forsøkt å gi forklaringer til begrepene jeg benytter, i tillegg til at jeg innledningsvis definerer noen viktige begreper som går igjen i hele oppgaven. Dette gjør at leserne raskere kan sette seg inn i studien.

Kapittel 4 Stortingsmeldinger fra 1974 til 2004

Med utgangspunkt i tidligere forskning vil jeg presentere fem stortingsmeldinger fra perioden 1974 til 2004. Slik vil Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016), som utgjør hovedvekten av mitt analysearbeid, bli satt i et større historisk perspektiv. Jeg tar for meg en stortingsmelding av gangen, og ser på hvilke tenkemåter og begreper om integrering som synliggjøres. Ut ifra forventningene som kommer frem til de ideelle mottakerne av stortingsmeldingene analyserer jeg frem subjektposisjoner. Disse trekker jeg senere med inn i analysekapittelet for å drøfte dette i et maktperspektiv.

De første stortingsmeldingene om integrering behandler integreringspolitikk under innvandringspolitikken, og handler om både arbeidsinnvandrere og innvandrere med fluktbakgrunn. Det var hovedsakelig arbeidsinnvandringen som førte til en egen integreringspolitikk, og som etter hvert også inkluderte innvandrere med fluktbakgrunn (Brochmann, 2006). Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) har ikke innvandringspolitikk eller arbeidsinnvandrere på sin agenda, men fokuserer på integrering av innvandrere med fluktbakgrunn. Det understrekes imidlertid i Meld. St. 6 (2012-2013), s. 20) at integreringspolitikk og innvandringspolitikk henger sammen. Integreringspolitikken påvirkes av hvem som innvandrer, om det er velutdannede flyktinger eller om det er flyktinger som trenger kvalifisering.

4.1 St. meld. nr. 39 (1973-1974) Om innvandringspolitikken

I overgangsperioden fra 1960 årene til 1970 årene var Norge i en periode med sterk vekst. Det var etterspørsel etter både faglært og ufaglært arbeidskraft. Det var spesielt de søreuropeiske landene utenfor OECD-området som dominerte den ufaglærte migrasjonen fra sør til nord. Fra 1967 var det flere som reiste til Norge enn fra Norge, og Norge ble derfor et netto innvandringsland (Brochmann, 2003).

Det var en oppfattelse blant mange politikere at markedskreftene ville styre flyten av arbeidskraften. Innvandrerne ville komme når det var bruk for arbeidskraft og tilsvarende ville de reise hjem i nedgangstider. Slik ble det ikke, og mye skyldtes de sosiale rettighetene som de oppnådde ved å være skatteyttere (ibid.).

4.1.1 Integreringsforståelse

Prinsippene for hvordan innvandrere skal integreres ble diskutert første gangen i Stortinget i 1974. Det skjer gjennom denne stortingsmeldingen, som danner et grunnlag for senere stortingsmeldinger om innvandringspolitikk (Brochmann & Kjeldstadli, 2014, s. 250).

Begrepet *integrering* fremkommer i denne stortingsmeldingen, og blir avgrenset av begrepet *assimilering* (Christoffersen, 2010, s. 28):

Med assimilering forstår utvalget i denne forbindelse det at en utlending blir mest mulig lik en nordmann. En assimilert utlending vil være langt på vei lik en nordmann i sinn og skinn, han taler og tenker som nordmenn flest, han har norsk, men ikke nødvendigvis bare, norsk omgangskrets, han deltar i det norske samfunnsliv som nordmann, han har et ønske om å bli betraktet som en nordmann og blir også i stor utstrekning det, og han betrakter Norge som sitt nye fedreland (St. Meld. nr. 39 (1973-1974), s. 35-36).

Integrering er en langt svakere form for innlemmelse i samfunnet enn assimilering. Med integrasjon forstår utvalget det at en utlending er en anerkjent og funksjonsdyktig del av samfunnet uten nødvendigvis å bli lik samfunnsmedlemmene for øvrig. Han kan beholde sin nasjonale identitet, sitt eget språk, sine nære forbindelser med hjemlandet, og i en viss grad sitt hjemlands skikker og livsmønster. Han kan bo i landet uten å slå seg ned her for godt, og han kan ønske at hans barn vender tilbake til hjemlandet. Like fullt kan han være en funksjonsdyktig del av samfunnet og finne seg til rette i det (ibid.).

I St. Meld. nr. 39 (1973-1974) uttrykkes en valgfrihet når det gjelder innvandreres tilpasningsform. Assimilering, hvor innvandrerne går opp i den nasjonale befolkningen, eller integrering hvor de blir løse tilknyttet majoriteten. Det kommer også innspill om såkalt tilbakevending, hvis innvandrere skulle ønske å forlate landet. Det ble vektlagt at det norske samfunnet, uansett innvandreres valg, skulle legge til rette for dette (Brochmann & Kjeldstadli, 2014, s. 251). Videre kommer det frem at tilpasningen skal være gjensidig, også nordmenn må være innstilt på å gjøre endringer i sine verdier og normer, som et resultat av den nye komplekse situasjonen. Foruten valgfrihet til tilpasningsform, og gjensidig tilpasning, er et annet viktig prinsipp i denne stortingsmeldingen, likestilling. Rettigheter og plikter skal være mest mulig like for nordmenn og innvandrere. Det blir påpekt at det kan bli nødvendig med særtiltak for å få til en reel likestilling. Disse hovedprinsippene peker i en retning hvor myndighetene anser

arbeidsmigranter som innvandrere, og at det ikke er tilstrekkelig å legge til rette for arbeidslivsforhold (Brochmann & Kjeldstadli, 2014, s. 251).

Ifølge Christoffersen (2010) trekkes valgfriheten frem flere ganger i stortingsmeldingen:

Vår nåværende innvandringspolitikk har i praksis medført assimilering av innvandrerne i det norske samfunnet. (...) Dette har ikke gitt innvandrerne vesentlige valgmuligheter. De har hatt relativt små sjanser til å kunne beholde og utvikle sin egen kultur innenfor det norske assimileringstilbud. Det synes derfor vesentlig at de praktiske forhold legges til rette for reelle valgmuligheter. Den enkelte bør kunne velge mellom assimilering eller en løsere form for tilknytning (integrasjon) der det gis anledning til å beholde og å utvikle kulturell og religiøs integritet (St. Meld. nr. 39 (1973-1974), s. 36).

Ifølge Hagelund kan begrepene assimilering og integrering relateres til hverandre, de presenterer ulik grad av tilknytning til samfunnet. Integrerings- og assimileringbegrepet er ikke motbegreper til hverandre (Hagelund, 2003, i Christoffersen, 2010). Christoffersen går i diskusjon med dette, og påpeker at det kan forstås som motsetningspar, hvis man ser på begrepene verdimeslige ladethet. Hun påpeker at assimilering, gis en negativ ladethet ved sin referanse til tvang, mens referanse til valgfrihet gir integrering en positiv ladethet.

Som tidligere nevnt er tilpasning også en faktor som trekkes frem:

Spørsmålet om utenlandske arbeidstakeres tilpassing til norske samfunnsforhold er etter departementets oppfatning av tosidig karakter: på den ene siden den enkelte utlendings tilvenning til norske forhold, på den annen siden nordmenns tilvenning og akseptering av nasjonale minoriteter i landet (St. Meld. nr. 39 (1973-1974), s. 36).

I sitatet kommer det frem at tilpasningsbegrepet har en tosidig karakter. Det er en tilpasning som skal finne sted, både for minoriteten og majoriteten. I selve forståelsen av integrering fremtrer denne tosidigheten i mindre grad, det er større vekt på valgfriheten til den enkelte. Integrering forstås først og fremst som noe isolert, valgfritt og individuelt. Majoritetens rolle kommer ikke frem, og treffer derfor ingen dimensjon som går på samfunnet, som tosidighetsbegrepet peker mot (Christoffersen, 2010).

En dimensjon som også kommer frem i stortingsmeldingen, er det å vende tilbake til sitt hjemland. Det legges vekt på å vedlikeholde sin kultur, språk og tilknytning til hjemlandet. Dette kan tolkes som uttrykk for toleranse for mangfold, men også som en forventning eller

ønske om at oppholdet til mange bare ville være midlertidig. Sistnevnte er en mulig tolkning, sett i lyset av problemfokuset som preger debatten om arbeidsinnvandringen (Christoffersen, 2010).

Tilnærmingen til integrering, som er å finne i denne stortingsmeldingen, vektlegger den enkelte innvandrers valg av tilknytning til det norske samfunnet. Om valget er assimilasjon eller integrasjon er opp til den enkelte, og integrering fremstår derfor ikke som et imperativ i politikken som gjelder innvandrere (Hagelund, 2003, s. 171).

Jeg vil nå se nærmere på subjektposisjonene i denne stortingsmeldingen. Disse har jeg analysert ut ifra forskningen til Hagelund (2003) og Christoffersen (2010).

4.1.2 Subjektposisjoner

Slik jeg tidligere har påpekt er stortingsmeldinger adressert til Stortinget, men derfor kan en likevel lese frem en rekke ideelle mottakere i teksten (Haldar & Engebretsen, 2009). De ideelle mottakere av denne stortingsmeldingen, slik jeg tolker det ut ifra Hagelunds og Christoffersens forskning, er innvandrere, de profesjonelle og nordmenn (sivilsamfunnet). Slik jeg har påpekt i teorikapittelet, muliggjøres det subjektposisjoner innenfor en diskurs. Disse subjektposisjonene påvirker hvordan subjektet ser på seg selv eller blir sett på av andre (Davies & Harré, 1990).

Det er ulike subjektposisjoner for innvandrere i St. Meld. nr. 39 (1973-1974). De kan selv bestemme graden av innlemmelse i samfunnet. De kan velge mellom å bli assimilert eller integrert. Assimilering handler om å bli mest mulig lik en nordmann i sinn og skinn, tale og tenkemåte. Innvandreren må ha norsk omgangskrets, men kan i tillegg ha utenlandsk omgangskrets. Innvandrere må delta i det norske samfunnsnivå, oppfatte Norge som sitt nye fedreland og ha ønske om å bli oppfattet som en nordmann. Integrering er en løsere form for tilknytning til majoriteten. Subjektposisjonene som muliggjøres gjennom integrering skiller seg fra assimilering. Innvandrere trenger ikke bli lik de øvrige samfunnsmedlemmene, men de skal være en anerkjent og funksjonsdyktig del av samfunnet. Er dette oppfylt, så åpnes det opp for at innvandrere kan bevare sin nasjonale identitet, språk og forbindelse til hjemlandet. Hjemlandets livsmønster og skikker kan bevares til en viss grad. Det er også åpent for at innvandreren ønsker å vende tilbake til hjemlandet, eller ønsker at barna vender tilbake. Det muliggjøres en subjektposisjon for innvandrere hvor de kan beholde og utvikle integritet på det

kulturelle og religiøse planer. Hvorvidt innvandrere velger assimilasjon eller integrering, fremstår som et individuelt valg.

Subjektposisjonene for de profesjonelle er at de må innføre særtiltak for at innvandrere skal oppnå reel likestilling, slik at rettigheter og plikter blir mest mulig like for nordmenn og innvandrere.

For nordmenn handler subjektposisjonene om at de må tilpasse seg, og være innstilt på å gjøre endringer i sine verdier og normer, som et resultat av den nye komplekse situasjonen. Nordmenn må akseptere og tilvenne seg nasjonale minoriteter i landet.

4.2 St. Meld. nr.74 (1979-1980) Om innvandrere i Norge

I 1975 ble det innført midlertidig innvandringsstopp i Norge. I debatten opptil innvandringsstoppen, kom det frem at innvandring ikke var uproblematisk. Det ble hevdet at innvandrerne skapte problemer i samfunnet, de tok bl.a. jobber fra nordmenn. Andre mente at fremmedarbeiderne ble utsatt for begrensninger når det gjaldt språk, og ikke minst på det religiøse og kulturelle planer (Brochmann & Kjeldstadli, 2014). Begrunnelsen for *hvilepausen* slik innvandringsstoppen ble kalt, var ifølge Kommunal- og arbeidsdepartementet at det var viktig å legge til rette for innvandrere som allerede var i Norge. Innvandringsstoppen ble derfor forlenget begrunnet med at arbeidet med å integrere flyktninger og arbeidssøkende fra utviklingsland var ressurskrevende (Djuve, 2011).

På tross av at regjeringen holdt fast i innvandringsstoppen fortsatte innvandringen pga. visse unntak bl.a. når det gjaldt flyktninger og familiegjenforening. Denne formen for innvandring er også kalt for sekundærinnvandring (Brochmann & Kjeldstadli, 2014). Det var ingen betydelig reduksjon i innvandringen som følge av innvandringsstoppen, men sammensetningen endret seg. Tidligere var det hovedsakelig menn som innvandret, men nå kom det mange kvinner på familiegjenforening (ibid.).

4.2.1 Integreringsforståelse

I denne stortingsmeldingen kommer det ifølge Hagelund (2003, s. 172) frem at integrering av innvandrere anses å være mer problematisk enn tidligere antatt. Staten må legge til rette slik at

innvandrere lettere kan integreres i det norske samfunnet. Stortingsmeldingen er svært konkret og detaljert. Den peker på viktigheten av å informere innvandrere om alt fra ernæring til stemmerett. Denne stortingsmeldingen er starten på en minoritetspolitikk i et spirende multikulturelt samfunn. St. Meld. nr. 39 (1973-1974) derimot, beskriver Hagelund som en stortingsmelding som ble til, for raskt å gi noen retningslinjer om innvandring og integrering. Forståelsen for integrering videreføres, når det gjelder valgfrihet av tilknytning til det norske samfunnet (Hagelund, 2003, s. 172):

Regjeringen vil fortsatt gå inn for prinsippet om at en innvandrer skal kunne velge hvor sterk og hvor langvarig tilknytningen til og oppholdet i Norge skal være. En ønsker ikke å stille noen krav om at innvandreren skal bli mest mulig norsk, (assimileres) selv om han eller hun vil bosette seg her for godt. På den annen siden vil det, som nevnt, være nødvendig for innvandrere enten de er her i kortere eller lengre tid, i stor grad å tilpasse seg norske forhold. Etter Regjeringens mening vil det å kunne ha forankring i egen kultur og et kjent miljø lette innvandrernes muligheter til å tilpasse seg og fungere i majoritetssamfunnet (integreres). Det vil videre være en forutsetning hvis innvandreren ønsker å vende tilbake til hjemlandet. Utvikling av morsmål, etablering av innvandrersorganisasjoner, muligheter for å praktisere sin egen religion osv. står etter Regjeringens mening sentralt i dette, og vil fortsatt bli støttet (St. Meld. nr. 74 (1979-1980), s. 28).

Både integrering og assimilering er stadig alternativer som innvandrere kan velge mellom, når det kommer til graden av tilknytning til det norske samfunnet. Likevel er det integrering som har mest fokus og som virker mest hensiktsmessig for innvandreren å velge (Hagelund, 2003, s. 172). Hagelund argumenterer for dette ved å vise til hva stortingsmeldingen hevder er det motsatte av integrering. Når mangfoldet fjernes, medfører det tap av identitet og røtter. Nettopp det å ha forankring i egen kultur og et kjent miljø, gjør det lettere å tilpasse seg og fungere i majoritetssamfunnet dvs. integreres (St. Meld. nr. 74 (1979-1980), s. 28, i Hagelund, 2003, s. 173). Indirekte vil det si at hvis ikke man beholder sin forankring i egen kultur, blir det å tilpasse seg og fungere i samfunnet vanskeligere. Assimilering anses derfor, ut ifra denne stortingsmeldingen, som en trussel mot integrering. Mangel på tilpasning fremstår ikke som en trussel, snarere forsås det slik at en for stor tilpasning er en risiko for at integreringen kan feile (Hagelund, 2003, s. 174-175).

Politikken må derfor formes på en slik måte at innvandrere kan beholde sin kultur og identitet,

og ikke blir presset til assimilering (Hagelund, 2003, s. 173):

Tilpassingen til det norske samfunn starter i samme øyeblikk innvandrerne kommer til landet. Prosessen har positive og negative sider. En kan ikke se bort fra at den kan oppleves som undertrykkende og føre til oppgivelse av egenart, språk og kultur. Barn under skolealder er minst i stand til å stå imot assimileringstendenser (St. Meld. nr. 74 (1979-1980), s. 90).

Andre innvandrergrupper (de etniske eller nasjonale gruppene som ikke driver egne barnehager [Christoffersens anmerkning]) må informeres om assimileringstrisikoen ved fulldagsopphold i vanlige norske barnehager og ta stilling til dette (ibid., s. 91).

Begrepet tilpasning har en dobbelthet i seg. I stortingsmeldingen uttrykkes det som en viktig faktor for å bli en del av samfunnet, men likeledes knyttes det til risikoen for å bli assimilert, hvis man tilpasser seg for mye (Christoffersen, 2010, s. 33). Christoffersen hevder at det er en indre selvmotsigelse å finne i det nære forholdet mellom integrerings- og tilpasningsbegrepet: *Det som må til for å lykkes med integreringen er samtidig noe som kan hindre integrering, ettersom tilpassing også kan fremtvinge assimilering (ibid.).*

Assimileringsbegrepet har i denne stortingsmeldingen endret sin verdiladethet. Sammenlignet med St. Meld. nr. 39 (1973-1974) tillegges assimilering en mer negativ verdi. Begrepet har endret posisjon i innvandringspolitikken, og oppfattes som et motbegrep til integrering. Integrering og assimilering fremstår ikke lenger likestilt i valget om graden av tilknytning (ibid.).

Foruten å legge til rette for at innvandrere kan bevare sin særegenhet, er likestilling også en annen viktig faktor som det multikulturelle samfunn må bygges på:

(...) likestilling og like muligheter for grupper og kulturer (St. Meld. nr. 74 (1979-1980), s. 28).

På lik linje med majoritetsbefolkningen, skal også innvandrergrupper ha mulighet for å beholde sin kultur. Stortingsmeldingen er ikke bare opptatt av grupper, men også enkelt individer. De skal anses som nye borgere som burde ha samme rettigheter og plikter som majoritetsbefolkningen (Hagelund, 2003, s. 175).

Integrering har fra forrige stortingsmelding endret seg noe. Tidligere var det først og fremst den enkelte innvandreren det handlet om. Gjennom en mer overordnet velferdspolitikkk skal nå

forholdet mellom minoritetsgrupper og majoritetssamfunnet reguleres (Christoffersen, 2010, s. 33).

4.2.2 Subjektposisjoner

I denne stortingsmeldingen er det innvandrere, de profesjonelle og sivilsamfunnet som er de ideelle mottakere. Subjektposisjoner som muliggjøres for innvandrere er at de skal kunne velge graden av tilknytning. Det er fortsatt åpent for om innvandrere vil la seg assimilere eller integrere. Imidlertid stilles ingen krav om at innvandrere skal bli mest mulig norske, altså assimileres. Ved å fjerne mangfoldet taper innvandrere sin identitet og røtter, og det blir vanskeligere å tilpasse seg majoritetsbefolkningen. Stortingsmeldingen muliggjør en subjektposisjon hvor innvandrere kan være forankret i egen kultur, dette kan være med på å gjøre tilpasningen til majoritetssamfunnet lettere. Slik fremstår integrering som beste alternativ, mens assimilering anses som en hindring. Det skyldes at en for stor tilpasning gjør at innvandrere mister identiteten, og integrering vil derfor ikke lykkes. Subjektposisjonene som muliggjøres kan virke noe motstridende. Det kommer frem at innvandrere må tilpasse seg, men ikke for mye. Samtidig kan de også fortsatt la seg assimilere. Likevel er det den førstnevnte som fremstår som den foretrukne subjektposisjonen i diskursen.

De profesjonelle har fått en større rolle i integreringen enn tidligere, gjennom velferdspolitikken og særpolitikk for innvandrere kan de regulere forholdet mellom innvandrere og majoritetsbefolkningen.

I stortingsmeldingen kommer det frem at likestilling og like muligheter for grupper og kulturer er noe samfunnet må legge til rette for, og det fremstår derved som en subjektposisjon for sivilsamfunnet.

4.3 St. Meld. nr. 39 (1987-1988) Om innvandringspolitikken

I skiftet fra 1970-tallet til 1980-tallet oppsto det et nytt fenomen knyttet til innvandring. Asylsøkere dukket opp på grensen til Norge og søkte om beskyttelse. Denne formen for innvandring økte mens arbeidsinnvandringen hadde stoppet opp, i og med den midlertidige innvandringsstoppen ble vedtatt som varig i 1981 (Brochmann, 2003). En betydelig forskjell mellom flyktninger og arbeidsinnvandrere, var at førstnevnte var avhengige av støtte etter

ankomst til Norge. Tilgang til bolig og arbeid var to grunnleggende forhold for å delta i samfunnet. Ved at myndighetene måtte bistå flyktingene, kunne de på mange måter bestemme, og derfor legge premisser for flyktingenes tilpasning til det norske samfunnet (Brochmann & Kjeldstadli, 2014, s. 258-259).

St. Meld. nr. 39 (1987-1988) ble til i en tid hvor både politikere og offentligheten anså Norge som et flerkulturelt samfunn. I omkring 20 år hadde Norge opplevd innvandring fra land i sør, og både nordmenn og innvandrere hadde hatt en periode med tilvenning. Forskjellen mellom tidligere integreringspolitikk og den som kom frem på slutten av 1980-tallet, kan sies å være en overgang fra kortsiktig til langsiktig planlegging (ibid., s. 275). Flyktingpolitikken og innvandringspolitikken ble for første gang behandlet sammen, da Utlendingsdirektoratet (UDI) ble opprettet i 1988, med det formål å være det utøvende organ for hele innvandringspolitikken. Innvandringsfeltet var blitt institusjonalisert (Brochmann, 2003, s. 168).

4.3.1 Integreringsforståelse

Den politiske diskursen på innvandring har i denne stortingsmeldingen endret seg ifølge Christoffersen (2010). Kultur ble tidligere sett på som noe som måtte beskyttes, nå oppfattes det som en mulig trussel. Det som løftes frem når det gjelder innvandrere, er at de ikke ønsker å bli integrert. De er ikke ivrige etter å lære språket, og fortsetter å praktisere tradisjoner som for eksempel tvangsekteskap, som i norske øyne er undertrykkende. Fokuset i stortingsmeldingen er ikke å beskytte innvandreres kulturelle særtrekk, men å inkludere de i samfunnet, bl.a. ved norskopplæring og deltakelse i arbeid og utdanning (ibid.).

Likestilling, både formell og reell er fokuset i stortingsmeldingen. Det vil si like rettigheter og plikter, men også like levekår og samme muligheter for deltakelse på samfunnets forskjellige arenaer, på lik linje med nordmenn (St. Meld. nr. 39 (1987-1988), i Hagelund, 2003, s. 176). Ifølge Hagelund (2003, s. 176) kommer det frem at likestilling gjelder mellom alle grupper i samfunnet, og ikke noe som kun vedrører innvandringspolitikken. Strategien i St. Meld. nr. 74 (1979-1980) var å føre særpolitikk overfor innvandrere, men en slik tilnærming tas det nå avstand fra. Likeverd og likestilling gjelder mellom alle grupper, og dette kan ses i sammenheng med Fremskrittspartiets kritikk, hvor regjeringen ble beskyldt for å behandle innvandrere bedre enn andre sårbare grupper f.eks. når det gjaldt å få hjelp til å finne arbeid og bolig (ibid.).

Imidlertid understreker stortingsmeldingen at mennesker har ulike behov som skyldes sosiale, miljømessige og økonomiske ulikheter. Disse ulikhetene er det samfunnets oppgave å redusere,

og særtiltak for å utjevne ulikheter kan være en løsning på dette. Tiltakene retter seg mot mange ulike grupper og på diverse livsområder, og er derfor ikke noe spesifikt for politikken overfor innvandrere (St. Meld. nr. 39 (1987-1988), s. 47, i Hagelund, 2003, s. 177).

Det grunnleggende mål og prinsipper for politikken overfor innvandrere bosatt i Norge slått fast i St.meld. 74 for 79-80 vil bli videreført. Målet for denne politikken vil være mest mulig likestilling mellom innvandrere og nordmenn. Det innebærer at innvandrere så langt det er mulig skal ha samme muligheter, rettigheter og plikter som resten av befolkningen. Det er viktig å merke seg at målet om likestilling mellom ulike grupper ikke er noe spesifikt for politikken overfor innvandrere. Det er i tråd med idealet om det solidariske velferdssamfunn, basert på prinsippet om likhet og likeverdighet mellom samfunnsmedlemmene, og preget av rettferdighet i fordeling av samfunnsgodene og samfunnspliktene med sikte på størst mulig velferd for alle (St. Meld. nr. 39 (1987-1988), s. 47).

Christoffersen (2010) påpeker at begrepet integrering brukes svært lite i St. Meld. nr. 39 (1987-1988), og at det ikke blir definert eksplisitt. Likevel fremkommer forståelsen indirekte ved å vise til og kommentere tidligere forståelse:

St.meld. 74 (1979-1980) slo fast at innvandrere selv skulle kunne velge i hvilken grad de vil ta vare på og utvikle sitt språk og sin kultur. Denne valgfriheten har ofte blitt tolket til å skulle gjelde i ubegrenset grad på alle områder. Innvandrere står imidlertid i samme stilling som andre innbyggere når det gjelder å måtte akseptere normer og lover som gjelder i Norge, uansett personlig syn. Det finnes grunnleggende vurderinger som det råder bred politisk enighet om her, f.eks. verdien av demokrati, likestilling mellom kjønnene og barns rettigheter. Holdninger og handlinger som strider mot norsk lov, eller mot prinsipper som myndighetene i andre sammenhenger klart har tatt stilling til, kan ikke aksepteres. Dette innebærer en klar begrensning i valgfriheten for alle. Valgfriheten kan heller ikke tolkes slik at innvandrere kan velge å stille seg helt utenfor det norske samfunnet, f.eks. ved å unnlate å lære seg norsk og skaffe seg kunnskaper om det norske samfunnet. Betegnelsen valgfrihet gir assosiasjoner om en mer omfattende valgfrihet enn det som har vært hensikten. Kjernen i politikken overfor innvandrere er at de skal kunne delta i samfunnslivet – politisk, økonomisk og sosialt – uten at det skal stilles krav til kulturell assimilering, dvs. at de skal bli norske. Det bør være fullt ut mulig for innvandrere å kunne leve her som aksepterte samfunnsmedlemmer, samtidig

som de bygger videre på sin kulturarv. En riktigere betegnelse for dette er respekt for innvandreres språk og kultur (St. Meld. nr. 39 (1987-1988), s. 10).

Den valgfriheten, som i tidligere stortingsmeldinger ble ansett som en forutsetning for vellykket integrering, blir til en viss grad trukket tilbake. En ubegrenset valgfrihet kan føre til at innvandrere fravelger å delta i samfunnet, og konsekvensen blir det motsatte av integrering. Det understrekes at de grunnleggende verdiene som det norske samfunnet er tuftet på, er hevet over innvandrernes personlige verdier. En livsførsel som strider mot demokrati, kjønnslikestilling og barns rettigheter, er derfor uakseptabel (Christoffersen, 2010, s. 35).

Hagelund (i Christoffersen, 2010, s. 36) trekker frem at det stilles krav til innvandreres deltakelse, og på den måten oppstår det automatisk grenser for valgfriheten. At begrepet deltakelse trekkes inn, kan peke på at resultatet av tidligere innvandringspolitikk, ble annerledes enn først tenkt. Det at valgfriheten blir begrenset kan forstås som at integrering oppfattes som mer problematisk enn tidligere. Ifølge Hagelund (2003, s. 178-179) går stortingsmeldingen ikke eksplisitt vekk fra tidligere politikk ved å trekke tilbake f.eks. at innvandrere skal ha mulighet for å beholde og utvikle sin kultur. Bevaring av innvandreres kultur trekkes videre, men blir kontekstualisert i forskjellige formuleringer om integrering. På den måten virker det som det er kontinuitet i innvandringspolitikken, selv om det slik vi har sett, er signifikante endringer i hvordan integrering fremstilles.

I St. Meld. nr. 39 (1987-1988) er likestilling i fokus. Ikke likestilling som skal oppnås via særtiltak for innvandrere, slik som likestilling ble omtalt i forrige stortingsmelding, men likestilling mellom grupper generelt. Bevaring av kulturelle særtrekk får betydelig mindre oppmerksomhet. En vektlegging av deltakelse f.eks. ved norskopplæring og tilegnelse av norske grunnverdier spiller også en vesentlig rolle i denne stortingsmeldingen (Hagelund, 2003, i Christoffersen, 2010, s. 37).

4.3.2 Subjektposisjoner

Ut ifra sitatene fra St. Meld. nr. 39 (1987-1988) ser vi at de ideelle mottakerinstanser av stortingsmeldingen er innvandrere og de profesjonelle. For mottakerne muliggjøres ulike subjektposisjoner.

Subjektposisjonen som muliggjøres for innvandrere er at de må delta i norskopplæring, arbeid og utdanning. Valgfriheten når det gjelder i hvilken grad innvandrere vil ta vare på og utvikle kulturen er ikke ubegrenset. Subjektposisjonen som muliggjøres er at innvandrere må akseptere normer og lover i Norge. Dermed er det noen tradisjoner som må opphøre, hvis de faller utenfor norske normer og lover.

Subjektposisjonen for de profesjonelle er at innvandrere skal gis like rettigheter og plikter, levekår og samme muligheter for å delta i samfunnet som nordmenn. Men denne likeverd og likestillingstanken gjelder hele befolkningen, og innvandrere skal ikke ha særtiltak rettet mot dem.

4.4 St. Meld. nr. 17 (1996-1997) Om innvandring og det flerkulturelle Norge

I starten av 1990-tallet var Europa i en fase med mange endringer, hvilket påvirket både holdninger og politikk på innvandringsområdet. Med murens fall i Berlin noen år tidligere og avslutningen på den kalde krigen oppsto nye spenninger. Internasjonal migrasjon ble for alvor skutt i gang etter Jernteppetts fall (Brochmann & Kjeldstadli, 2014). De etniske konfliktene som oppsto i etterkant av den kalde krigen, og konflikten i Jugoslavia førte til krisestemming i Vest-Europa (ibid.).

I 1993 ble det indre markedet etablert, og migrasjon ble viet stor oppmerksomhet i det europeiske samarbeidet. De vesteuropeiske landene var i en ny situasjon, og hvordan forholdet mellom stat, marked og samfunn skulle være, måtte vurderes i lys av dette (ibid.). Tidligere hadde innvandringspolitikken vært et nasjonalt anliggende, men med EUs indre marked gikk det over til å være et felles europeisk anliggende. En konsekvens som følge av det indre markedet, var at statene ikke kunne kontrollere for innvandring av tredjelandsborgere, på samme måte som tidligere. Selv om Norge stemte nei til medlemskap i EU i 1994, og derfor hadde selvråderett på innvandringsområdet, ble de pga. EØS avtalen likevel påvirket av innvandringspolitikken i EU (ibid.).

4.4.1 Integreringsforståelse

I løpet av 1980-tallet tar den politiske diskursen en dreining i synet på den norske befolkningen. Tidligere, på 1970-tallet, ble befolkningen beskrevet som homogen, og Norge måtte derfor

igjennom en tilvenningsprosess når det gjaldt å ta imot innvandrere. Dette resulterte i innvandringsstopp. I denne stortingsmeldingen trekkes det frem at Norge alltid har vært et heterogent samfunn, refererende til tilstedeværelsen av samer, romer og jøder. *Det flerkulturelle Norge* er ikke et nytt fenomen:

(...) det norske samfunnet har vært og i økende grad vil være flerkulturelt. Kulturelt mangfold er berikende og en styrke for fellesskapet (St. Meld. nr.17 (1996-1997), s. 7).

Det pluralistiske blir fremstilt som å være en ressurs for det norske samfunnet. Integrering får en tydelig plass i politikken og i denne stortingsmeldingen defineres det som følgende:

Integrering: Brukes på en rekke områder, her avgrenset til innvandring og det flerkulturelle samfunnet. Begrepet betegner målet om likestilling gjennom like muligheter, rettigheter og plikter til deltakelse for alle, uansett opprinnelse. Det brukes også om ulike samfunnsprosesser i retning av målet. Slike prosesser er sammensatte, foregår kontinuerlig, er sjelden helt konfliktfrie og berører alle deler av befolkningen. 'Integrering' brukes ofte som en motsats til begrepet 'assimilering' og signaliserer at innvandrere innen visse rammer kan føre videre kulturell eller religiøs egenart. Tiltak med sikte på å presse innvandrere eller andre minoriteter til å gi opp særpreg for å bli mest mulig lik majoriteten, er eksempler på assimileringspolitik (ibid., s. 9).

Integrering fremstilles i dette sitatet som noe imperativt ifølge Hagelund (2003), hvor det tidligere fremsto som et alternativ. Det anses nå som et generelt ideal om likestilling og inkludering. Likestilling kobles opp mot begrepet deltakelse:

Integrering er ikke bare «like muligheter, rettigheter og plikter»; det handler om like muligheter, rettigheter og plikter om deltakelse (Hagelund, 2003, s. 181, min oversettelse).

Det har i tidligere stortingsmeldinger vært både fokus på likestilling i rettigheter og plikter, og deltakelse. Det som nå har endret seg ifølge Christoffersen (2010) er at innvandrere ikke bare skal ha like muligheter som majoritetsbefolkningen for deltakelse, men de har plikt til å delta:

Deltakelse på like vilkår forutsetter at alle tar ansvar og gjør sine plikter i forhold til samfunnet. Integrering og likestilling forutsetter tilpasning og vilje til dialog og samhandling fra hele befolkningen og fra offentlige myndigheters side (St. Meld. nr. 17 (1996-1997), s. 8).

Å anse integrering som noe som kun vedkommer innvanderens egen velferd blir for ensidig. Integrering må anses å være en forutsetning for at *det flerkulturelle Norge* kan fungere helhetlig. Deltakelse er en forutsetning for dette, hvilket fremkommer i følgende:

Mangfold i kultur og tro, i kunnskaper og ferdigheter gjør oss bedre rustet til å møte nye utfordringer, nasjonalt og internasjonalt. Innvandring gir tilgang til et vesentlig mer variert erfarings- og kunnskapsgrunnlag enn det som finnes i mer lukkede, ensartete samfunn. For at vi skal kunne få full nytte av dette grunnlaget må alle innbyggere, uansett bakgrunn, ha mulighet til å delta aktivt i samfunnslivet, og det må være kontakt og samhandling mellom ulike befolkningsgrupper (St. Meld. nr. 17 (1996-1997), s. 7).

Stortingsmeldingen peker på at *det flerkulturelle Norge* ikke består av et sett mindre ulike samfunn. Det skal forstås som ett samfunn som er konstituert av ulike individer, og som bygger på frihet, likhet og solidaritet (Hagelund, 2003, s. 181).

Dette peker mot, slik forrige stortingsmelding også gjorde, at innvandringsbefolkningen anses som individer i det norske samfunnet. De er ikke en isolert gruppe. Ved å anerkjenne at innvandrere er en del av samfunnet, så får de i kraft av å være borgere, på lik linje med majoritetsbefolkningen, rettigheter og plikter. Det fremstår ikke lenger at innvandrere er en gruppe som trenger særtiltak og beskyttelse av opprinnelig kultur (Christoffersen, 2010, s. 40).

Christoffersen trekker i sin analyse frem at integrering innarbeides i en mer generell velferdsstatlig kontekst. Begrepet likhet trekkes frem og innebærer rettferdig fordeling, solidaritet og utjevning av levekår (ibid.):

Regjeringens politikk bygger generelt på grunnverdiene frihet, likhet og solidaritet. Like muligheter til samfunnsdeltakelse og kulturell utfoldelse, rettferdig fordeling og full sysselsetting, likestilling mellom kvinner og menn og utjevning av levekår er overordnede mål for regjeringens politikk på alle samfunnsområder (St. Meld. nr. 17 (1996-1997), s. 8).

Innvandrere skal være aktive deltagere i samfunnet for å bli integrert. Likevel påpeker Christoffersen at innvanderens egen integreringsprestasjon ikke alltid er nok, og at likestillingen reelt sett av og til må dyttes i gang av spesielle tiltak for enkelte grupper, slik sitatet over peker på (Christoffersen, 2010, s. 41).

På mange måter er denne stortingsmeldingens forståelse av integrering lik St. Meld. nr. 39 (1987-1988). Begge vektlegger at innvandrere ikke er en gruppe, som det skal føres en

særpolitikk mot. Integreringspolitikk innlemmes i generelle velferdsstatlige prinsipper. Forskjellen fra tidligere stortingsmeldinger er det økende fokuset på deltakelse. Ikke bare forstått som like muligheter, men som plikt. I sitatet over knyttes deltakelse også opp mot sysselsetting, med dette oppstår det en prestasjons- og ansvarsdimensjon i integreringspolitikken (Christoffersen, 2010, s. 41).

Kulturelle forskjeller kan være sunt for samfunnet, men at alle individer i samfunnet deltar, er en forutsetning for dette. Bekymringen som preget de tidligere stortingsmeldingene, at innvandrere kunne bli tvunget til assimilering, er ikke å finne i denne stortingsmeldingen. Det som mer synes som en bekymring er segregering, marginalisering og mangel på deltakelse, men integrering kan hindre dette (Hagelund, 2003, s. 182).

4.4.2 Subjektposisjoner

Ut ifra sitatene fra St. Meld. nr. 17 (1996-1997) ser vi at mottakerne er innvandrere, de profesjonelle og sivilsamfunnet. For disse mottakerne muliggjøres ulike subjektposisjoner.

Subjektposisjoner som muliggjøres for innvandrere er at de kan videreføre deres kulturelle og religiøse tradisjoner, men innen visse rammer. Det tas avstand fra assimilering, og det er ingen forventning om at innvandrere trenger å bli lik majoriteten. Innvandrere skal ha like muligheter, rettigheter og plikter om deltakelse som majoritetsbefolkningen. Det er en forventning om at innvandrere skal delta, det er ikke kun en rettighet, men en plikt. I forhold til dette kommer det frem en subjektposisjon til innvandrere om tilpasning og dialog og samhandling med den øvrige befolkningen og det offentlige system. På samme måte muliggjøres en subjektposisjon for de profesjonelle og sivilsamfunnet, om å tilpasse seg og å være i dialog og samhandling. For sivilsamfunnet er de muliggjorte subjektposisjonene at det skal gi alle, uavhengig av opprinnelse, like muligheter og rettigheter og plikter til deltakelse.

4.5 St. Meld. nr. 49 (2003-2004) Mangfold gjennom inkludering og deltakelse: Ansvar og frihet

Gjennomgangen av denne stortingsmeldingen vies ekstra plass i forhold til de forrige. Dette skyldes at den tar for seg et nytt begrep *mangfold*, og gjennom dette skjer det store endringer i integreringsbegrepet.

Som nevnt tidligere ble innvandringsstoppen innført i 1975. Ikke før i slutten av 1990-tallet ble reguleringen av arbeidsinnvandring tatt opp til debatt igjen (Brochmann & Kjeldstadli, 2014). Dette skyldtes at Norge befant seg i en høykonjunktur, og så seg nødt til å skaffe arbeidskraft (ibid.). Norge var i en paradoksal situasjon. Det var behov for arbeidskraft, samtidig som det strømmet til med asylsøkere. De som fikk oppholdstillatelse som flyktninger, hadde ikke de rette kvalifikasjonene, det var rett og slett en mismatch (ibid.).

En ny realitet dukket opp da EU ble utvidet med flere land. Noen av disse statene var vanskeligerestilte land, og Norge var i kraft av sitt medlemskap i EØS, forpliktet til de samme liberale reglene, på like fot med EU-land (ibid.).

4.5.1 Integreringsforståelse

I denne stortingsmeldingen skjer det en avgrensning av integreringsbegrepet. Integrering gjelder nå kun de som selv har innvandret til Norge. Politikken som derimot omhandler etterkommere av innvandrere faller under annen politikk. Det er denne politikken som St. Meld. nr. 49 (2003-2004) tar for seg, nemlig *mangfold gjennom inkludering og deltakelse* slik tittelen tilsier (Christoffersen, 2010, s. 46). Begrunnelsen for begrepsavgrensningen er følgende:

Regjeringen mener en må skille mellom integreringspolitikk og en politikk for mangfold gjennom inkludering og deltakelse. Det er ikke riktig å omtale barn og unge som har tilbrakt oppveksten i Norge som integrerte eller ikke, som om de er utlendinger som nettopp har innvandret og skal innlemmes i det nye samfunnet. Regjeringen mener integreringspolitikken gjelder personer som har innvandret, og handler om forutsetningene for at innvandrere skal kunne introduseres og inkluderes i det nye samfunnet og forsørge seg selv i størst mulig grad (St. Meld. nr. 49 (2003-2004), s. 12).

Sitatet over peker på at integrering handler om å kunne forsørge seg selv, og at dette skjer ved introduksjon og inkludering. Politikken om integrering vedgår kun innvandrede selv, for etterkommere gjelder en annen politikk. Dette får til følge at integrering tidsmessig forstås som forholdsvis kortvarig (Christoffersen, 2010).

Den nye avgrensningen av integreringsbegrepet vekker interesse hos Christoffersen (ibid.). Det har gjennom hele historien, fra 1974 og frem til denne stortingsmeldingen, vært drøftet *mangfold*, men med en annen terminologi. Det har vært drøftet hvordan kulturell- og verdimesig forskjellighet kan håndteres. Hele dette aspektet blir nå fjernet fra

integreringsbegrepet, noe som har vært den mest sentrale dimensjonen ved begrepet tidligere (Christoffersen, 2010, s. 48).

4.5.1.1 Inkludering og deltakelse

Inkludering i samfunnet forutsetter en inkluderende holdning og å føre en politikk som tilrettelegger for inkludering og deltakelse i samfunnslivet. Med inkludering forstås følgende:

Inkludering er et begrep som delvis blir brukt som erstatning for «integrering», delvis som motsats til ekskludering. Den som oppfordrer til inkludering, sier indirekte at noen har et ansvar for å få det til. Noen må åpne opp og invitere inn. Regjeringen mener at ansvaret normalt hviler på majoriteten, eller dem som har makt til å lukke folk ute, eller ta dem inn. Som målsetting er det å være inkludert nær beslektet med målet om deltakelse; i arbeidsliv, nabolag, foreningsliv, politikk etc. Aktiv inkludering kan være supplement til formelt like rettigheter, ut fra erkjennelsen om at like rettigheter ikke alltid gir ønsket resultat. Når man stiller krav og forventninger må man også legge til rette for inkludering. Regjeringens mål er et inkluderende samfunn uten sosial utstøting, marginalisering og ulikhet i muligheter. Inkludering forutsetter samtidig villighet til å delta (St. Meld. nr. 49 (2003-2004), s. 30).

For å oppnå inkludering i samfunnet krever det vilje fra både majoritetsbefolkningen og minoritetene. Ansvaret gis i hovedsak til storsamfunnet som skal tilrettelegge for mulig deltakelse ved å ha en positiv inkluderende holdning, og lovverk og retningslinjer skal forebygge mot diskriminering og utelukkelse. Minoritetene har et ansvar i inkluderingen ved å aktivt delta i bl.a. utdanning, arbeidsliv, politikk og på diverse sosiale arenaer i samfunnet (Christoffersen, 2010, s. 51). Det er spesielt en dimensjon som, ifølge Christoffersen, vies ekstra oppmerksomhet, det å være økonomisk selvhjulpen:

Deltakelse i arbeidslivet er nøkkelen til økonomisk selvhjulpenhet og deltakelse i det norske samfunnet, og er den viktigste målsettingen for innvandrere (ibid., s. 71).

Målet med inkludering og deltakelse er å få til et samfunn hvor alle respekteres som likeverdige, dvs. likestilling i rettigheter, muligheter og plikter (Christoffersen, 2010, s. 51-52).

4.5.1.2 Mangfold

Mangfold er sentralt i denne stortingsmeldingen, og slik det fremstår er det både et samfunnsmessig faktum og et politisk mål. Begrepet mangfold er i stortingsmeldingen positivt ladet, selv om det også pekes på reelle og potensielle konflikter når det gjelder hvordan mangfold skal håndteres (Christoffersen, Engebretsen & Heggen, 2012, s. 41):

Regjeringen mener at utviklingen beriker Norge og gjør samfunnet mer variert og spennende. Innvandring medfører arbeidskraft og kompetanse, og øker samfunnets verdiskapning. Det nye mangfoldet betyr samtidig flere oppfatninger av hvordan det er godt og riktig å leve (St. Meld. nr. 49 (2003-2004), s. 17).

Ved økt mangfold vil det oppstå en økning i individualisering og differensiering av verdier og levemåter i alminnelighet (Christoffersen, 2010, s. 41), f.eks. på barneoppdragelse og kjønnsroller. Denne mangfoldspolitikken er langt bredere enn det innvandringspolitiske feltet, da den dekker hele samfunnet. Mangfold skyves frem ved å vise til dens forankring i det norske samfunnets demokratiske fundament til likestillingsidealer og menneskerettigheter (Christoffersen m.fl., 2012, s. 41).

Slik mangfoldsbegrepet presenteres i stortingsmeldingen, ifølge Christoffersen (2010) er enkeltindividet og valgfriheten begrepets kjerne. Det skal legges til rette for individuelle valg:

Regjeringen setter det enkelte mennesket i sentrum. Enkeltmenneskets rett til å være annerledes, velge levemåte fritt og til å tenke annerledes enn flertallet (...) (St. Meld. nr. 49 (2003-04), s. 10).

Senere står det:

Regjeringen sier ja til mangfold og ja til individuell frihet (ibid., s. 11).

Mangfoldet har begrensninger, og begrepet er derfor ikke uproblematisk, hevder Christoffersen (2010, s. 54). Det må være en balansegang mellom det å ta vare på og vise respekt for mangfold, og det å ha et samfunnsfundament på felles verdier. Det er en absolutt grense for toleranse ved brudd på norsk lov. Samtidig behøver det ikke å være en direkte ulovlig handling for at samfunnets toleranse blir satt på prøve.

Stortingsmeldingen forholder seg slik til balansen mellom forskjellighet og fellesskap (Christoffersen, 2010, s. 54):

Spørsmålet om kjerneverdier er også et spørsmål om hvilke ambisjoner vi har for grad av fellesskap mellom borgerne og mellom ulike grupper i befolkningen. Et standpunkt er å søke bredest mulig enighet – at vi kulturelt og verdimesig prøver å nærme oss hverandre. Et annet standpunkt er å definere et minimumssett av menneskerettslige og politiske spilleregler som alle må respektere. Maksimumsløsningen – det brede verdifellesskapet – har til hensikt å styrke enhetsfølelse mellom borgerne. Minimumsløsningen verner i større grad om retten til å være forskjellig, selv om menneskerettighetene og politiske spilleregler setter grenser for forskjelligheten. Denne stortingsmeldingen legger seg nærmere den siste forståelsen (St. Meld. nr. 49 (2003-2004), s. 34).

Enkeltindividet og retten til forskjellighet, altså minimumsløsningen, er det regjeringen velger. Likevel understrekes det bestemte spilleregler som gjelder alle (Christoffersen, 2010):

Gjensidig respekt og toleranse fra alle parter er viktig når samfunnet er preget av verdimangfold. Samtidig er det noen verdier og prinsipper som er grunnleggende, og som skal omfatte alle som bor i Norge (St. Meld. nr. 49 (2003-2004), s. 55).

Christoffersen (2010, s. 55) viser til noen kjerneverdier som skal gjelde i det norske samfunnet ifølge denne meldingen: individorientering, demokrati, kjønnslikestilling, menneskerettigheter og barns rettigheter. Hun hevder at dette er et omfattende rammeverk av verdier som har en regulerende effekt på hva som aksepteres når det kommer til forskjellighet. Disse verdiene som anses som felles, er ikke å finne i alle kulturers verdisystemer (St. Meld. nr. 49 (2004-2003), s. 51, i Christoffersen, 2010, s. 55).

Mangfoldsbegrepet som tilsynelatende virker raust, tolerant og som skal sikre retten til forskjellighet, inneholder noe latent ifølge analysen til Christoffersen (2010). Begrepet innebærer i realiteten en klar grensesetting for forskjellighet, og kan dermed resultere i verdiassimilering.

Ved å se på begrepene integrering og likhet i relasjon til mangfoldsbegrepet mener Christoffersen (2010) at mangfoldpolitikkens budskap kommer bedre til syne. Slik vi har sett handler mangfold om forskjellighet, og derved blir likhet dets motbegrep.

Begrepene er videre motsatser i deres verdiladethet:

Regjeringen mener at mangfold, og ikke likhet, er det normale og ønskelige (St. Meld. nr. 49 (2003-2004), s. 18).

Selv om begrepene mangfold og likhet er motsetninger, så rommer mangfoldsbegrepet likhet: like muligheter og likeverd, elementer som begge finnes i politikken som angår mangfold:

Regjeringen ønsker likeverd – ikke likhet (St. Meld. nr. 49 (2003-2004), s. 20).

Meldingen til Stortinget sier følgende om integreringspolitikken:

Integreringspolitikken for innvandrere har oppstått i forlengelsen av velferdspolitikken, og kan sies å bygge på tilsvarende forutsetninger og mål. Flere forskere påpeker at velferdsstatens likhetskapende tradisjoner kan komme på kollisjonskurs med målet om kulturelt og sosialt mangfold (ibid., s. 32).

Christoffersen (2010, s. 58). peker på at integreringsbegrepet har blitt redusert i sitt innhold. Tidligere rommet det mangfoldsdimensjonen, men nå knyttes det opp mot det tradisjonelle likhetsbegrepet i velferdsstaten. Måten integreringspolitikken blir fremstilt på rent språklig, gjør at likhetsbegrepet i integreringspolitikken fremstår som et hinder for mangfold.

Christoffersen (2010) har i sin analyse av stortingsmeldingene fra 1974 til 2004 sett hvordan integreringsbegrepet historisk sett har tatt avstand til assimileringbegrepet, og med tiden har de blitt hverandres motbegreper. Følgende sitat viser at integreringsbegrepet muligens kan forstås som synonym til assimilering:

Mange hevder derfor at integreringsretorikken dekker over et press mot kulturell assimilering (St. Meld. nr. 49 (2003-2004), s. 31).

Det legges opp til at det er problematisk slik integreringspolitikken har vært ført, hvilket skyldes at den bygger på en uhensiktsmessig likhetstankegang (Christoffersen, 2010).

4.5.2 Subjektposisjoner

Mottakerne av St. Meld. nr. 49 (2003-2004) er innvandrere og majoriteten, det vil si resten av samfunnet, inkludert de profesjonelle og sivilsamfunnet. For disse mottakerne muliggjøres ulike subjektposisjoner.

Deltakelse i arbeidslivet nevnes som den viktigste målsettingen for innvandrere, da det er veien for å bli økonomisk selvstendig og delta på andre arenaer i samfunnet. Dette fremstår dermed som en subjektposisjon for innvandrere. Å delta i samfunnsliv fremstår også som en subjektposisjon, og det kan skje ved f.eks. å delta i foreninger eller delta i nabolaget. Videre åpnes det opp for en aksept for å være annerledes, velge hvordan man vil leve sitt liv, og å tenke ulikt enn flertallet. Det skal være individuell frihet og plass til mangfold. Imidlertid peker stortingsmeldingen på at det skal være en balansegang mellom det å sikre mangfold og ha felles verdier som et samfunnsfundament. Subjektposisjon som blir muliggjort for innvandrere når det gjelder å leve som man ønsker innskrenkes noe, og den absolutte toleransegrensen går ved å bryte norsk lov. Samtidig legges det opp til at befolkningen både når det gjelder kultur og verdier bør nærme seg hverandre. Stortingsmeldingen får frem at det er viktig å verne om menneskers rett til å være forskjellig, men forskjelligheten har grenser. Alle må akseptere menneskerettigheter og politiske spilleregler. Videre nevnes det noen verdier som skal gjelder for alle i Norge: individorientering, demokrati, kjønnslikestilling, menneskerettigheter og barns rettigheter. Subjektposisjonene om aksepten for å være annerledes og velge hvordan man vil leve blir umiddelbart begrenset ved at andre subjektposisjoner innsnevrer og begrenser friheten.

For å øke muligheten for at innvandrere skal delta, kommer det frem en subjektposisjon til majoriteten eller de som er i en posisjon hvor de kan inkludere eller ekskludere folk (de profesjonelle og sivilsamfunnet) har et særlig ansvar for å være inkluderende.

Jeg har nå gjennomgått tidligere stortingsmeldinger om integrering/innvandring med det mål å gi en historisk kontekst til Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St 30 (2015-2016) og for å få frem subjektposisjoner som jeg tar med inn i analysen i neste kapittel.

Kapittel 5 Analyse

Jeg har valgt å dele analysen opp i to deler ut ifra prosjektets to forskningsspørsmål. Analysedel 1 tar for seg tenkemåter og begreper om integrering, mens analysedel 2 tar for seg maktrelasjoner i diskursen.

5.1 Analysedel 1) Tenkemåter og begreper om integrering

Forskningsspørsmålet som analysedel 1 tar for seg er som følger:

Hva slags tenkemåter og begreper om integrering synliggjøres i de utvalgte stortingsmeldingene?

Slik jeg har vist til i metodekapittelet ønsker jeg å benytte meg av en rekke analysebegreper for å finne hva slags tenkemåter og begreper om integrering som synliggjøres i stortingsmeldingene. *Integrering* blir nodalpunktet for min analyse. Med et nodalpunkt menes en kategori som er sterkt vektlagt i diskursen, men som ikke umiddelbart lar seg definere på en enkel måte (Laclau & Mouffe, 1985, i Engebretsen & Heggen, 2012a, s. 31). Ved hjelp av noen begreper, såkalte momenter, kan jeg se hvordan fenomenet integrering blir konstruert. Momentene har definisjonsmakt over nodalpunktet og er derfor med på å gi en forståelse av integrering. Hvilke begreper som kan sies å være momenter avhenger av diskursen. Gjennom diskursive forhandlinger blir det bestemt hvilke begreper som kan forstås som momenter, det vil si begreper som har definisjonsmakt, og hvilke begreper, elementer, som ikke har definisjonsmakt. Slik jeg påpekte i teorikapittelet er diskursive forhandlinger noe som pågår hele tiden. Et begrep som har status som moment står hele tiden i fare for å bli et element, og dermed miste sin definerende rolle for nodalpunktet (ibid.).

Jeg foretar analysedel 1 på langs, slik at stortingsmeldingene kommer frem i sin helhet. Jeg starter med å gi et historisk perspektiv for de to stortingsmeldingene. Deretter analyserer jeg meg frem til momentene for nodalpunktet integrering for Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016). Jeg avslutter med en sammenligning av stortingsmeldingene.

5.1.1 Historisk perspektiv

Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) ble til i en periode hvor befolkningen har blitt stadig mer mangfoldig når det kommer til det nasjonale, kulturelle og religiøse planet. I 2010 var det i Norge innvandrere fra over 200 land (NOU 2011:7, 2011, s. 12). Størstedelen av innvandrere er arbeidsinnvandrere, bl.a. et resultat av EØS-utvidelsen i 2004. Den førte med seg den største innvandringsstrømmen til Norge noensinne. Den internasjonale finanskrisen i 2008 skapte en uro med tanke på virkningene av innvandring på lengre sikt når det gjelder selve forbruket av velferdsgoder og arbeidslivets virkemåte (ibid., s. 13).

I tillegg til arbeidsinnvandring er det svært mange som kom på grunn av humanitære årsaker. Disse fikk ikke opphold for å bidra til den økonomiske utvikling, i tillegg har mange av de som kom en vanskelig livssituasjon med i bagasjen. Kompetansenivået til disse innvandrerne ligger betydelig under gjennomsnittet av majoritetsbefolkningens kompetanse. Innsatsen det offentlige må yte er krevende for å få denne gruppen av innvandrere ut i arbeid- og samfunnslivet (ibid.). Når det gjelder Meld. St. 30 (2015-2016) er situasjonen endret i forhold til den i Meld. St. 6 (2012-2013). I 2015 kom det et høyt antall flyktninger og asylsøkere til Norge. Det skjedde i en periode med lavkonjunktur. Oljeprisene var reduserte, det samme gjaldt etterspørselen og handlingsrommet i den økonomiske politikken. Ledigheten økte, særlig blant arbeidsinnvandrere og innvandrere med fluktbakgrunn. Dette ble ansett å kunne føre til at terskelen for å inkludere nykommere i ordinært arbeid kan bli hevet. I perioden hvor Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) ble skrevet, fremstår integrering som mer utfordrende enn tidligere (NOU 2017:2, 2017, s. 14).

5.1.2 Meld. St. 6 (2012-2013) En helhetlig integreringspolitikk

5.1.2.1 Introduksjon

Stortingsmeldingen er fra Regjeringen Stoltenberg II, utarbeidet av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet 26. oktober 2012, og godkjent i statsråd samme dag. Stortingsmeldingen har et omfang på 148 sider, fordelt på 14 hovedkapitler som hver har flere underoverskrifter. De to første kapitlene *Mangfold og fellesskap* og *Bakteppe* fungerer som en slags introduksjon til stortingsmeldingen. I første kapittel kommer det frem at stortingsmeldingen presenterer prinsipper og rammer for fremtidens politikk på mangfold og fellesskap, og hva som menes med en helhetlig integreringspolitikk. Videre gis et sammendrag

av stortingsmeldingen. Det andre kapittelet fungerer som en introduksjon til migrasjon og innvandring, og danner slik et bakteppe. Deretter er stortingsmeldingen inndelt i to deler. Første del *Levekår og deltakelse* inneholder kapitlene: *arbeid, barnehage og utdanning, helse og omsorg, oppvekst og familie og bolig og bosetting*. I andre del *Fellesskap og tilhørighet* er kapitlene: *fellesskap, diskriminering, statsborgerskap, innflytelse og frivillighet, kriminalitet, en helhetlig integreringspolitikk og økonomiske og administrative forhold*.

Stortingsmeldingen presenterer en helhetlig integreringspolitikk gjennom dens ønskede politikk for mangfold og fellesskap. Politikken for integrering fremstår ikke som en særegen politikk, men behandles under politikken for mangfold og fellesskap. Mangfoldet viser til alle som bor i Norge, og politikken er dermed rettet mot alle. I de forskjellige kapitlene presenterer stortingsmeldingen, med detaljerte beskrivelser, den aktuelle statusen for temaet den gjør rede for. Det gjøres på bakgrunn av utredninger, statistikk og forskningsrapporter m.m. (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 11). Nåværende utfordringer og potensielle utfordringer blir trukket frem, og det blir pekt på mulige tiltak for å imøtegå utfordringene, altså Regjeringen Stoltenberg IIs ønskede politikk på området. Hva utfordringene gjelder og hvem tiltakene adresseres til veksler mellom alle som bor i Norge, innvandrere, bestemte grupper av innvandrere og en rekke instanser i samfunnet.

5.1.2.2 *Integreringsforståelse*

Begrepet *integrering* blir definert som følgende i Meld. St. 6 (2012-2013):

Integrering er en prosess som omfatter både de som bor her fra før, og de som flytter til landet. Nye innbyggere må tilpasse seg samfunnet de kommer til og ta del i arbeids- og samfunnslivet. De som allerede bor i Norge, må anerkjenne og forholde seg til at befolkningen endres og blir mer mangfoldig (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 9).

Sitatet viser til integrering som en to-veis prosess. Det gjelder for de som flytter til landet og for de som allerede bor i Norge. Integrering gjelder altså alle som bor i Norge ifølge stortingsmeldingen. Integrering som et begrep alene står nevnt svært få ganger i stortingsmeldingen, men står gjentagende ganger i forbindelse med andre ord. Integreringspolitikk er et eksempel på dette, og jeg anser det som svært relevant, da det er integreringspolitikken som skal legge til rette for at integrering kan finne sted.

Ved å se på hvilke begreper som kommer frem i integreringspolitikken kan jeg få tak i stortingsmeldingens tenkemåter om integrering:

Alle innbyggere i Norge har plikter og rettigheter. Alle skal ha muligheter til å delta og bidra i arbeids- og samfunnsliv. Et rettferdig samfunn med et trygt fellesskap forutsetter små sosiale og økonomiske forskjeller og likestilling mellom kvinner og menn. Derfor er det viktigste målet i regjeringens integreringspolitikk å sørge for at alle som bor i Norge får brukt ressursene sine og tar del i fellesskapet. (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 7).

Norges største ressurs er menneskene som bor her. Dette er utgangspunktet for integreringspolitikken – at alle skal kunne benytte sine ressurser. Arbeid er nøkkelen til deltakelse og økonomisk selvstendighet (ibid., s. 7-8).

Integreringspolitikken skal bidra til at alle har like muligheter, rettigheter og plikter. Ingen skal bli diskriminert eller stengt ute fordi de har innvandrerbakgrunn. Integreringspolitikken skal legge til rette for at alle som bor i Norge, opplever å høre til og tar del i det norske fellesskapet. Det er en forventning om at alle skal bidra etter evne (ibid., s. 9).

Et av de viktigste målene med integreringspolitikken er at enda flere innvandrere deltar i arbeidslivet. Derfor legger regjeringen stor vekt på tiltak som har som mål å kvalifisere innvandrere for det norske arbeidsmarkedet (ibid., s. 138).

Integreringspolitikken er en del av mangfoldspolitikken slik jeg nevnte innledningsvis. Teksten sikter ikke bare til innvandrere, men til mangfoldet. Det vil si alle som bor i Norge. Mitt fokus på integrering av innvandrere med fluktbakgrunn gjør at jeg ser teksten i lys av dette.

Gjennom sitatene over blir det tydeliggjort noen momenter som har definisjonsmakt over nodalpunktet (Laclau & Mouffe, 1985, i Engebretsen & Heggen, 2012a, s. 31). Jeg har funnet følgende momenter som, ut ifra sitatene over, må til for at en innvandrer kan blir integrert:

- a. Like muligheter (som alle innbyggere i Norge)
- b. Like rettigheter (som alle innbyggere i Norge)
- c. Like plikter (som alle innbyggere i Norge)
- d. Oppleve tilhørighet
- e. Delta i fellesskapet

I det følgende vil jeg gjengi sitater som viser til disse momentene. Mange av sitatene har mye informasjon i seg, og flere av de såkalte kriteriene for integrering fremstår i samme sitat. Sitatene kunne derfor vært plassert flere steder, men jeg har valgt å kun gjengi de én gang. De er altså ikke avgrenset til et moment alene. I teksten som er presentert under er det både henvisning til stortingsmeldingen løpende i teksten og ved direkte sitater. Dette er for å unngå for mange sitater da det tar mye plass. Henvisningene fungerer derfor underbyggende for de utvalgte sitatene.

5.1.2.2.1 Moment a: Like muligheter

I stortingsmeldingen kommer det frem at regjeringens hovedmål er arbeid for alle som bor i Norge (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 25). Den generelle økonomiske politikken utformes på en slik måte at sysselsettingen skal bli så høy som mulig. Diverse virkemidler i arbeids- og velferdspolitikken skal også føre til høyere sysselsetting. Integreringspolitikken skal være med på å nå dette målet gjennom tiltak som skal gi innvandrere de samme mulighetene til å komme i arbeid som den øvrige befolkningen (ibid., s. 26).

Et velfungerende, trygt og rettferdig samfunn forutsetter like muligheter for alle innbyggere til å bidra og delta i arbeidslivet. Alle i Norge skal gis mulighet til å ha en jobb og gjennom denne bidra til å sikre egen og familiens økonomiske uavhengighet (ibid., s. 38).

Stortingsmeldingen anser like muligheter som en forutsetning for et velfungerende, trygt og rettferdig samfunn (ibid., s. 38). Alle skal ha mulighet for å kunne delta i arbeidsliv, demokrati og sivilsamfunn (ibid., s. 8). Det er et ønske at flere skal bidra og arbeide. Et virkemiddel for å oppnå dette er at alle i Norge skal bli gitt like muligheter. Stortingsmeldingen oppfordrer til at like muligheter skal gjøre seg gjeldende fra barn er små:

Deltakelse i barnehagetilbud av god kvalitet har positive effekter på barns språkutvikling og sosiale ferdigheter, noe som er viktig for at barn med innvandrerbakgrunn skal ha de samme forutsetningene for læring som øvrige elever når de begynner på skolen. Læring og utvikling i førskolealder er viktig både her og nå og for senere deltakelse i samfunnet og for å lykkes gjennom hele utdanningsløpet (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 51).

Slik det fremgår av sitatet er like muligheter en nødvendighet for at alle skal ha like forutsetninger for å lykkes. Det pekes på at tidlig deltakelse er viktig, ikke bare for barnet her og nå, men det er et middel til deltakelse som voksen. Stortingsmeldingen nevner også at barn skal ha like muligheter for å delta i fritidsaktiviteter. Ved å delta i f.eks. frivillige organisasjoner vil sosiale ferdigheter, sosialt nettverk og tillit utvikles (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 75). Deltakelse i barnehage og frivillige aktiviteter fremstår i stortingsmeldingen som en investering for både barnets og samfunnets fremtid.

Kjønn blir også trukket frem som en faktor i stortingsmeldingen når det gjelder like muligheter. Det står eksplisitt at like muligheter skal gjelde alle barn og unge, jenter og gutter (ibid., s. 8). Like muligheter gjelder uavhengig av kjønn.

Foruten barn og unge, er også like muligheter for voksne et viktig tema. For at innvandrere skal ha like muligheter som majoritetsbefolkningen er det behov for grunnleggende kvalifisering:

Uavhengig av medbrakt kompetanse mangler nyankomne innvandrere som regel norskkunnskaper og kunnskaper om det norske samfunnet og arbeidsmarked. Den grunnleggende kvalifiseringen skal bidra til å øke de nyankomnes kunnskaper slik at de kan delta i samfunnet og ta arbeid eller utdanning (ibid., s. 27).

Selv om innvandrere har kompetanse med seg, er det likevel noen grunnleggende faktorer som stortingsmeldingen anser som en nødvendighet for at innvandrere skal ha like muligheter som majoritetsbefolkningen. Det gjelder å kunne norsk, ha kjennskap til det norske samfunnet og arbeidsmarked.

For at alle skal ha like muligheter krever det reel likestilling mellom kjønnene. Både menn og kvinner skal ha muligheten til å være økonomisk selvstendige. Videre er Norge avhengig av høy deltakelse i yrkeslivet for å kunne fortsette å være et samfunn med høy velferd. Derfor legges det til rette for at både menn og kvinner i en familie kan være en del av arbeidsstyrken og ha egen inntekt, så langt som mulig (ibid., s. 80). Like muligheter uavhengig av kjønn gjør seg også gjeldende for voksne slik det fremgår i stortingsmeldingen.

Å opprettholde og bygge trygge fellesskap forutsetter deltakelse i demokratiet og sivilsamfunnet. Derfor ønsker regjeringen at alle innbyggere har like muligheter til å påvirke utviklingen i samfunnet. Dette kan skje gjennom valg og ved å delta i styrende organer. For å bygge tillit mellom mennesker er frivillige organisasjoner viktige, og derfor bør disse være åpne og inkluderende (ibid., s. 129).

Sannsynligheten for å delta i demokratiet og sivilsamfunnet øker hvis innbyggere deltar i arbeid eller utdanning:

Økt deltakelse i arbeidsmarkedet og i utdanning gir økt deltakelse og innflytelse på andre arenaer. Som oftest må grunnleggende behov være på plass, som blant annet økonomisk trygghet for seg og sin familie, før man søker innflytelse gjennom deltakelse på formelle arenaer. Jo lavere inntekt og utdanning personer har, jo mindre deltar de i politikk og i sivilsamfunn (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 120).

Å delta i arbeid og utdanning vil ifølge stortingsmeldingen øke andre former for deltakelse. Derfor settes det også et fokus på hva som kan hindre like muligheter til å delta. Diskriminering og utestenging pga. innvandrerbakgrunn er faktorer som blir trukket frem som hinder. Ingen innvandrere skal oppleve diskriminering, det får store konsekvenser både for individet selv og for det norske samfunnet. Diskriminering og utestenging fremstilles som et motbegrep til momentet *like muligheter*.

Når individer diskrimineres, medfører det tap både for den enkelte og for samfunnet. Diskriminering er barrierer for deltakelse i arbeidsmarkedet, i utdanningssystemet, på boligmarkedet og i møte med offentlige etater. Det å bli utsatt for diskriminering kan ha betydning for selvbildet og selyfølelsen. Diskriminering kan bidra til svekket tilhørighet til fellesskapet, og kan medføre mindre tillit til myndighetene og mindre tillit til andre mennesker (ibid., s. 111).

Det å bli diskriminert fører til manglende innpass på diverse arenaer, og dermed kan ikke innvandrere sies å ha like muligheter som andre som ikke blir diskriminert. For å unngå at innvandrere skal bli utestengt setter stortingsmeldingen fokus på tiltak. Slik skal innvandrere oppnå lik mulighet for å delta på lik linje som majoritetsbefolkningen. Introduksjonsprogrammet som skal føre til at innvandrere blir kvalifisert til å delta i bl.a. arbeid og dermed unngå utestenging:

Opplæringen reguleres av introduksjonsloven. Formålet med opplæringen er å styrke nyankomne innvandreres mulighet for deltakelse i yrkes- og samfunnsliv og deres økonomiske selvstendighet (ibid., s. 28).

Stortingsmeldingen åpner dermed opp for en individuell tilpasning med tiltak som passer den enkelte.

5.1.2.2.2 Moment b: Like rettigheter

Befolkningen i Norge skal ha like rettigheter. For å sikre dette til alle innbyggere må tjenestene tilpasses brukerne ifølge stortingsmeldingen:

Det er et mål at alle skal tilbys likeverdige tjenester uavhengig av familiebakgrunn, hvilket land man er født i, kjønn, funksjonsevne, religion eller seksuell orientering. Offentlige virksomheters selvstendige ansvar for å tilpasse tjenestetilbudet til mangfoldet i befolkningen gjelder både organiseringen av tjenestene, i retningslinjer for tjenestetilbudet og i førstelinjens kontakt med den enkelte bruker (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 132).

Ifølge sitatet over skal innvandrere, som alle andre i befolkningen ha likeverdige tjenester. Det gjelder bl.a. i barnehage, skole og helsetjenester. Dette påvirker livskvaliteten og mulighetene til den enkelte innvandrere, og derved forutsetningene for å delta i samfunnet (ibid.).

Hvis tilgangen til og kvaliteten på tjenestene er godt tilpasset brukerne, kan de bidra til sosial utjevning og rettferdig fordeling. Hvis tjenestene ikke er det, kan de bidra til forskjellsbehandling og større sosial ulikhet (ibid.).

Stortingsmeldingen viser til en universell rettighetstenkning, hvor alle skal ha like rettigheter, samtidig fremkommer det en forståelse av at dette sikres gjennom individuell tilrettelegging. Det vil si at det blir åpnet opp for en behovsvurdering gjort på skjønn. Tilpasning av tjenestene til den enkelte skal føre til likeverdige offentlige tjenester, og sikre befolkningen like rettigheter. Forskjellsbehandling og stor sosial ulikhet anses som motbegrep til momentet *like rettigheter*.

5.1.2.2.3 Moment c: Like plikter

I stortingsmeldingen kommer det frem at innvandrere har de samme pliktene som majoritetsbefolkningen:

Alle innbyggere i Norge har samme grunnleggende plikter og rettigheter. Alle skal respektere de samme lovene (ibid., s. 8).

Det fremgår en forventning om at innvandrere må bidra etter evne (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 9), hvilket fremstår som en plikt. Norge er avhengig av høy sysselsetting, og alle må bidra:

Et av de viktigste målene med integreringspolitikken er at enda flere innvandrere deltar i arbeidslivet. Derfor legger regjeringen stor vekt på tiltak som har som mål å kvalifisere innvandrere for det norske arbeidsmarkedet (ibid., s. 138).

Å bidra etter evne gjelder begge kjønn, derfor er det viktig at fedre deltar i omsorgen for barn, slik at flere mødre er i stand til å fullføre introduksjonsprogrammet og deretter komme i utdanning eller arbeid (ibid., s. 33). Forventning om likestilling kommer implisitt frem, da begge kjønn forventes å delta i omsorgsarbeid og arbeidsliv.

I andre delen av første sitat nevnt over, fremgår det at innvandrere har plikt til å overholde norsk lov, på lik linje med majoritetsbefolkningen (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 8). Dette kommer også frem senere i stortingsmeldingen:

Det demokratiske styresettet og norsk lov setter rammer for alle som bor i Norge. Innenfor disse rammene er, og skal det være, mange måter å være norsk på (ibid., s. 103).

5.1.2.2.4 Moment d: Oppleve tilhørighet

Det å oppleve tilhørighet er viktig ifølge stortingsmeldingen, og kan bl.a. bli oppnådd ved å delta i frivillige organisasjoner:

Frivillige organisasjoner fremmer mellommenneskelig tillit, forståelse og bidrar til medlemmenes demokratiske dannelse. Deltakelse i frivillige organisasjoner skaper muligheter for felles opplevelser, vennskap, identitet og tilhørighet. Deltakelse i frivillig arbeid bidrar til at man får kontakter og nettverk, og kan være viktig for deltakelse også på andre arenaer, som utdanning og arbeid. Gjennom deltakelse i en frivillig organisasjon kan for eksempel en nyankommet innvandrer i en kommune bli kjent med sitt nye lokalsamfunn (ibid., s. 123).

Det pekes på at tilhørighet, som kan oppnås ved å være med i frivillig arbeid, kan føre til deltakelse på andre arenaer. Det skyldes at gjennom frivillig arbeid skaper man seg et nettverk som øker sannsynligheten for å delta i f.eks. utdanning eller arbeid.

Det kommer også frem i stortingsmeldingen at det ikke er noe motsetningsfylt i å ha tilhørighet i flere kulturer:

Det er rom for sammensatte identiteter der en både kan være norsk og delta i det norske fellesskapet, og føle tilhørighet til eget eller familiens opprinnelsesland, og kultur og tradisjoner derfra (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 104).

Stortingsmeldingen åpner opp for at innvandrere kan være norske uten å måtte fraskrive seg kultur og tradisjoner de har tilhørighet til. I dette ligger implisitt at det å være norsk ikke betyr at man må fravelge kultur og tradisjoner fra det landet man opprinnelig kommer fra eller familien kommer fra.

5.1.2.2.5 Moment e: Deltakelse i fellesskapet

Slik det også har kommet frem i punktene over vektlegger stortingsmeldingen viktigheten av deltakelse på ulike områder. Det å ta del i det norske fellesskapet f.eks. i lokalsamfunnet kan føre til en fellesskapsfølelse:

Deltakelse i lokalsamfunnet styrker fellesskapsfølelsen. Deltakelse i skole, barnehage, feiringer, idrettslag og foreninger skaper nettverk og sosiale relasjoner både blant voksne og barn (ibid., s. 92).

Det er viktig at innvandrere og majoritetsbefolkningen deltar på samme arenaer. Når en finner ut av at interessemotsetninger og verdikonflikter ikke er så store som først antatt, kan det styrke fellesskapsfølelsen. Stereotypier og fordommer blir redusert ved å bli kjent med andre (ibid., s. 104). Å delta i frivillige organisasjoner og lokalsamfunnet er en viktig faktor for å bygge tillit mennesker imellom:

Innvandrerorganisasjoner bidrar til «hjelp-til-selvhelp» ved å gi informasjon om det norske samfunn for nykommere. Deltakelse i frivillige organisasjoner og frivillig aktivitet bidrar til økt tillit på individnivå. Dette gjelder også for medlemmer i innvandrerorganisasjoner. Det ser ut til at deltakelse i en organisasjon med «like» også skaper bedre vilkår for kontakt med «ulike». Særlig nyankomne innvandrere kan ha behov for fellesskap med andre i samme gruppe. Innvandrerorganisasjoner kan fungere som springbrett for kontakt med andre innbyggere og deltakelse på andre arenaer, og i så måte bidra til å styrke innvandreres tilhørighet til storsamfunnet. Det er også slik at

deltakelse i en type frivillig organisasjon ofte medfører engasjement og deltagelse i andre organisasjoner (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 126).

Stortingsmeldingen trekker frem at innvandreres deltagelse i innvandrersorganisasjoner kan ha en positiv effekt på deltagelsen på andre arenaer.

5.1.2.3 Nodalpunktets innhold

Jeg har gjennomgått momentene til nodalpunktet integrering. Slik har nodalpunktet *integrering* som er sterkt vektlagt i diskursen blitt definert (Laclau & Mouffe, 1985, i Engebretsen & Heggen, 2012a, s. 31). Ved hjelp av dette har jeg funnet hvilke tenkemåter og begreper om integrering som kommer frem i Meld. St. 6 (2012-2013), slik ordlyden fremkommer i det første forskningsspørsmålet.

Like muligheter er det første momentet. Det gjelder like muligheter for å bidra og delta i arbeidslivet, det vil si bl.a. like muligheter for å sikre sin egen og familiens økonomiske uavhengighet. Alle skal ha like muligheter for å delta i demokrati og sivilsamfunn. Voksne med fluktbakgrunn kan ha behov for grunnleggende kvalifisering for å oppnå like muligheter som majoritetsbefolkningen. Barn skal fra de er helt små også bli gitt de samme mulighetene. Deltakelse i barnehage og frivillige aktiviteter trekkes frem som faktorer som skal sikre dette. Ved at barn, både gutter og jenter, får de samme forutsetninger for å lykkes, vil det på sikt gi de like muligheter. Foruten deltagelse anses likestilling mellom kjønnene som en faktor som fører til like muligheter.

Det andre momentet er *like rettigheter*. I stortingsmeldingen kommer det frem en universell rettighetstenkning, det vil si at alle innbyggere skal ha like rettigheter. For at dette skal bli reelt, åpnes det opp for individuell tilrettelegging av offentlige tjenester, slik at disse blir likeverdige.

Like plikter gjelder for alle innbyggere i Norge, og er det tredje momentet. Det fremgår av stortingsmeldingen at alle har en plikt til å bidra etter evne og til å overholde norsk lov.

Tilhørighet er det fjerde momentet. Det legges vekt på at det ikke er motstridende å ha tilhørighet til eget eller familiens opprinnelsesland. Opplevelse av tilhørighet er en viktig faktor som fremmer deltagelse på en rekke arenaer, som igjen øker muligheten for å delta i arbeid eller utdanning.

Det femte og siste momentet er *deltakelse*. Å delta på ulike samfunnsområder, f.eks. barnehage, idrettslag eller foreninger gir følelse av fellesskap. De som deltar i lokalsamfunnet får styrket sosiale relasjoner og skaper seg et nettverk, som igjen kan føre til økt deltakelse på andre områder. Stortingsmeldingen peker på at deltakelse kan redusere stereotypier og fordommer, nettopp ved at innvandrere og majoritetsbefolkningen oppdager at interessen motsetningene ikke er så store som antatt. Imidlertid slår stortingsmeldingen fast at deltakelse i innvandrersorganisasjoner hvor innvandrere møter «like» kan være positivt, med tanke på fellesskapet det gir nyankomne innvandrere, og at det fungerer som et springbrett for deltakelse på andre arenaer.

Vi ser noen motbegreper i gjennomgangen av momentene. Disse definerer dermed også betydningen av integrering, ved å peke på hva som ikke er integrering, nettopp ved at de viser til hva som ikke ligger i begrepet (Koselleck, 2005, s. 146). Motbegrepene som eksplisitt nevnes er bl.a. *diskriminering, utestenging, store sosiale ulikheter og forskjellsbehandling*.

Som nevnt tidligere er et av de viktigste målene i integreringspolitikken høyere sysselsetting blant innvandrere. Dette stemmer overens med momentene som i en eller annen grad, enten eksplisitt eller implisitt knytter seg til sysselsetting. Dette passer også i forhold til regjeringens hovedmål, nemlig arbeid til alle som bor i Norge. Momentene i seg selv har alle en forbindelse til arbeid.

Momentene tilknyttet integrering, slik vi nå har sett, inneholder tenkemåter og begreper om integrering. Språket skaper representasjoner av virkeligheten, eller rent faktisk skaper de virkeligheten (Jørgensen & Phillips, 1999). Foucault legger særlig vekt på hvordan også sosiale praksiser skaper virkeligheten (Hall, 2013). De sosiale praksisene er videre knyttet opp mot kunnskap som skapes i diskursen. Kunnskap blir opprettholdt av sosiale prosesser. En form for kunnskap understøtter bestemte handlinger, mens andre blir utelukket (Burr, 1995). Det som fremstår som sann kunnskap om integrering i denne stortingsmeldingen fremstår ikke nødvendigvis som sann i en annen stortingsmelding, det avhenger av diskursen. Virkeligheten får altså kun betydning gjennom diskursen (Jørgensen & Phillips, 1999), det vil si at kunnskap skapes gjennom diskursen (Hall, 2013) og dermed kan den heller ikke sies å være objektiv (Burr, 1995).

Jeg vil nå gå videre til Meld. St. 30 (2015-2016) og se hvilken kunnskap som kommer frem om integrering i denne stortingsmeldingen.

5.1.3 Meld. St. 30 (2015-2016) En effektiv integreringspolitikk

5.1.3.1 Introduksjon

Stortingsmeldingen er utarbeidet under Regjeringen Solberg, av Justis- og beredskapsdepartementet 11. mai 2016, og godkjent i statsråd samme dag. Stortingsmeldingen har et omfang på 122 sider, fordelt på 10 hovedkapitler som hver har flere underoverskrifter. Kapittel 1 *Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integrering* introduserer stortingsmeldingen. Det understrekes at utgangspunktet for stortingsmeldingen er gjort med utgangspunkt i migrasjonsbildet i Europa og Norge i 2015 og 2016. Fokuset for politikken er at flere nyankomne innvandrere med fluktbakgrunn raskt skal få fast tilknytning til arbeidsmarkedet (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 7). Kapitlet avsluttes med sammendrag og oppsummering av stortingsmeldingen. Kapitlene som følger etter introduksjonen er: *Perioden i mottak, Bosetting i kommunene, Enslige mindreårige, Kvalifisering, utdanning og arbeid, Hverdagsintegrering og frivillighet, Offentlige tjenester som gir like muligheter, Deltakelse i fellesskapet, Statsborgerskap og Økonomiske og administrative konsekvenser.*

Stortingsmeldingen refererer til Meld. St. 16 (2015–2016) *Fra utenforskap til ny sjanse – Samordnet innsats for voksnes læring*, utgitt noen måneder tidligere. Denne presenterer tiltak som skal få flere i jobb deriblant innvandrere. Den har et langsiktig perspektiv, og anser en helhetlig politikk som et middel til at flere kommer i arbeid. Meld. St. 30 (2015–2016) bygger videre på politikken som kom frem i Meld. St. 16 (2015–2016), men understreker at fokuset i denne stortingsmeldingen er asylsøkere og innvandrere med fluktbakgrunn. Politikken på integreringsfeltet må videreutvikles slik at denne gruppen raskt kommer i arbeid eller utdanning (ibid., s. 55). I stortingsmeldingen gjennomgås statussituasjonen for de ulike temaene som tas opp i kapitlene.

5.1.3.2 Integreringsforståelse

Integrering som begrep nevnes få ganger, også i denne stortingsmeldingen. Det opptrer derimot svært mange ganger sammenkoblet med andre ord. Begrepet blir definert som følger:

Integrering er et samspill mellom mange parter. Den enkelte innvandrer skal møtes med krav om å bidra og delta, og det forventes stor innsats fra den enkelte. Samfunnet må

samtidig legge til rette slik at alle skal bruke sine ressurser i arbeids- og samfunnsliv (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 9).

Som nevnt i analysen av Meld. St. 6 (2012-2013) er det integreringspolitikken som skal legge til rette for integreringen. Derfor vil jeg også for denne stortingsmeldingen vise til utsagn som beskriver de overordnede målene for integreringspolitikken. I kapittel 1 fremgår målene under avsnittet *Målet for integreringspolitikken*:

Regjeringen har som utgangspunkt at mennesker vil bidra. Integreringspolitikken skal legge til rette for dette gjennom incentiver for deltakelse i arbeids- og samfunnsliv. Målet er at alle som skal leve og bo i Norge, kommer i jobb, blir skattebetalere og deltakende borgere. Dette er viktig for den langsiktige utviklingen, ikke minst for å opprettholde et trygt og økonomisk bærekraftig velferdssamfunn. Alle skal som hovedregel forsørge seg og sine (ibid., s. 10).

Den norske grunnloven sikrer demokratiet, rettstaten og menneskerettighetene, herunder ytringsfrihet, likestilling og likeverd. Norsk lov setter rammer for alle som bor i Norge. Alle som bor i Norge skal være kjent med sine plikter og rettigheter, samt verdier som er sentrale i det norske samfunn. Innenfor disse rammene er det mange måter å være norsk på (ibid.).

Innvandrere som kommer til Norge, må tilpasse seg en helt ny situasjon, nytt språk, nye væremåter og nytt samfunn. De som kommer må selv ta ansvar for å skape seg et liv, noe som krever stor egeninnsats. Samtidig må stat, kommune, fylkeskommune, næringsliv og frivilligheten legge til rette for at nye innbyggere blir bidragsyttere (ibid.).

Disse målene går igjen løpende i stortingsmeldingen etter hvert som den tar for seg de forskjellige temaene. Enkelte steder fremkommer implisitte mål som er å finne i avsnittene over, mer eksplisitt. Jeg har derfor valgt å trekke frem to sitater som tydeliggjør dette:

Det er et mål at alle innbyggere i Norge har tilhørighet til det norske samfunn. Slik unngår man også et samfunn med polarisering mellom ulike grupper i befolkningen. En effektiv integreringspolitikk skal bidra til et samfunn uten for store sosiale og økonomiske forskjeller, og hvor alle gis muligheter til å lykkes. Hverken samfunnet eller enkeltmennesket har råd til at det tar mange år før en nyankommet innvandrer blir kvalifisert for det norske arbeidslivet (...) Krav til den enkelte om deltakelse,

kvalifisering og arbeid er en tydelig linje i integreringspolitikken (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 9-10).

Regjeringen ønsker en mer effektiv integreringspolitikk der innvandrere med fluktbakgrunn i større grad deltar i arbeidslivet og bidrar til fellesskapet. Dette krever egeninnsats fra de som skal bo i Norge. Det krever videre at samfunnet stiller krav, samtidig som det legges til rette for dette gjennom muligheter for kvalifisering og utdanning som fører til arbeid, samt god bruk av medbrakt kompetanse og øvrige tiltak som bidrar til samfunnsdeltakelse (ibid., s. 104).

Momentene til nodalpunktet integrering blir som følger:

- a. Like muligheter (som alle innbyggere i Norge)
- b. Være i lønnet arbeid
- c. Egeninnsats
- d. Oppslutning til sentrale verdier i samfunnet og holde seg innenfor norsk lov
- e. Like rettigheter og plikter (som alle innbyggere i Norge)

For Meld. St. 6 (2012-2013) gjennomgikk jeg momentene for å få tak i hvordan stortingsmeldingen konstruerer integrering. Jeg vil gjøre det samme for denne stortingsmeldingen. Momentene er også for denne stortingsmeldingen noe overlappende og situatene kunne vært plassert flere steder.

5.1.3.2.1 Moment a: Like muligheter

For å sikre befolkningen like muligheter for å delta i arbeid og samfunnet generelt, må det bl.a. legges til rette for at barn har mulighet for å realisere sitt potensial. En viktig faktor for dette er utdanningssystemet, inkludert barnehage (ibid., s. 80). Følgende sitat presenterer viktigheten av utdanning:

Det å gå i barnehage kan være gunstig både for barns språklige og sosiale utvikling. Dette gjelder særlig for barn fra familier med lav utdanning og lav inntekt, og for barn med innvandrerbakgrunn. Det å beherske norsk i tidlig alder er en vesentlig faktor for å kunne lykkes i det norske samfunnet senere i livet, og barnehagedeltakelse har stor

betydning for mulighetene til å lære norsk før skolestart (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 80).

Stortingsmeldingen trekker frem at sosialisering og allmenndannelse er noe barn oppnår gjennom utdanning. Dette kan igjen påvirke forhold generelt i samfunnet f.eks. befolkningens samfunnsdeltakelse og kriminalitet. Barn og unge som er innvandrere eller asylsøkere må i samme grad som barn og unge med norsk bakgrunn gis forutsetninger til å kunne utdanne seg og å delta i arbeids- og samfunnsliv (ibid., s. 25).

Utdanning fremstår som nøkkelen til å lykkes på en rekke områder i livet. Hvis barn deltar i utdanningssystemet fra de er helt små, øker sjansen for at de deltar i høyere utdanning senere. Muligheten for å komme i arbeid og å delta i samfunnet generelt øker også. Mangelfull utdanning kan ikke bare få en rekke konsekvenser for barnet som voksen, men også for samfunnet. Det fremgår at mangelfull utdanning foruten å føre til inntektstap, psykiske og sosiale utfordringer, kan føre til kriminalitet (ibid., s. 26). Barn med innvandrerbakgrunn må derfor ha mulighet for å opparbeide seg samme kompetanse som barn og unge med norsk bakgrunn.

Senere i stortingsmeldingen trekkes utdanning frem igjen, da som et viktig virkemiddel for å hindre segregering og radikaliserings (ibid., s. 80). Disse to begrepene, sammen med kriminalitet og det *å falle utenfor* fungerer som motbegreper til *like muligheter*.

Ifølge stortingsmeldingen trenger voksne innvandrere med fluktbakgrunn ofte kvalifisering. Dette er for å oppnå like muligheter for å komme i jobb og delta på lik linje med majoritetsbefolkningen. Introduksjonsprogrammet er et eksempel på dette:

Introduksjonsprogrammet skal inneholde tiltak som forbereder til deltakelse i arbeidslivet. Dette kan for eksempel være språkpraksis på en arbeidsplass eller annen praksis i arbeidslivet (ibid., s. 58).

Stortingsmeldingen refererer til Meld. St. 16 (2015–2016) *Fra utenforskap til ny sjanse*, og peker på at tiltak som tjenestene i utdanningssektoren, arbeids- og velferdsetaten og integreringsområdet må være tilpasset de reelle behovene for kompetanse hos individene og videre være fleksible og tilpasset de voksnes liv (ibid., s. 54). Slik vi ser i teksten skal ikke introduksjonsprogrammet være et standardisert program, men det skal tilpasses den enkeltes faktiske behov. Det fremgår en universell rettighetstenkning i stortingsmeldingen, hvor alle skal sikres like muligheter. Dette må eventuelt skje ved individuell tilrettelegging basert på kjønn.

Utover at samfunnet må legge til rette for innvandrere, kommer det frem i stortingsmeldingen at vedkommende også selv må ta ansvar:

Hver enkelt innvandrер må selv ta ansvar for å skape seg et liv i Norge. Samtidig vil tjenestetilbudet som gis påvirke mulighetene til hver enkelt, og dermed også forutsetningene for deltakelse i samfunnet (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 80).

Ved tilrettelegging for den enkelte, vil flere kunne delta. Å delta trekkes frem som noe som gir tilknytning til samfunnet og en opplevelse av å høre til. Dette fører igjen til tillit og trygghet i befolkningen. Innbyggers tilknytning til samfunnet kan måles ved å se på levekår og grad av deltakelse i samfunnet (ibid., s. 96). Høy grad av deltakelse og gode levekår tyder altså på større tilknytning.

5.1.3.2.2 Moment b: Være i lønnet arbeid

I stortingsmeldingen kommer det flere steder frem at velferdssamfunnet er avhengig av høy sysselsetting blant befolkningen:

Integreringsarbeid har ingen raske løsninger. Det er grunn til å anta at det vil ta noe tid før de som får opphold i landet på bakgrunn av beskyttelsesbehov, kommer inn i arbeidslivet. Samtidig bidrar den demografiske utviklingen til at det blir en redusert andel yrkesaktive i befolkningen framover. Dette kan stille velferdssystemet overfor flere utfordringer med hensyn til bærekraft og legitimitet. Regjeringen ønsker derfor å føre en integreringspolitikk som legger til rette for at de som får opphold i landet, raskt kan bidra ved å komme ut i arbeid (ibid., s. 7).

Stortingsmeldingen peker på at velferdssystemet er under press. En konsekvens av eldrebølgen er bl.a. at offentlige utgifter vil øke. Det skyldes at den eldre generasjonen utgjør en større andel av befolkningen enn tidligere. Resultatet blir at flere går av på pensjon og med tiden vil benytte seg av et eller flere offentlige omsorgstilbud. Færre arbeidstakere fører til færre skattepenger, samtidig med at velferdsutgiftene stiger.

Sitatet peker også på en anerkjennelse av at integrering er en prosess som tar tid, men at den må gjøres effektiv. Innvandrere må raskt ut i jobb, for å bidra til at velferden kan opprettholdes. Innvandrere i jobb er en ressurs, men forblir de utenfor arbeidslivet øker utgiftsposten. Eldrebølgen er uunngåelig, selv om tiltak som å heve pensjonsalderen settes inn. Innvandrere

som kommer til Norge kan derimot være med å veie opp, men det krever at de bruker sine ressurser, og at samfunnet gjør det mulig for dem å bidra.

Det er ikke alene faktoren at innvandrere må komme raskere i arbeid som trekkes frem i stortingsmeldingen. Utfordringen handler ikke kun om et tidsperspektiv, men også om innvandrere i det hele tatt kommer ut på arbeidsmarkedet:

En avgjørende faktor for de samfunnsøkonomiske virkningene av økt innvandring er innvandreres deltakelse i arbeidsmarkedet. Høyere arbeidsdeltakelse fører til økt produksjon, økte skatteinntekter og et redusert behov for offentlige stønader. Innvandrere med fluktbakgrunn har i dag lavere deltakelse i arbeidslivet enn befolkningen for øvrig. Dette har negative samfunnsøkonomiske konsekvenser (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 10).

Ifølge stortingsmeldingen har innvandrere generelt lavere deltakelse, uavhengig av hvor lenge de har vært i Norge. Det er dermed ikke kun et ønske at innvandrere kommer raskere i arbeid, men at flere kommer i arbeid.

5.1.3.2.3 Moment c: Egeninnsats

Deltakelse i arbeid og samfunnsliv fremstår i stortingsmeldingen noe som samfunnet må legge til rette for. Imidlertid kommer det også frem en forventning om egeninnsats. Innvandrere må tilpasse seg de nye forholdene i det norske samfunnet. Det legges opp til en rekke måter hvordan dette kan gjøres. Å ha barn i barnehage trekkes frem som en god arena for integrering for foreldre med innvandrerbakgrunn. Barnehagen fungerer som en plass hvor man kan møte andre foreldre og sosiale fellesskap kan oppstå. Foreldre har også muligheten for å motta veiledning av personalet (ibid., s. 80). Innvandrere som sender sine barn i barnehagen oppnår også noe ved at de inngår i et fellesskap med andre foreldre. Kultur, forenings- og organisasjonsliv er også viktige arenaer for å skape nettverk:

Nyankomne innvandrere skal så raskt som mulig komme inn i en ny hverdag med skole, arbeid og deltakelse i lokalsamfunnet. I dette kan det lokale kulturlivet og frivillige organisasjoner ha en viktig rolle. I mange kommuner er kultur, forenings- og organisasjonsliv den viktigste møteplassen utenom jobb og skole. Å delta på disse arenaene kan skape sosiale nettverk som kan gi trivsel og skape tilhørighet. Samtidig åpnes nye muligheter for å praktisere norsk og bli kjent med det norske samfunnet. Dette

er viktig for å kunne delta i arbeidslivet og bli inkludert i lokalmiljøet (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 73).

Dette sitatet peker på at møteplasser i kultur, forenings- og organisasjonsliv er svært viktige, foruten arenaene jobb og skole. Innvandrere som ikke er i arbeid vil derfor kunne oppnå fellesskap og tilhørighet, og ikke minst øke sine norsk- og samfunnskunnskaper. Utover tilegnelsen av ny kunnskap og det å inngå i et sosialt nettverk, så kan det også ha en direkte effekt for muligheten for arbeid. Mange stillinger i Norge formidles via nettverk, og blir ikke utlyst. Å delta i nettverk i sitt lokalområde kan åpne opp for jobbmuligheter. Både formelle og uformelle nettverk er kanaler som kan bidra til at innvandrere kommer i jobb (ibid., s. 75).

Det pekes altså på en egeninnsats for å skape seg et liv i Norge. Ved å delta skaper innvandrere seg et nettverk, som potensielt kan være med på å få innvandrere i jobb. Samtidig tilpasser de seg livet i Norge ved å lære seg språket, bli kjent med norske væremåter og hvordan samfunnet fungerer. Dette gjør at innvandreren kan oppnå tilhørighet, noe som forebygger radikaliserings og voldelig ekstremisme:

Å skape trygge individer og samfunn, og å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme, handler om å sikre gode oppvekstvilkår for barn og unge, bekjempe fattigdom og å jobbe for at alle, uavhengig av bakgrunn, skal oppleve tilhørighet og beskyttelse mot diskriminering (ibid., s. 13).

Ingen i det norske samfunnet skal oppleve diskriminering, men oppleve å høre til i samfunnet uansett bakgrunn. Det vil forebygge mot radikaliserings og voldelig ekstremisme. Ved å vise til hvilken type samfunn som ikke er ønsket, fremstilles et samfunn med radikaliserings og voldelig ekstremisme som motbegreper til integrering. Tilhørighet kan oppnås gjennom fellesskap:

Fellesskap basert på religion og/eller kulturell bakgrunn kan være et viktig ankerfeste i en ny tilværelse, og mange innvandrere har et frivillig engasjement i slike sammenhenger. Tros- og livssynssamfunn som Den norske kirke, frikirkelige menigheter og andre, kan ha en viktig funksjon i å gi en opplevelse av tilhørighet, ikke bare i trossamfunnet, men også i samfunnet generelt (ibid., s. 77).

Slik det kommer frem i sitatet kan innvandrere som deltar i tros- og livssynssamfunn oppleve fellesskap, og foruten tilhørighet til det gitte fellesskapet, har det en virkning på tilhørighet generelt.

5.1.3.2.4 Moment d: Oppslutning til sentrale verdier i samfunnet og holde seg innenfor norsk lov

Innvandrere må på lik linje som den øvrige befolkningen holde norsk lov. Det vil føre til at demokratiet, rettstaten og menneskerettighetene sikres. Innvandrere må derfor som den øvrige delen av befolkningen respektere ytringsfrihet, likestilling og likeverd (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 10). Det forventes aktiv oppslutning fra alle innbyggerne i Norge, når det kommer til de sentrale demokratiske verdiene (ibid., s. 98):

Å leve i et trygt samfunn, hvor alle har de samme rettigheter og plikter, er utgangspunktet for frihet og livskvalitet. Demokratiet og norsk lov setter rammer for alle som bor i Norge. Innenfor disse rammene er, og skal det være, mange måter å være norsk på. Befolkningen er mer sammensatt enn tidligere, og folk har ulike levesett og skikker. Regjeringen vil at alle som skal bo i Norge skal oppleve at de blir akseptert for den de er og ha mulighet til å føle seg hjemme. De skal føle seg trygge og rettferdig behandlet (ibid., s. 96).

Ifølge stortingsmeldingen skal innvandrere holde norsk lov og slutte seg til de sentrale demokratiske verdiene. Samtidig legges det frem at det er et stort spillerom for hvordan man vil være norsk. Innvandrere kan altså bevare sitt levesett med alt hva det innebærer av språk, kultur, religion m.m., så lenge norsk lov holdes og det sluttes opp om de demokratiske verdiene.

5.1.3.2.5 Moment e: Like rettigheter og plikter

Stortingsmeldingen viser til at innvandrere med fluktbakgrunn både har rettigheter og plikter på lik linje med majoritetsbefolkningen:

Når en flyktning blir bosatt i en kommune, har vedkommende plikter og rettigheter på lik linje med andre innbyggere. De fleste av kommunenes oppgaver og tjenester gjelder for alle som flytter til kommunen, ut fra behovet til den enkelte (ibid., s. 30).

Sitatet viser til en universell tankegang, hvor plikter og rettigheter gjelder alle. Samtidig åpnes det opp for individuell tilpasning, ved at det refereres til den enkeltes behov. Det vil si at de like rettighetene oppnås gjennom likeverdige tjenester. Denne universelle tankegangen så vi også under momentet *like muligheter*.

Stortingsmeldingen vektlegger like rettigheter og plikter som en avgjørende faktor i integreringen av innvandrere:

Alle i Norge må følge norske lover og respektere grunnlaget for norsk samfunnsliv og politikk. Regjeringen forventer at befolkningen og storsamfunnet viser vilje og evne til å inkludere nye borgere. Det betyr først og fremst å motvirke rasisme og diskriminering, og at alle gis like muligheter, rettigheter og plikter (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 96).

Det er et av flere avsnitt i stortingsmeldingen hvor akkurat faktorene like rettigheter og plikter trekkes frem som avgjørende i integreringssammenheng.

5.1.3.3 Nodalpunktets innhold

Ved hjelp av momentene til nodalpunktet *integrering* har jeg funnet hvilke tenkemåter og begreper om integrering som kommer frem i Meld. St. 30 (2015-2016).

Første moment *like muligheter* handler om å sikre befolkningen muligheten til å arbeide og delta i samfunnet. Det trekkes frem flere faktorer som kan være med på å realisere dette, bl.a. ved å delta i utdanningssystemet, gjerne helt fra barnehagen av. Barn og unge som er innvandrere eller asylsøkere må gis de samme forutsetningene som de med norsk bakgrunn. Voksne innvandrere med fluktbakgrunn kan ha behov for kvalifisering for å oppnå like muligheter som majoritetsbefolkningen, for å komme i arbeid og delta i samfunnet. Det kommer frem at offentlige tjenester må tilpasses individers reelle behov og voksnes liv. Dette er for å sikre like muligheter, og det peker på en universell rettighetstenkning i stortingsmeldingen.

Lønnsarbeid er det andre momentet, og viktigheten av å være sysselsatt trekkes frem flere ganger. Fokuset er at integreringspolitikken må formes slik at asylsøkere som får opphold raskt kommer i jobb og er med på å bidra. Det er behov for flere skattebetalere for å kunne opprettholde velferdstjenestene.

Det tredje momentet er *egeninnsats*, og det handler om at innvandreren skal oppnå tilhørighet til det norske samfunnet. Innvandreren må skape seg et liv, tilpasse seg den nye situasjonen, språket, væremåter og samfunnet de nå er en del av. Dette kan skje på en rekke måter, blant annet ved deltakelse i lokalsamfunnets kulturliv og frivillige organisasjoner. På en slik måte kan språket lettere læres og innvandreren får et sosialt nettverk som skaper tilhørighet. Det trekkes også frem at uformelle nettverk kan være en kanal til arbeidslivet. Å inngå i fellesskap basert på religion eller kulturell bakgrunn anses å skape tilhørighet, ikke alene i det gitte trossamfunnet, men generelt i samfunnet.

Oppslutning til sentrale verdier og holde norsk lov opptrer som det fjerde momentet. Det kommer frem i stortingsmeldingen en forventning om aktiv oppslutning til sentrale demokratiske verdier, og det gjelder alle innbyggere. Verdiene og norsk lov skal forstås som en rammesetter, men innenfor den er det mange måter å være norsk på.

Det femte og siste momentet er *rettigheter og plikter*. En universell tankegang om like rettigheter og plikter kommer frem, og det oppnås ved å sikre individuell tilpasning, slik at tjenestene blir likeverdige.

Motbegreper til momentene fremgår som: *lav samfunnsdeltakelse, kriminalitet, segregering, radikalisering, falle utenfor og voldelig ekstremisme*. Disse motbegrepene peker på hva integrering ikke er, og gir derfor også betydning til begrepet integrering.

5.1.4 Sammenligning av momentene i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016)

Før jeg sammenligner momentene mellom de to stortingsmeldingene, gir jeg først en kort sammenligning ut fra introduksjonen til Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) (jf. punktene 5.1.2.1 og 5.1.3.1).

Begge stortingsmeldingene har integreringspolitikk som deres agenda. De er skrevet med tre års mellomrom og utgitt av to forskjellige regjeringer, henholdsvis *Regjeringen Stoltenberg II* og *Regjeringen Solberg*. Titlene og undertitlene sier noe om stortingsmeldingenes fokus. Meld. St. 6 (2012-2013) *En helhetlig integreringspolitikk* med underoverskriften *Mangfold og fellesskap* har en helhetlig integreringspolitikk som fokus. Ved å gjennomgå en rekke temaer, peker den på hvordan integrering må forstås helhetlig. Meld. St. 30 (2015-2016) *Fra mottak til arbeidsliv: en effektiv integreringspolitikk* ønsker en effektiv integreringspolitikk refererende til flyktningestrømmen som traff Norge høsten 2015. Likevel slår stortingsmeldingen fast at den bygger på stortingsmeldingen *Fra utenforskap til ny sjanse* fra 2015, som anser en helhetlig integreringspolitikk som et middel til at flere kommer i arbeid. At flere innvandrere med fluktbakgrunn må i arbeid er et tydelig fokus, og for at det skal bli mulig må integreringsprosessen starte allerede på asylmottakene. Meld. St. 6 (2012-2013) fokuserer mer på tiden etter mottak og presenterer et mer langsiktig perspektiv. Begge stortingsmeldingene nevner eksplisitt at innvandrere med fluktbakgrunn er deres fokus, det vil si at arbeidsinnvandrere tildeles lite fokus. En annen felles forståelse mellom stortingsmeldingene

er at integreringspolitikk ikke anses som særpolitikk, men at integreringspolitikken er en del av den generelle politikken som gjelder alle som bor i Norge.

Jeg vil nå sammenligne, ut ifra momentene, de tenkemåter og begreper som synliggjøres i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016).

Begge stortingsmeldingene har *like muligheter* som et moment. I Meld. St. 6 (2012-2013) gjelder det like muligheter til å bidra og delta i arbeidslivet, demokratiet og sivilsamfunnet. Like muligheter kan oppnås gjennom deltakelse i barnehage, frivillige aktiviteter og gjennom likestilling mellom kjønnene. I Meld. St. 30 (2015-2016) dreier like muligheter seg om å kunne arbeide og delta i samfunnet. Veien for å oppnå like muligheter kan skje ved deltakelse i utdanningssystemet, kvalifisering av voksne, ved at offentlig tjenester tilpasses den enkelte og gjennom universelle rettigheter. Forskjellen mellom stortingsmeldingene når det gjelder like muligheter, er at Meld. St. 30 (2015-2016) inkluderer barn og unge som er asylsøkere. Disse skal gis like muligheter som barn og unge med majoritetsbakgrunn.

Like rettigheter og plikter går også igjen i begge stortingsmeldingene. I Meld. St. 6 (2012-2013) står rettigheter og plikter som to momenter, mens i Meld. St. 30 (2015-2016) står de under ett. Dette er ikke av betydning, det er kun hvordan momentene kom frem i de utvalgte sitatene. Like rettigheter handler for begge stortingsmeldingene om at alle innbyggere i Norge skal ha samme rettigheter, og at dette skjer ved at offentlige tjenester tilpasses etter innbyggerens behov. Like plikter gjelder likeledes for alle innbyggere i Norge. I Meld. St. 6 (2012-2013) kommer det å bidra etter evne og å overholde norsk lov frem som en plikt. Meld. St. 30 (2015-2016) viser også til plikt om å følge norsk lov og respektere det grunnlaget som norsk samfunnsliv og politikk bygger på. Slik jeg ser det er innholdet for like plikter tilnærmedesvis likt, i og med det å bidra etter evne ligger innbakt i grunnlaget for norsk samfunnsliv og politikk, med tanke på at individer skal yte etter evne og få etter behov. De resterende momentene er forskjellige begreper, imidlertid overlapper de hverandre til en viss grad.

Meld. St. 6 (2012-2013) har *deltakelse i fellesskapet* som et moment. Det hevdes at deltakelse på en arena, f.eks. idrettslag kan føre til deltakelse på andre samfunnsområder som et resultat av den fellesskapsfølelsen som en innvandrere kan oppleve.

I Meld. St. 30 (2015-2016) er *å være i lønnet arbeid* et av momentene som er med på å gi integrering sitt innhold. Norge er avhengig av høy sysselsetting for å opprettholde velferdstjenestene og innvandrere må raskt ut i arbeid, slik at de kan være en ressurs. Jeg anser det å være i lønnsarbeid som en form for *deltakelse i fellesskapet*, og dermed er det et visst

samsvar mellom disse momentene. *Deltakelse i fellesskapet* står likevel frem som et bredere moment, som inneholder langt mer enn kun det å delta ved å være i lønnsarbeid.

Momentet *tilhørighet* i Meld. St. 6 (2012-2013) peker på at opplevelse av tilhørighet er viktig for integreringen av innvandrere. Når en innvandrer opplever tilhørighet, er det sannsynlig at deltakelse på andre arenaer i samfunnet øker, bl.a. med tanke på deltakelse i arbeid eller utdanning.

De to siste momentene er begge fra Meld. St. 30 (2015-2016). *Egeninnsats* handler om at innvandrere må skape seg et liv, tilpasse seg den nye situasjonen, språket, væremåter og samfunnet de er en del av. Dette kan skje gjennom deltakelse i lokalsamfunnet, her kan språket læres og nettverk kan bygges.

Under momentet *oppslutning til sentrale verdier og holde norsk lov* kommer det frem en forventning om at alle innbyggere aktivt skal slutte opp om sentrale demokratiske verdier. Disse og norsk lov skal sette rammen for befolkningen i Norge.

I beskrivelsen av momentene fremgår det også noen motbegreper til disse, som også er med på å definere betydningen av integrering, ved at de peker på hva som ikke er integrering (Koselleck, 2005, s. 146). Meld. St. 6 (2012-2013) har følgende motbegreper: *diskriminering, utestenging, store sosiale ulikheter og forskjellsbehandling*. Momentene i Meld. St. 30 (2015-2016) har *lav samfunnsdeltakelse, kriminalitet, segregering, radikaliserings, å falle utenfor og voldelig ekstremisme* som motbegreper.

Jeg har tidligere nevnt at sitatene som kommer frem i gjennomgangen av momentene, kunne vært annerledes plassert. Et sitat under deltakelse kunne vært plassert under like muligheter og omvendt. Innholdet i momentene går på mange måter på tvers av hverandre både i samme stortingsmelding og mellom dem. Vi har sett at deltakelse i lokalsamfunnet kan føre til at innvandrere får et nettverk, som igjen kan føre til deltakelse på andre områder f.eks. i arbeidslivet. Omvendt kan det å arbeide føre til fellesskapsfølelse som igjen påvirker deltakelsen i lokalsamfunnet. Selv om stortingsmeldingene ikke har helt sammenfallende momenter er det likevel mye som går igjen, både eksplisitt og implisitt. Det som skiller de to stortingsmeldingene fra hverandre er Meld. St. 30 (2015-2016) sin vektlegging av egeninnsats når det gjelder å skape seg et liv i Norge. Det kommer frem at innvandrerens har et eget ansvar for sitt nye liv i Norge, han eller hun må tilpasse seg språket, den nye situasjonen, norske væremåter og samfunnet de har kommet til.

5.2 Analysedel 2) Maktrelasjoner

Forskningsspørsmålet som denne analysedel tar for seg er som følger:

- Hvordan fremstår maktrelasjoner i stortingsmeldingene (diskursene) mellom ulike ideelle mottakere?

For å kunne få frem maktrelasjonene vil jeg bruke følgende underspørsmål som brekkstang:

- Hvem er stortingsmeldingenes ideelle mottakere?
- Hvilke subjektposisjoner muliggjør stortingsmeldingene for disse?

I denne analysedelen har jeg valgt å fremstille analysen på tvers. I analysedel 1 fremstilte jeg analysen på langs, for deretter å sammenligne. Foruten å få frem tenkemåter og begreper om integrering, ønsket jeg også å gi et helhetsbilde av stortingsmeldingene. Jeg synes en fremstilling på langs egnet seg best til dette. I analysedel 2 anser jeg at analysen gjøres best på tvers, slik at forskjeller og likheter kommer tydelig frem.

Som det første ser jeg på hvilke mottakere som finnes for hver av stortingsmeldingene, for å svare på første underspørsmål. Deretter går jeg igjennom subjektposisjoner muliggjort for disse som er underspørsmål 2. Etter dette er jeg i stand til å analysere og drøfte diskursen i et maktperspektiv.

Det kunne på mange måter vært aktuelt å ta utgangspunkt i de samme sitatene fra analysedel 1, hvor tenkemåter og begreper om integrering trekkes frem. Ved å gå i dybden med de samme sitatene kan jeg finne tekstens ideelle mottakere og hvilke subjektposisjoner som muliggjøres for dem. I stedet har jeg valgt ut nye sitater, som jeg finner relevant med tanke på subjektposisjoner. Selv om jeg ikke har analysert sitatene i analysedel 1 ut ifra subjektposisjoner, har det i gjennomgangen likevel kommet frem en del forventninger til ulike mottakere av teksten, selv om det ikke er eksplisitt formidlet som subjektposisjoner. Et samsvar mellom sitatene i analysedel 1 og 2 kan virke underbyggende for hverandre, hvis flere av dem peker i samme retning.

5.2.1 Tekstens ideelle mottakere

Politikken som stortingsmeldingene tar for seg handler om integrering, og tekstene retter seg mot ulike mottakere. Stortinget er den fysiske mottakeren, det er her stortingsmeldingene gjennomgås. De impliserte mottakerne leses ut ifra teksten (Haldar & Engebretsen, 2009).

De ideelle mottakerne kommer løpende frem i teksten, noe jeg vil vise til her i analysen. Stortingsmeldingene handler begge om integreringspolitikk og muliggjør en rekke subjektposisjoner for de ulike mottakere. Det skyldes at diskursen er konstituerende og skaper subjektposisjoner (Davies & Harré, 2014, s. 18).

I den første stortingsmeldingen kommer det frem at integrering er en prosess som gjelder både de som kommer til Norge og de som allerede er i Norge (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 9). I den andre stortingsmeldingen står det at integrering er et samspill mellom mange parter (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 9). Stortingsmeldingene har altså ikke bare én mottaker. Mottakerposisjonene kan endre seg fra avsnitt til avsnitt og også inneha ulike mottakere i samme avsnitt. Mottakerne er derfor ikke stabile gjennom teksten (Engebretsen & Heggen, 2012a, s. 30).

Jeg har plukket ut sitater fra stortingsmeldingene som tydelig adresseres til bestemte mottakere. Alle sitatene må leses i en kontekst av integrering.

Meld. St. 6 (2012-2013):

- 1. Alle i samfunnet har et ansvar for å bidra til likeverdig behandling, og for å reagere når usaklig forskjellsbehandling finner sted (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 114).*
- 2. Det er et samfunnsansvar, men også et individuelt ansvar, å bidra til god helse. Hvordan samfunnet utvikles, har stor betydning for helsen til den enkelte. Rettferdig fordeling av velferdsgoder er grunnleggende for god helse i befolkningen (ibid., s. 68).*
- 3. At brukerne har tillit til de offentlige tjenestene, er avgjørende for at de skal oppleve å få en rettferdig og likeverdig behandling. For å sikre likeverdige tjenester er det derfor nødvendig at myndigheter med ansvar for helse, utdanning, barnevern, politi, bolig, arbeid og arbeidsliv gjør det tillitskapende elementet til en del av sitt arbeid i møte med for eksempel brukere med innvandrerbakgrunn (ibid., s. 133).*

4. *Alle offentlige virksomheter har et ansvar for å tilpasse tjenestetilbudet til mangfoldet i befolkningen og til den enkeltes behov, uavhengig av etnisk eller religiøs bakgrunn (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 113).*

5. *Frivilligheten bør være åpen og inkluderende. Alle har et selvstendig ansvar for å ta i bruk, og å delta på, ulike arenaer, ut fra egne interesser og behov (ibid., s. 120).*

6. *Private arbeidsgivere med mer enn 50 ansatte og alle offentlige arbeidsgivere skal arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering på grunn av etnisitet, religion, livssyn mv. I tillegg skal arbeidsgivere redegjøre i årsbudsjettene sine for iverksatte og planlagte likestillingstiltak (ibid., s. 115).*

Vi ser at mottakerne i sitatene over er som følger: sitat 1) alle i samfunnet, sitat 2) samfunnet og individet selv, sitat 3) myndigheter med ansvar for helse, utdanning, barnevern, politi, bolig, arbeid og arbeidsliv, sitat 4) alle offentlige virksomheter, 5) Frivilligheten og alle, 6) private arbeidsgivere med mer enn 50 ansatte og alle offentlige arbeidsgivere.

Meld. St. 30 (2015-2016):

1. *Innvandrere som kommer til Norge, må tilpasse seg en helt ny situasjon, nytt språk, nye væremåter og nytt samfunn. De som kommer må selv ta ansvar for å skape seg et liv, noe som krever stor egeninnsats. Samtidig må stat, kommune, fylkeskommune, næringsliv og frivilligheten legge til rette for at nye innbyggere blir bidragsyttere (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 10).*

2. *Hver enkelt innvandrер må selv ta ansvar for å skape seg et liv i Norge. Samtidig vil tjenestetilbudet som gis påvirke mulighetene til hver enkelt, og dermed også forutsetningene for deltakelse i samfunnet. De offentlige tjenestene skal være tilpasset en befolkning med ulike forutsetninger og behov (ibid., s. 80).*

3. *De frivillige organisasjonenes arbeid lokalt er sentralt. Kommuner og frivillige organisasjoner bør sammen ta ansvar for å gjøre den frivillige aktiviteten tilgjengelig for alle som bor i lokalsamfunnet. Frivillig sektor er inngangsporten for deltakelse og svært viktig for å skape tillit og gi økt følelse av å høre til (ibid., s. 50).*

4. *Kommunene har ansvar for grunnleggende kvalifisering, men de er helt avhengig av samarbeid mellom en rekke aktører i lokalsamfunnet for å lykkes. Dette er for eksempel*

voksenopplæringen, Arbeids- og velferdsetaten, offentlige og private arbeidsgivere, frivillige organisasjoner, lag og foreninger (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 51).

Sitatene over har følgende mottakere sitat 1: innvandreren selv, staten, kommunene, fylkeskommunene, næringslivet og frivilligheten, sitat 2: innvandreren selv og de offentlige tjenestene, sitat 3: kommuner og frivillige organisasjoner, sitat 4: kommunene, voksenopplæringen, Arbeids- og velferdsetaten, offentlige og private arbeidsgivere, frivillige organisasjoner, lag og foreninger.

Disse mottakerne kan plasseres inn i mer overordnede kategorier; innvandrere, de profesjonelle og sivilsamfunnet. Det er også disse kategoriene av ideelle mottakere jeg fant subjektposisjonene til i kapittel 4 ved gjennomgangen av forskningen på de tidligere stortingsmeldingene fra 1974 til 2004.

Det er viktig å poengtere at stortingsmeldingene har svært mange ideelle mottakerinstanser som kan leses ut ifra teksten (Haldar & Engebretsen, 2009). Når offentlig sektor fremstår som mottaker, så innebærer det alt som hører under offentlig sektor f.eks. skole, NAV, bibliotek m.m. Akkurat disse og mange flere nevnes eksplisitt i løpet av stortingsmeldingene, men jeg vil påstå at stortingsmeldingene har flere mottakere som kun fremgår implisitt. Jeg anser det slik at stortingsmeldingene likevel får frem alle ideelle mottakere de ønsker, nettopp ved å vise til f.eks. diverse sektorer i samfunnet.

Stortingsmeldingene retter seg mot noen bestemte ideelle mottakere gjennom *språkhandlinger*, hvilket fører med seg en forventning om en reaksjon fra disse. Det blir muliggjort konkrete subjektposisjoner for mottakerne (Glomnes, 2001, i Engebretsen & Heggen, 2012a, s. 29). Jeg vil nå gjennomgå sitater hvor det tydelig kommer frem subjektposisjoner, først for innvandrere, deretter de profesjonelle og til sist for sivilsamfunnet. Deretter vil jeg drøfte hvilke maktrelasjoner som fremstår mellom innvandrere som skal integreres, de profesjonelle og sivilsamfunnet.

5.2.2 Subjektposisjoner i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016)

Slik vi har sett henvender stortingsmeldingene seg til ulike mottakere. Mottakerne endres fra avsnitt til avsnitt (Engebretsen & Heggen, 2012a, s. 30). I et avsnitt er innvandrere mottaker, mens i neste er det de profesjonelle eller sivilsamfunnet som er mottaker. Det kan også være

flere mottakere i samme avsnitt. For de ulike ideelle mottakerne er det muliggjort subjektposisjoner.

5.2.2.1 Subjektposisjoner for innvandrere i Meld. St. 6 (2012-2013)

I starten av Meld. St. 6 (2012-2013) i forbindelse med definisjonen av integrering, står det:

Nye innbyggere må tilpasse seg samfunnet de kommer til og ta del i arbeids- og samfunnslivet (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 9).

Dette er en språkhandling med en tydelig mottaker, innvandrere, og subjektposisjonen som muliggjøres er tilpasning og deltakelse i arbeid og i samfunnet. Det er ikke eksplisitt definert hva som ligger i tilpasning, da det ikke står at nye innbyggere skal tilpasse seg ved å ta del i arbeids- og samfunnslivet, men at de skal tilpasse seg og ta del i arbeids- og samfunnslivet. Å tilpasse seg må altså være noe annet eller mer enn å bare å delta i arbeid og samfunnet. Mulighetsrommet som åpnes opp for innvandrere og den subjektposisjonen som muliggjøres er at vedkommende må tilpasse seg og delta i arbeid og samfunnsliv. Dette fremstår da som kriterier for integrering. Ønsker innvandrere med fluktbakgrunn å bli integrert forventes det tilpasning og deltakelse i arbeid og samfunnsliv. Jeg ønsker å se hva dette innebærer ved å gå inn i andre sitater, hvor det mer konkret kommer frem hva som ligger i dette.

5.2.2.1.1 Tilpasse seg samfunnet

Mangfoldet i Norge er større enn tidligere. En av årsakene til dette er innvandring fra en rekke ulike land. Alle som bor i Norge i dag, skal kunne oppleve seg som en del av det norske fellesskapet. Det er ikke hvilken gud man tror eller ikke tror på, hvilken mat man spiser, hvilken aksent, hudfarge eller navn man har, hvor i verden man har familie eller hvilke klær man går med som skal definere om en er norsk eller ikke. Det demokratiske styresettet og norsk lov setter rammer for alle som bor i Norge. Innenfor disse rammene er, og skal det være, mange måter å være norsk på (ibid., s. 103).

Gjennom denne språkhandlingen ser vi at posisjoneringen som muliggjøres for innvandrere i sitatet, er at de må respektere demokratiet og norsk lov for å være en del av det norske fellesskapet. Det gis konkrete eksempler på hva som ikke setter rammen for det norske

felleskapet, og hva som dermed anses å være til hinder for integrering. Det er en forventning om at innvandrere skal ha respekt for demokrati og overholde norsk lov, men ingen forventninger når det kommer til hvilken religion de tilhører og hva de spiser. Deres aksent, hudfarge, navn eller klesstil, og om de har familie i andre land enn i Norge skal heller ikke være avgjørende for å kunne bli en del av fellesskapet. Det norske fellesskapet skal tuftes på demokratisk styresett og norsk lov. Dette kommer også til uttrykk i følgende sitat:

Menneskerettighetene og demokratiske prinsipper utgjør fundamentet i den norske rettstaten. Regjeringen forventer at alle innbyggere i Norge respekterer dette. Innenfor disse rammene kan mangfoldet utvikle seg, med rom for ulike tolkninger og prioriteringer av verdier, og med ulike måter å leve på (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 104).

Menneskerettigheter og demokratiske prinsipper er en del av norsk lov, og alle innbyggere i Norge, det vil si, også innvandrere må underkaste seg disse. Stortingsmeldingen legger imidlertid opp til at dette ikke er et hinder for mangfold, men rammen for mangfoldet. Subjektposisjonen som muliggjøres for innvandrere er at de må tilegne seg de norske verdiene, imidlertid åpnes det opp for tolkning og prioritering av disse verdiene. Det utvises også en aksept for ulike måter å leve livet på, ifølge sitatet.

Selv om stortingsmeldingen åpner opp for at den enkelte innbygger kan tolke og prioritere verdiene, gir stortingsmeldingen likevel sterke føringer. I sitatet under fremkommer det en forventning fra samfunnet om likestilling, både når det gjelder å delta i arbeid, samfunnet og omsorgsarbeid. Foruten å være en forventning er det også lagt til rette for dette. Ord som likestilling og fødselspermisjon er ikke direkte nevnt, men ligger latent i sitatet. Jeg leser det ut av forventningen til at både menn og kvinner skal arbeide, og videre delta i omsorgsarbeid, i tillegg til at foreldrerollen trekkes frem:

Å bosette seg i et nytt land, uavhengig av årsak, kan i mange tilfeller være krevende. I tillegg til at individet må tilpasse seg det nye landet, lære nytt språk, finne jobb eller kvalifisere seg for å komme inn på arbeidsmarkedet, påvirker denne prosessen også familien og familielivet. Man flytter fra familiemedlemmer og kjente sosiale nettverk og noen kommer til et samfunn med en annen måte å utøve foreldrerollen på. De som kommer til Norge, møter dessuten et samfunn som forventer og har lagt til rette for at både menn og kvinner skal kunne delta i både omsorgsarbeid og i arbeids- og samfunnsliv, noe som ikke er like vanlig i mange andre land i verden (ibid., s. 80).

Det fremgår også eksplisitt en forventning om likestilling mellom menn og kvinner. Stortingsmeldingen muliggjør subjektposisjoner til innvandrere som står motstridende i forhold til hverandre. Å forvente likestilling mellom kjønnene, samtidig som det legges opp til ulike tolkninger av verdier, og ulike måter å leve på, kan fremstå som motsetningsfylte subjektposisjoner for innvandrere.

Det legges føringer for at barn av innvandrere burde delta i barnehage, som igjen undergraver utsagnet om ulike måter å leve på, tolkning og prioritering av verdier:

Deltakelse i barnehagetilbud av god kvalitet har positive effekter på barns språkutvikling og sosiale ferdigheter, noe som er viktig for at barn med innvandrerbakgrunn skal ha de samme forutsetningene for læring som øvrige elever når de begynner på skolen. Læring og utvikling i førskolealder er viktig både her og nå og for senere deltakelse i samfunnet og for å lykkes gjennom hele utdanningsløpet (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 51).

Det forventes at innvandrere skal sende sine barn i barnehagen, slik kan barna bli en ressurs for samfunnet senere i livet. En motvilje mot å sende sine barn i barnehage kan oppfattes som en motvilje til integrering. Subjektposisjonen som muliggjøres er å sende sine barn i barnehage.

I et tidligere sitat kom det frem en aksept for at innbyggere i Norge lever på ulike måter, det vil si at de tolker og prioriterer verdier ulikt. Dette skal ikke være til hinder for å bli integrert. Vi har imidlertid sett at det er forventet og tilrettelagt for at alle i Norge skal delta i arbeid, samfunnsliv og omsorgsarbeid. En innvandrerfamilie som ønsker et tradisjonelt familiemønster, hvor mannen er forsørger og kvinnen er hjemmegående, utestenges ved de to siste sitatene over. Det forventes at kvinnen skal jobbe utenfor hjemmet, og det forventes at mannen deltar i omsorgsoppgaver i hjemmet. De ulike måtene å leve på, og tolkningen og prioriteringene av verdier er derfor relativt begrenset. Det er viktig å slå fast at denne forventningen om likestilling ikke er en særforventning rettet mot innvandrere med fluktbakgrunn. Dette er en forventning som kommer frem i mangfoldspolitikken, og den adresseres like mye til majoritetsbefolkningen som til minoritetsbefolkningen.

Slik vi har sett dreier tilpasningen til samfunnet seg, som er nevnt i første sitat, om tilpasning til norske verdier. Ifølge samme sitat må nye innbyggere også ta del i arbeids- og samfunnslivet (ibid., s. 9).

5.2.2.1.2 Ta del i arbeids- og samfunnslivet

Jeg har allerede vært innom arbeid og samfunnsliv, da det ikke er et tydelig skille mellom kriteriene for integrering. Forventningene til innvandrere med fluktbakgrunn og de subjektposisjonene som stortingsmeldingen muliggjør for disse, går om hverandre i sitatene. Jeg vil likevel illustrere hvordan arbeid er en subjektposisjon som gjentagende ganger trekkes frem, og deretter det samme for deltakelse i samfunnslivet:

Arbeid til alle er et hovedmål for regjeringen. For den enkelte er arbeid en kilde til inntekt, selvspekt og selvrealisering. Høy sysselsetting er samtidig en forutsetning for å sikre en bærekraftig velferdsstat, redusere sosiale forskjeller, forebygge fattigdom og oppnå kjønnslikestilling (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 25).

Det er en forventning om at innvandrere arbeider, både for sin egen skyld og for velferdsstatens opprettholdelse. Samtidig fremlegges det som en gevinst at sosiale forskjeller blir mindre og fattigdommen reduseres. Subjektposisjonen som muliggjøres er arbeid, og kjønnslikestilling ligger også latent i dette. Vi ser de samme subjektposisjonene blir muliggjort i følgende sitat:

Uavhengig av medbrakt kompetanse mangler nyankomne innvandrere som regel norskkunnskaper og kunnskaper om det norske samfunnet og arbeidsmarked. Den grunnleggende kvalifiseringen skal bidra til å øke de nyankomnes kunnskaper slik at de kan delta i samfunnet og ta arbeid eller utdanning (ibid., s. 27).

Regjeringen legger til rette for kvalifisering, slik at innvandrere har mulighet for å delta i samfunn og arbeidsliv. Subjektposisjonen fremstår tydelig, deltakelse i samfunnet og arbeid er noe som må til for å bli integrert. Å ta utdanning trekkes også frem som en mulig subjektposisjon.

Å delta i arbeid (og utdanning) kan føre til deltakelse på andre områder i samfunnet.

Økt deltakelse i arbeidsmarkedet og i utdanning gir økt deltakelse og innflytelse på andre arenaer. Som oftest må grunnleggende behov være på plass, som blant annet økonomisk trygghet for seg og sin familie, før man søker innflytelse gjennom deltakelse på formelle arenaer. Jo lavere inntekt og utdanning personer har, jo mindre deltar de i politikk og i sivilsamfunn (ibid., s. 120).

Deltakelse i arbeidslivet kan ha ringvirkninger som sprer seg videre i form av annen deltakelse. Subjektposisjonen som muliggjøres for innvandrere er å delta i arbeidslivet, samtidig som det

ligger en forventning om at dette vil føre til deltakelse på andre arenaer, i dette tilfelle politikk og sivilsamfunnet.

Jeg vil nå vise til sitater, hvor det kommer frem at deltagelse i samfunnet er en subjektposisjon. Å arbeide kan forstås som å ta del i samfunnet, men i og med disse to nevnes hver for seg, så vil jeg fokusere på deltakelse i samfunnet som å være noe mer enn å arbeide.

Frivillige organisasjoner fremmer mellommenneskelig tillit, forståelse og bidrar til medlemmenes demokratiske dannelse. Deltakelse i frivillige organisasjoner skaper muligheter for felles opplevelser, vennskap, identitet og tilhørighet. Deltakelse i frivillig arbeid bidrar til at man får kontakter og nettverk, og kan være viktig for deltakelse også på andre arenaer, som utdanning og arbeid. Gjennom deltakelse i en frivillig organisasjon kan for eksempel en nyankommet innvandrer i en kommune bli kjent med sitt nye lokalsamfunn (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 123).

Å delta i samfunnet gjennom bl.a. frivillige organisasjoner kan ifølge stortingsmeldingen ha positive ringvirkninger. Innvandrere kan bli kjent med sitt lokalsamfunn, oppleve tilhørighet og bygge opp et nettverk. Dette kan føre til deltakelse på andre områder som utdanning og arbeid. Vi ser her en indirekte forventning til innvandrere om å delta i frivillige organisasjoner. Som vi så i analysedel 1 har innvandrere et eget ansvar for å forsørge seg og sine, og en vei for å komme dit kan være å delta i frivillige organisasjoner. Subjektposisjonen som muliggjøres her er å delta i frivillige organisasjoner, både for å få felles opplevelser, vennskap, en identitet og tilhørighet. Videre kan dette øke muligheten for å få jobb. Dette sitatet fremstår på mange måter omvendt av forrige sitat. Ikke motsetningsfylt, men de viser begge at det å delta på en eller annen arena har en positiv effekt på deltakelse på andre arenaer. Om en innvandrer først arbeider og deretter blir delaktig på andre samfunnsområder eller er med i en frivillig organisasjon og deretter deltar i arbeid. Dette viser at stortingsmeldingen legger vekt på deltakelse på alle områder, og subjektposisjonene som muliggjøres er altså ikke bare å delta i arbeidslivet, men å være aktiv deltakende når det kommer til samfunnsliv som f.eks. politikk og frivillige organisasjoner.

Stortingsmeldingen slår fast at felles spilleregler er nødvendig for å kunne leve fredelig sammen:

For å kunne leve fredelig sammen er det behov for felles spilleregler. En av de viktigste forutsetningene for å skape oppslutning om fellesskapets spilleregler er et rettfærdig samfunn uten store sosiale og økonomiske forskjeller, der alle deltar i arbeids- og

samfunnsliv etter evne, og der hver enkelt har plikter og rettigheter (Meld. St. 6 (2012-2013, s. 104).

Her ser vi en rekke faktorer til et rettferdig samfunn, som gjør at vi kan leve fredelig sammen. For å oppnå dette må alle delta i bl.a. samfunnsliv etter evne. Subjektposisjonene her er deltakelse i samfunnsliv etter evne, men også deltakelse i arbeid som vi har sett tidligere.

5.2.2.2 *Subjektposisjoner for innvandrere i Meld. St. 30 (2015-2016)*

I starten av Meld. St. 30 (2015-2016) i forbindelse med definisjonen av integrering, står det:

Den enkelte innvandrер skal møtes med krav om å bidra og delta, og det forventes stor innsats fra den enkelte (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 9).

Også for denne stortingsmeldingen ser vi en språkhandling med en eksplisitt mottaker *den enkelte innvandrер*. Ifølge Meld. St. 6 (2012-2013, s. 9) skal nye innbyggere tilpasse seg samfunnet og delta i arbeids- og samfunnslivet. I Meld. St. 30 (2015-2016) inngår ikke ordet *tilpasse* slik det gjør i Meld. St. 6 (2012-2013), men vi ser nye ord som *krav* og *innsats*. Det kommer frem som et krav at innvandrere skal bidra og delta, og en forventning om stor innsats. En subjektposisjon som muliggjøres her for innvandrere er å delta og bidra, og dette med stor innsats. Jeg vil se hva som ligger i dette ved å gjennomgå sitater som virker forklarende for dette.

5.2.2.2.1 *Krav om å bidra og delta*

Regjeringen har som utgangspunkt at mennesker vil bidra. Integreringspolitikken skal legge til rette for dette gjennom incentiver for deltakelse i arbeids- og samfunnsliv. Målet er at alle som skal leve og bo i Norge, kommer i jobb, blir skattebetalere og deltakende borgere (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 10).

Stortingsmeldingen forventer at mennesker vil bidra. Vi ser i sitatet at mennesker bidrar ved å delta i arbeids- og samfunnsliv, og dette blir subjektposisjonene som muliggjøres for innvandrere. Deltakelse i arbeidslivet er viktig for å bevare velferden, hvis ikke innvandrere deltar får det negative konsekvenser for økonomien:

Den norske velferdsmodellen er avhengig av høy arbeidsdeltakelse. Det er avgjørende for samfunnet at nyankomne innvandrere med fluktbakgrunn raskt kommer i arbeid og ikke blir stående utenfor arbeidslivet og blir avhengig av kontantytelser (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 7).

Stortingsmeldingen viser til at deltakelsen blant innvandrere i arbeidslivet er viktig. Subjektposisjonen som tillegges innvandrere er å komme i arbeid og bli værende i arbeid. Posisjonen forsterkes ved å påpeke at avhengighet av kontantytelser ikke er ønskelig. Det settes opp som en posisjon det ikke er mulig å innta for å bli integrert.

Å delta i lokalsamfunnet kan være en vei til deltakelse i arbeidslivet:

Nyankomne innvandrere skal så raskt som mulig komme inn i en ny hverdag med skole, arbeid og deltakelse i lokalsamfunnet. I dette kan det lokale kulturlivet og frivillige organisasjoner ha en viktig rolle. I mange kommuner er kultur, forenings- og organisasjonsliv den viktigste møteplassen utenom jobb og skole. Å delta på disse arenaene kan skape sosiale nettverk som kan gi trivsel og skape tilhørighet. Samtidig åpnes nye muligheter for å praktisere norsk og bli kjent med det norske samfunnet. Dette er viktig for å kunne delta i arbeidslivet og bli inkludert i lokalmiljøet (ibid., s. 73).

Subjektposisjonene som fremkommer av sitatet er igjen å delta i arbeid og samfunnet, gjerne så raskt som mulig. Og veien dit er ved å skape sosiale nettverk og tilhørighet bl.a. gjennom å delta i frivillige organisasjoner hvor man kan praktisere norsk og bli kjent med det norske samfunnet. Disse fremstår derfor også som subjektposisjoner som stortingsmeldingene muliggjør for innvandrere som skal integreres. Vi ser at deltakelse i arbeids- og samfunnsnivå krever egeninnsats f.eks. gjennom frivillige organisasjoner. Krav og egeninnsats ser jeg nærmere på i neste avsnitt.

5.2.2.2 Stor innsats fra den enkelte

Regjeringen ønsker en mer effektiv integreringspolitikk der innvandrere med fluktbakgrunn i større grad deltar i arbeidslivet og bidrar til fellesskapet. Dette krever egeninnsats fra de som skal bo i Norge. Det krever videre at samfunnet stiller krav, samtidig som det legges til rette for dette gjennom muligheter for kvalifisering og utdanning som fører til arbeid, samt god bruk av medbrakt kompetanse og øvrige tiltak som bidrar til samfunnsdeltakelse (ibid., s. 104).

For de som ønsker å bo i Norge, fremmes det er her et tydelig krav om å delta i arbeidslivet og bidra til fellesskapet. Innvandrere må gjøre en egeninnsats for å oppnå dette. Dermed fremstår egeninnsats som en subjektposisjon. For å bli integrert må innvandrere gjøre en egeninnsats for å bl.a. komme i arbeid. Hva denne egeninnsatsen konkret innebærer kommer frem i følgende sitat:

Innvandrere som kommer til Norge, må tilpasse seg en helt ny situasjon, nytt språk, nye væremåter og nytt samfunn. De som kommer må selv ta ansvar for å skape seg et liv, noe som krever stor egeninnsats. Samtidig må stat, kommune, fylkeskommune, næringsliv og frivilligheten legge til rette for at nye innbyggere blir bidragsytere (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 10).

Innvandrere må ta et ansvar for å skape seg et liv i Norge, hvilket altså gjøres ved å tilpasse seg den nye situasjonen, nytt språk og væremåter og nytt samfunn. Dette er subjektposisjoner som muliggjøres for innvandrere som skal integreres. Ordet *tilpasse* er ikke med i definisjonen av integrering i Meld. St. 30 (2015-2016) slik det er i Meld. St. 6 (2012-2013), men vi finner det i sitatet over som omhandler egeninnsats. I forhold til å tilpasse seg det nye samfunnet, ser vi en forventning om å overholde norsk lov:

Den norske grunnloven sikrer demokratiet, rettstaten og menneskerettighetene, herunder ytringsfrihet, likestilling og likeverd. Norsk lov setter rammer for alle som bor i Norge. Alle som bor i Norge skal være kjent med sine plikter og rettigheter, samt verdier som er sentrale i det norske samfunn. Innenfor disse rammene er det mange måter å være norsk på (ibid., s. 10).

Subjektposisjonen som muliggjøres her er å holde seg innenfor norsk lov, hvilket også indikerer en oppslutning om demokratiet, rettstaten og menneskerettighetene, det vil også si retten til å ytre seg, likestilling og likeverd. Det legges opp til en aksept for at det er mange måter å være norsk på, så lenge det gjøres innenfor dette.

Dette kommer også frem i følgende sitat:

Dette [parallele samfunnsstrukturer som dannes ved siden av det demokratiske systemet] må ikke bli situasjonen i Norge. Regjeringen ønsker at alle innbyggere har tilhørighet til det norske samfunnet og bidrar og deltar. Samtidig vil regjeringen si tydelig ifra om at man forventer aktiv oppslutning om sentrale demokratiske verdier fra alle landets innbyggere (ibid., s. 98).

Å aktivt slutte opp om de sentrale demokratiske verdier fremgår som en subjektposisjon for å bli integrert, og det settes i et motsetningsforhold til parallelle samfunnsstrukturer som ikke er ønskelige.

Jeg har nå sett på hvilke posisjoner stortingsmeldingen muliggjør for innvandrere med fluktbakgrunn når det gjelder integrering. For å bli integrert er det disse subjektposisjonene som muliggjøres, og dermed er diskursen om integrering med på å skape innvandrere som skal integreres som subjekt. Innvandrere kan ikke velge subjektposisjoner som ikke muliggjøres, da disse ikke er en del av diskursen. Diskursen fungerer regulerende for individers handlinger (Hall, 2013, s. 47). For at integrering skal lykkes krever det, foruten innsats fra innvandrere selv, en innsats fra de som allerede bor i Norge.

Jeg vil nå gjennomgå sitater, hvor subjektposisjonene til andre enn innvandrere kommer frem. Som påpekt i analysedel 1 fremgår integrering som en prosess som gjelder flere enn innvandrerne selv både i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016):

Integrering er en prosess som omfatter både de som bor her fra før, og de som flytter til landet (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 9).

Integrering er et samspill mellom mange parter (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 9).

5.2.2.3 *Subjektposisjoner for de profesjonelle i Meld. St. 6 (2012-2013)*

Det fremgår at alle i Norge skal tilbys likeverdige tjenester og dette skal oppnås gjennom sektoransvarsprinsippet:

Alle departementer, underliggende etater og kommuner har ansvar for å ivareta innvandrere innenfor sine generelle tiltak og tilpasse tjenester til innbyggernes behov. Forvaltningen organiseres etter sektoransvarsprinsippet. Det innebærer for eksempel at Navs arbeidsmarkedspolitik skal utformes også med tanke på innvandreres behov, og at skolene skal gi like god opplæring til alle elever uavhengig av bakgrunn. Helsestasjonene skal gi kostholdsråd til innbyggere med mange ulike matvaner og mattradisjoner. Målet om at alle innbyggere skal ha likeverdige offentlige tjenester, er gjennomgående i regjeringens politikk (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 132).

Ifølge stortingsmeldingen skal innvandrere bli inkludert i de generelle tiltak som alle andre i befolkningen. De skal ha like muligheter, rettigheter og plikter til å delta og å bidra i samfunnet.

Subjektposisjonen som blir gitt til departementer, etater og kommuner er å ivareta innvandrere innenfor de tiltakene som allerede eksisterer, altså tilpasse tjenestene de yter.

Det er flere sitat som slår fast at innvandrere ikke skal ha særtiltak fordi de tilhører gruppen innvandrere, men tiltakene skal tilpasses den enkelte slik at målet om likeverdige tjenester kan bli oppfylt:

Det er et mål at alle skal tilbys likeverdige tjenester uavhengig av familiebakgrunn, hvilket land man er født i, kjønn, funksjonsevne, religion eller seksuell orientering. Offentlige virksomheters selvstendige ansvar for å tilpasse tjenestetilbudet til mangfoldet i befolkningen gjelder både organiseringen av tjenestene, i retningslinjer for tjenestetilbudet og i førstelinjens kontakt med den enkelte bruker (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 132).

Subjektposisjonen som muliggjøres for de profesjonelle er at tjenestene må tilpasses til mangfoldet, det gjelder både selve organiseringen, retningslinjene og den direkte kontakten med bruker. Tjenestene som de profesjonelle utfører skal altså være tilpasset den enkelte innvandrers behov. Den universelle rettighetstenkningen, hvor alle skal gis de samme rettighetene, anses å bli oppfylt ved å sikre befolkningen like rettigheter gjennom likeverdige tjenester. Dette kan kun skje ved at tjenestene tilpasser seg brukerne. Subjektposisjonen krever at profesjonelle ikke diskriminerer innbyggerne på bakgrunn av deres familiebakgrunn, hvilket land de er født i, hvilket kjønn de er, deres funksjonsevne, hvilken religion de tilhører eller hvilken seksuell orientering de måtte ha. Hvis de profesjonelle er i stand til å gi likeverdige tjenester, kommer det frem at det påvirker innbyggerens muligheter og livskvalitet, som igjen påvirker samfunnsdeltakelse til den enkelte.

Hvis tilgangen til og kvaliteten på tjenestene er godt tilpasset brukerne, kan de bidra til sosial utjevning og rettferdig fordeling. Hvis tjenestene ikke er det, kan de bidra til forskjellsbehandling og større sosial ulikhet (ibid.).

Vi har sett i analysedel 1 at forskjellsbehandling og store sosiale ulikheter er motbegreper til integrering. Subjektposisjonen som blir muliggjort for de profesjonelle er å bekjempe dette. Jeg vil trekke frem et sitat som gir et konkret eksempel på hvordan tjenester kan tilpasses.

Ansvar for at all formidlet informasjon blir forstått, ligger hos tjenesteyterne og hos dem som organiserer tjenestene. Samarbeid med tolk kan ofte være en forutsetning for å sikre pasientenes rett til informasjon, samtykke til helsehjelp osv. og på den måten

være ett av flere verktøy for å sikre likeverdige helse- og omsorgstjenester. Tolking er fagpersonens eller tjenesteutøverens ansvar. Det innebærer [sic] at tolking er å anse som en del av tjenesten (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 66).

Subjektposisjon som muliggjøres for de profesjonelle er at de må skaffe en tolk ved behov, slik at all informasjon blir forstått. Hvis ikke dette gjøres, blir ikke likeverdige helse- og omsorgstjenester sikret. Videre peker stortingsmeldingen også på behovet for et kompetanseløft blant ansatte i tjenesteapparatet:

For å nå målet om likeverdige tjenester er det dessuten nødvendig at de ansatte i tjenesteapparatet har tilstrekkelig kompetanse slik at de er trygge i møte med personer med annen bakgrunn enn dem selv. Dette kalles ofte flerkulturell kompetanse (ibid., s. 133).

Subjektposisjonen som tildeles de ansatte i tjenesteapparatet er at de må besitte flerkulturell kompetanse. Det kommer dermed frem et krav om å heve kompetansen, slik at tjenesteleverandører kan gi likeverdige tjenester til innvandrere.

5.2.2.4 Subjektposisjoner for de profesjonelle i Meld. St. 30 (2015-2016)

I Meld. St. 30 (2015-2016) ser vi hvordan tjenestene skal bli tilpasset etter befolkningen, slik vi så det i Meld. St. 6 (2012-2013). At tjenestene er tilpasset den enkeltes forutsetning og behov påvirker muligheten for deltakelse i samfunnet:

Hver enkelt innvandrер må selv ta ansvar for å skape seg et liv i Norge. Samtidig vil tjenestetilbudet som gis påvirke mulighetene til hver enkelt, og dermed også forutsetningene for deltakelse i samfunnet. De offentlige tjenestene skal være tilpasset en befolkning med ulike forutsetninger og behov (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 80).

Subjektposisjonen som tildeles de offentlige tjenestene er tilpasning av tjenestene til en befolkning hvor forutsetningene og behovene varierer.

Yrkesdeltakelse er viktig for samfunnet, og å kvalifisere innvandrere til arbeid fremtrer som en viktig brikke i integreringsarbeidet:

Det er regjeringens mål at flere innvandrere med fluktbakgrunn skal raskt inn i arbeidslivet og få en stabil tilknytning der. Den norske velferdsmodellen er avhengig av

høy yrkesdeltakelse. Målrettet kvalifisering og tidlig tilrettelegging for arbeid er avgjørende for å sikre en høy grad av sysselsetting og dekke et framtidig behov for arbeidskraft. Det er behov for å effektivisere kvalifiseringen. Økt ressursinnsats vil gi innsparinger på sikt ved at flere innvandrere med fluktbakgrunn deltar i arbeidslivet og blir skattebetalere (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 51).

Subjektposisjonene til de profesjonelle er at de må sørge for kvalifisering som er målrettet og at tilrettelegging for arbeid skal skje raskt. Også for denne stortingsmeldingen trekkes sektoransvarsprinsippet frem, og hver sektor har ansvar for innvandrere innen sitt område.

Sektoransvarsprinsippet tilsier at den enkelte myndighet har ansvar for tjenestetilbudet til alle innenfor sine områder. Dette innebærer at alle sektorer har ansvar for å bidra til integreringspolitikkenes overordnede mål, om at innvandrere og barna deres skal bidra til og delta i fellesskapet (ibid., s. 13).

Subjektposisjonen som blir muliggjort er at alle sektorer har ansvar for at innvandrere og deres barn skal bidra til fellesskapet og delta i fellesskapet. En konkret måte å ta ansvar på for de offentlige tjenester er å bestille tolk, slik at liv, helse, rettsikkerhet og offentlige tjenester til innvandrere blir ivaretatt:

For å trygge liv og helse, rettsikkerhet og effektive offentlige tjenester, må det finnes gode rutiner for bestilling og bruk av kvalifiserte tolker. Riktig bruk av tolk vil være avgjørende for at asylsøkere og nyankomne innvandrere skal forstå hvilke plikter og rettigheter de har, og hvilket ansvar de selv har for å finne seg til rette i Norge (ibid., s. 89).

Offentlige tjenester tildeles en subjektposisjon hvor de har ansvar for at innvandrere forstår deres plikter, rettigheter og deres egen innsats for deres liv i Norge. I Meld. St. 30 (2015-2016) er det et stort fokus på asylsøkere, og ikke bare flyktninger som har fått opphold. Allerede i mottak skal det arbeides for at asylsøkere kan bruke sine ressurser:

Regjeringen vil styrke mottaksbeboernes muligheter og incentiver til å ta større ansvar for egen livssituasjon gjennom å bruke egne ressurser. Tiltak som bidrar til arbeid og deltakelse i det norske samfunnet skal starte så tidlig som mulig i mottaksfasen, for eksempel kartlegging av den enkeltes kompetanse (ibid., s. 19).

De profesjonelle i et asylmottak posisjoneres til å kartlegge innvandreres kompetanse slik at vedkommende raskest mulig blir i stand til å arbeide og delta i samfunnet.

5.2.2.5 *Subjektposisjon for sivilsamfunnet i Meld. St. 6 (2012-2013)*

Med sivilsamfunnet regner jeg frivillige organisasjoner (non-profitt) og befolkningen generelt.

Slik vi så tidligere i definisjonen av integrering, står det til sist:

De som allerede bor i Norge, må anerkjenne og forholde seg til at befolkningen endres og blir mer mangfoldig (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 9).

Med *de som allerede bor her* blir det lagt en forventning om at alle har en rolle i integreringsarbeidet, det betyr også sivilsamfunnet. Ikke bare det de profesjonelle/offentlige tjenesteapparatet, men også den enkelte som privatperson. Subjektposisjonen som muliggjøres for alle privatpersoner er at de må anerkjenne og forholde seg til endringer i befolkningen i retning av større mangfold. Det utelukkes på en slik måte en aksept om å være diskriminerende:

Alle i samfunnet har et ansvar for å bidra til likeverdig behandling, og for å reagere når usaklig forskjellsbehandling finner sted (ibid., s. 114).

Dette står i en kontekst av diskriminering som er en faktor som trekkes frem som en hindring for integrering. Alle i samfunnet tillegges en subjektposisjon hvor de skal gi alle likeverdig behandling for å forebygge forskjellsbehandling.

Frivillige organisasjoners rolle for integrering nevnes en rekke ganger i stortingsmeldingen:

Frivillige organisasjoner har en fleksibilitet og en arbeidsform som i mange tilfeller treffer andre mennesker og målgrupper enn offentlige myndigheter er i stand til (...) Deltakelse i frivillige organisasjoner og lokalsamfunnets arenaer bidrar til å bygge tillit mellom mennesker. Regjeringen ønsker å legge til rette for at frivillige organisasjoner spiller en rolle i integreringsarbeid (ibid., s. 126).

Latent i dette ligger en subjektposisjon tildelt frivillige organisasjoner, om at de skal (fortsette) å spille en rolle i integreringsarbeidet. Deres arbeid er med å gjøre at tilliten mellom mennesker vokser, og de som deltar vil oppleve dette. Som vi har sett tidligere skaper tillit tilhørighet. Stortingsmeldingen peker på frivillige organisasjoner som en ekstra ressurs i integreringsarbeidet:

Frivillige organisasjoners arbeid og engasjement er viktige supplement til kommunal og statlig integreringspolitikk. Frivillige organisasjoner bidrar både som møteplasser i lokalsamfunnene og som tilbydere av aktiviteter som for eksempel kan inngå i kommunenes introduksjonsprogram (ibid., s. 137).

Frivillige organisasjoner gis en subjektposisjon som møteplass og tilbydere av aktiviteter, noe som altså blir ansett som en ekstra ressurs for kommuner.

5.2.2.6 *Subjektposisjoner for sivilsamfunnet i Meld. St. 30 (2015-2016)*

Stortingsmeldingen forventer følgende av bl.a. befolkningen:

Regjeringen forventer at befolkningen og storsamfunnet viser vilje og evne til å inkludere nye borgere. Det betyr først og fremst å motvirke rasisme og diskriminering, og at alle gis like muligheter, rettigheter og plikter (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 96).

Subjektposisjonene som sivilsamfunnet tildeles er å inkludere innvandrere. Dette kan oppfylles ved å gå imot rasisme og diskriminering, ved å gi alle like muligheter, rettigheter og plikter. Stortingsmeldingen trekker frem at frivillige organisasjoners samarbeid med kommunen er av avgjørende betydning:

Kommunene har ansvar for grunnleggende kvalifisering, men de er helt avhengig av samarbeid mellom en rekke aktører i lokalsamfunnet for å lykkes. Dette er for eksempel voksenopplæringen, Arbeids- og velferdsetaten, offentlige og private arbeidsgivere, frivillige organisasjoner, lag og foreninger (ibid., s. 51).

Frivillige organisasjoner, lag og foreninger er en del av sivilsamfunnet. Stortingsmeldingen peker på at kommunene er avhengige av å samarbeide med disse for å lykkes. Subjektposisjonene for frivillige organisasjoner blir å samarbeide med kommunen. Samtidig vektlegges det at aktiviteter som tilbys skal være tilgjengelig for alle:

De frivillige organisasjonenes arbeid lokalt er sentralt. Kommuner og frivillige organisasjoner bør sammen ta ansvar for å gjøre den frivillige aktiviteten tilgjengelig for alle som bor i lokalsamfunnet. Frivillig sektor er inngangsporten for deltakelse og svært viktig for å skape tillit og gi økt følelse av å høre til (ibid., s. 50).

Sitatet er i en kontekst av enslige mindreårige. Subjektposisjonen for frivilligheten er å samarbeide med kommunen og gjøre frivillige aktiviteter tilgjengelig for alle, deriblant enslige mindreårige.

5.2.3 Subjektposisjonenes tilknytning til momentene

I analysedel 1 ble tenkemåter og begreper om integrering presentert gjennom momenter. Momentene ble analysert frem ut ifra utsagn om integreringspolitikkenes mål. Gjennom en rekke sitater kom det frem hva momentene inneholder.

I analysedel 2 velger jeg å presentere nye sitater. Som nevnt tidligere kan sitatene i analysedel 1 benyttes, men jeg har valgt å presentere nye. Jeg mener dette er med på å utvide forståelsen. Som første trinn i analysedel 2 finner jeg stortingsmeldingenes ideelle mottakere og deres subjektposisjoner. I trinn to blir subjektposisjonene knyttet til momentene presentert i analysedel 1. Dette vil da også fungere som en oppsummering av subjektposisjonene.

I gjennomgangen tar jeg for meg et moment av gangen, det vil si at jeg går på tvers av Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016). Med en slik fremgangsmåte blir forskjeller og likheter mellom stortingsmeldingene tydeliggjort. Jeg starter med de momentene som er felles i stortingsmeldingene og deretter de som henholdsvis kun forekommer i den ene eller andre. En del subjektposisjoner kan knytte seg til mer enn ett moment, da momentene ikke er helt avgrensede størrelser. I de tilfeller hvor jeg allerede har knyttet subjektposisjoner til ett moment, vil jeg for momentet de også knytter seg til kun kort nevne subjektposisjonen(e) og ellers vise til sidetall og avsnitt. Dette er for å ikke gjenta meg selv.

5.2.3.1 Like muligheter

Begge stortingsmeldingene har momentet *like muligheter*. De muliggjorte subjektposisjonene for de profesjonelle og sivilsamfunnet som ideelle mottakere er at de skal sørge for at innvandrere med fluktbakgrunn har like muligheter som majoritetsbefolkningen. De profesjonelle kan ikke velge mellom et ubegrenset sett av handlinger overfor innvandrere. De profesjonelle er en del av en diskurs og kan kun handle innenfor det handlingsrommet som er definert i diskursen. Det vil si at noen handlinger er mulige, mens andre er umulige (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 18).

I Meld. St. 6 (2012-2013) tildeles de profesjonelle en subjektposisjon hvor de har ansvar for å ivareta innvandrere innenfor sine generelle tiltak og tilpasse tjenester til innbyggernes behov. Tjenester må tilpasses mangfoldet, det gjelder selve organiseringen, retningslinjene og den direkte kontakten med bruker. En subjektposisjon som kommer frem er at de profesjonelle må

forholde seg til sektoransvarsprinsippet når det kommer til å tilby tjenester til innvandrere. De profesjonelle skal bekjempe forskjellsbehandling og store sosiale ulikheter. De blir posisjonert til ikke å diskriminere på grunn av brukers familiebakgrunn, kjønn, funksjonsevne, religionstilhørighet, seksuell orientering eller hvilket land bruker er født i. For å sikre likeverdige tjenester skal de profesjonelle benytte tolk ved behov. Stortingsmeldingen trekker også frem at de profesjonelle må besitte tilstrekkelig flerkulturell kompetanse. Dette er for å være trygge i møte med personer med annen bakgrunn enn dem selv, slik at likeverdige tjenester kan oppnås. Ut ifra disse subjektposisjonene som muliggjøres for de profesjonelle i Meld. St. 6 (2012-2013) kan en med rette si at språket i stortingsmeldingen kan anses som en maskin som bl.a. konstituerer sosiale identiteter (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 18).

Det samme gjør seg gjeldende for Meld. St. 30 (2015-2016). Også her må de profesjonelle handle innenfor det handlingsrommet som diskursen setter. De profesjonelle må tilpasse tjenestene de yter etter befolkningens forutsetninger og behov. Dette kan skje gjennom kvalifisering og tilrettelegging for arbeid. Bruk av tolk trekkes også i denne stortingsmeldingen frem som et eksempel å tilpasse tjenestene til innvandrere. De profesjonelle har ansvar for at innvandrere forstår deres plikter, rettigheter og egeninnsats de må yte i Norge. Videre må de profesjonelle kartlegge med sikte på at innvandrere skal komme raskt i arbeid og delta i samfunnet. Dette handler også om å gi innvandrere like muligheter.

Foruten subjektposisjoner for de profesjonelle hva angår like muligheter, fremstår også dette som en subjektposisjon for sivilsamfunnet. Hvordan sivilsamfunnet skal opptre for at innvandrere kan bli integrert er også bestemt av diskursen, og kan også forstås som en sosial identitet (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 18).

I Meld. St. 6 (2012-2013) muliggjøres subjektposisjoner for sivilsamfunnet som handler om å anerkjenne og forholde seg til endringer i befolkningen. Dette gjøres ved likeverdig behandling. En subjektposisjon som muliggjøres for frivillige organisasjoner er at de skal være tillitskapende bl.a. gjennom å gi deltakerne felles opplevelser, mulighet for å bygge vennskap og identitet. De spiller en rolle i integreringsarbeidet ved å fungere som møteplass og tilbydere av aktiviteter.

I Meld. St. 30 (2015-2016) muliggjøres en subjektposisjon for sivilsamfunnet om at det må inkludere innvandrere ved å gi alle like muligheter, rettigheter og plikter, og motarbeide rasisme og diskriminering. Frivillige organisasjoner må samarbeide med kommunen og gjøre aktiviteter tilgjengelig for alle.

Momentene *like plikter* og *like rettigheter* går igjen i begge stortingsmeldingene. I Meld. St. 30 (2015-2016) fremstår de som ett moment, mens i Meld. St. 6 (2012-2013) står de hver for seg. Dette er ikke av avgjørende betydning, og jeg fremstiller det her hver for seg.

5.2.3.2 Like rettigheter

I Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) ser vi momentet *like rettigheter*. Vi ser at flere subjektposisjoner for de profesjonelle retter seg mot akkurat dette.

Noen av subjektposisjonene for de profesjonelle under momentet like muligheter knytter seg også til dette momentet. For Meld. St. 6 (2012-2013) handler det om å ivareta innvandrere innenfor sine generelle tiltak og tilpasse tjenester til innbyggernes behov, det vil si til mangfoldets behov (jf. punkt 5.2.3.1, avsnitt 2). Det samme kommer frem i Meld. St. 30 (2015-2016), her står imidlertid ikke bare behov, men også at tjenestene må tilpasses befolkningens forutsetninger (jf. punkt 5.2.3.1, avsnitt 3).

Vi ser også at en subjektposisjon i Meld. St. 30 (2015-2016) som muliggjøres for sivilsamfunnet når det kommer til å gi innvandrere like rettigheter. Frivillige organisasjoner må samarbeide med kommunen og gjøre aktiviteter tilgjengelig for alle.

5.2.3.3 Like plikter

Momentet *like plikter* går igjen i begge stortingsmeldingene. Det er subjektposisjoner muliggjort for innvandrere som knytter seg til momentet.

Stortingsmeldingene muliggjør en subjektposisjon for innvandrere om å ta del i arbeid. I Meld. St. 6 (2012-2013) kommer det frem en forventning om at alle skal forsørge seg selv og være med på å opprettholde velferdsstaten. Det kan kun oppnås ved at flest mulig innbyggere arbeider. Dette fører også til en reduksjon i sosiale forskjeller og fattigdom. Å ta utdanning med tanke på å kvalifisere til arbeid kommer også frem som en subjektposisjon for innvandrere. Ifølge Meld. St. 30 (2015-2016) må innvandrere bidra og delta i arbeid, og bli værende i arbeid. Dette er for å bevare velferden og styrke samfunnsøkonomien.

Å ta del i samfunnslivet er også en subjektposisjon som muliggjøres i begge stortingsmeldingene. I Meld. St. 6 (2012-2013) handler det om at innvandrere må engasjere seg

i f.eks. frivillige organisasjoner. Ved å skape seg et nettverk og tilhørighet kan det føre til deltakelse i politikk, utdanning og arbeid. Å delta i frivillige organisasjoner er også en subjektposisjon for innvandrere i Meld. St. 30 (2015-2016). Det skaper tilhørighet og gir sosiale nettverk. I likhet med Meld. St. 6 (2012-2013) trekkes det i Meld. St. 30 (2015-2016) frem at en slik deltagelse kan føre til arbeid og annen deltakelse.

Subjektposisjonene om å delta i arbeid og i samfunnslivet handler om at innvandrere har like plikter som majoritetsbefolkningen.

5.2.3.4 Deltakelse i fellesskapet

Momentet *deltakelse i fellesskapet* finner vi kun i Meld. St. 6 (2012-2013) og det knytter seg til subjektposisjoner for innvandrere. Vi har sett en tydelig subjektposisjon om at innvandrere må tilpasse seg samfunnet i Norge. Det betyr bl.a. at de må respektere demokratiet og overholde norsk lov. Innvandrere må gå inn for likestilling i arbeids- og samfunnslivet og omsorgsarbeid, og dermed også sende sine barn i barnehage. Å tilpasse seg samfunnet ut fra de vilkår vi har sett passer til momentet *deltakelse i fellesskapet*.

Også subjektposisjoner muliggjort for innvandrere knyttet til momentet *like plikter* kan knyttes til momentet *deltakelse i fellesskapet*. Det gjelder subjektposisjoner om å ta del i arbeid, utdanning og samfunnsliv. Innvandrere må arbeide slik at de kan forsørge seg selv og være med på å opprettholde velferdsstaten, dette kan bl.a. oppnås gjennom utdanning. Å ta del i samfunnslivet er subjektposisjon som muliggjøres og handler om å skape nettverk og tilhørighet som kan føre til deltakelse på andre områder (jf. punkt 5.2.3.3, avsnitt 3).

5.2.3.5 Opplevelse av tilhørighet

Momentet *opplevelse av tilhørighet* finner vi kun i Meld. St. 6 (2012-2013) og det knytter seg til subjektposisjon for sivilsamfunnet.

Subjektposisjonene som stortingsmeldingene muliggjør for sivilsamfunnet er at det må anerkjenne og forholde seg til endringer i befolkningen. Frivillige organisasjoner spiller en rolle i integreringsarbeidet ved at de skal være med på å skape tillit mellom mennesker (jf. punkt 5.2.3.1, avsnitt 5).

5.2.3.6 *Være i lønnsarbeid*

Momentet *være i lønnsarbeid* er kun å finne i Meld. St. 30 (2015-2016). For innvandrere er subjektposisjoner å bidra, delta, og bli værende i arbeid muliggjorte (jf. punkt 5.2.3.3, avsnitt 2).

5.2.3.7 *Egeninnsats*

Momentet *egeninnsats* forekommer kun som et moment i Meld. St. 30 (2015-2016). Slik jeg viste til i momentet *like plikter* er en av subjektposisjonene for innvandrere at de må bidra og delta i samfunnslivet (jf. punkt 5.2.3.3, avsnitt 3). Denne subjektposisjonen handler om at de må gjøre en egeninnsats. For å kunne delta i arbeidsliv og bidra til fellesskapet må de tilpasse seg en helt ny situasjon, nytt språk, nye væremåter og nytt samfunn. Det vektlegges at innvandrere som kommer, selv må ta ansvar for å skape seg et liv.

5.2.3.8 *Oppslutning til sentrale verdier i samfunnet og holde seg innenfor norsk lov*

Dette momentet finner vi kun i Meld. St. 30 (2015-2016) og knytter seg til subjektposisjoner for innvandrere. En av subjektposisjonene til innvandrere som kommer frem i stortingsmeldingen handler om at de må holde seg innenfor norsk lov, hvilket også indikerer en aktiv oppslutning om demokratiet, rettstaten og menneskerettighetene. Dette betyr også en oppslutning om ytringsfrihet, likestilling og likeverd. Stortingsmeldingen muliggjør en subjektposisjon, hvor det er mange måter å være norsk på, så lenge det gjøres innfor norsk lov. Subjektposisjonene slik vi ser de her knytter seg til momentet som går på å slutte opp om sentrale verdier i samfunnet og holde seg innenfor norsk lov.

Jeg har nå vist at subjektposisjonene analysert frem i analysedel 2 kan knyttes til momentene fra analysedel 1. Dette gjelder for både Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) med ett unntak. Jeg har funnet en subjektposisjon i Meld. St. 6 (2012-2013) som avviker og som ikke er forenelig med noen av de andre subjektposisjonene, og dermed heller ikke et av momentene. Det gjelder subjektposisjon som muliggjør for innvandrere at det er ulike måter å leve på ved at den enkelte kan tolke og prioritere verdier. Det er en tydelig forventning om bl.a. deltakelse i arbeidslivet for menn og kvinner, og en forventning om å sende sine barn i

barnehage. Dermed står denne subjektposisjonen om å tolke og prioritere verdier i et spenningsforhold til de andre. Vektleggingen og den gjentagende forventningen om at alle skal bidra etter evne, både når det gjelder arbeids- og samfunnsdeltakelse er med på å ugyldiggjøre denne subjektposisjonen. Mulighetsrommet for å tolke og prioritere verdier må altså være innenfor et svært snevert område, som ikke eksplisitt er nevnt. Dette vil jeg hevde er motsetningsfylte identiteter. Det er dette Laclau og Mouffe kaller for antagonisme, men vel og merke når det er forskjellige identiteter som gjensidig utelukker hverandre i konkurrerende diskurser til samme tid i flere tekster (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 60). Dette er ikke helt sammenlignbart for mitt tilfelle og jeg benytter i stedet begrepet motsetningsfylte identiteter.

At et bestemt moment kun er å finne i Meld. St. 6 (2012-2013) eller Meld. St. 30 (2015-2016) er ikke ensbetydende med et fravær av momentets innhold. Momentene i analysedel 1 har jeg trukket frem fra avsnitt om integreringspolitikken for hver av stortingsmeldingene. Det er i disse avsnittene at det mest sentrale i politikken kommer frem, altså kjernen i stortingsmeldingene. Innholdet i momentene kan være å finne ellers i stortingsmeldingene. Slik jeg ser det, handler det om vektlegging. Slik jeg har vist er egeninnsats som moment kun å finne i Meld. St. 30 (2015-2016). Likevel ser vi også i Meld. St. 6 (2012-2013) viktigheten av å gjøre en innsats, f.eks. å delta i lokalsamfunnet for å øke sjansene for å komme i jobb ved at et nettverk bygges.

I analysedel 1 trakk jeg frem sitater for å finne innholdet til momentene (jf. punktene 5.1.2.2.1-5.1.2.2.5 og 5.1.3.2.1-5.1.3.2.5) Subjektposisjonene fra analysedel 2 har jeg knyttet opp til momentene fra analysedel 1. Det som kommer frem i de nye sitatene er helt i overensstemmelse med innholdet som momentene ble gitt i analysedel 1 (jf. punktene 5.1.2.3 og 5.1.3.3). Jeg anser at denne overensstemmelsen styrker funnene, da de fungerer bekræftende på hverandre og dermed bekrefter momentenes innhold.

5.2.4 Sammenligning av diskursene i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016)

Når det kommer til de ideelle mottakerne av stortingsmeldingene ser vi at begge eksplisitt formulerer setninger som inkluderer alle som bor i Norge. Det blir muliggjort subjektposisjoner for alle i Norge i kraft av at alle er en del av befolkningen. De ideelle mottakerne er derfor i en slik forstand identiske for begge stortingsmeldingene, dette kommer frem i sitatene som følger:

Alle i samfunnet har et ansvar for å bidra til likeverdig behandling, og for å reagere når usaklig forskjellsbehandling finner sted (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 114).

Regjeringen forventer at befolkningen og storsamfunnet viser vilje og evne til å inkludere nye borgere (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 96).

Selv om alle i samfunnet har en posisjon i integreringen er det likevel innvandrere og de profesjonelle som ideelle mottakere som vies mest oppmerksomhet. Det er tydelig i stortingsmeldingene og gjenspeiler seg også i min analyse i forhold til fordelingen av sitater. Denne vektleggingen i analysen var ikke planlagt på forhånd, men det viste seg å være flere subjektposisjoner i teksten knyttet til innvandrere og de profesjonelle enn til de resterende ideelle mottakerne. Sivilsamfunnet fungerer likevel som en uunnværlig samarbeidspartner, som trengs for at integrering skal lykkes. Sitatene jeg har trukket ut samsvarer med stortingsmeldingenes definisjoner av integrering, når det gjelder hvem som har en rolle i dette. I de to stortingsmeldingene står det følgende, hvilket samsvarer med det faktiske innholdet i stortingsmeldingene:

Integrering er en prosess som omfatter både de som bor her fra før, og de som flytter til landet (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 9).

Integrering er et samspill mellom mange parter (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 9).

Det offentlige (de profesjonelle) består av svært mange aktører, og stortingsmeldingene påser å nevne disse i overordnede kategorier. Slik kommer det frem at alle har en oppgave når det gjelder integrering:

Alle departementer, underliggende etater og kommuner har ansvar for å ivareta innvandrere innenfor sine generelle tiltak og tilpasse tjenester til innbyggernes behov (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 132).

... alle sektorer [i det offentlig] har ansvar for å bidra til integreringspolitikkenes overordnede mål, om at innvandrere og barna deres skal bidra til og delta i fellesskapet (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 13).

Slike formuleringer tar stortingsmeldingene i bruk flere ganger, imidlertid kommer det også frem enkelte aktører og deres spesifikke ansvar:

Det innebærer for eksempel at Navs arbeidsmarkedspolitik skal utformes også med tanke på innvandreres behov, og at skolene skal gi like god opplæring til alle elever

uavhengig av bakgrunn. Helsestasjonene skal gi kostholdsråd til innbyggere med mange ulike matvaner og mattradisjoner (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 132).

Her er det Nav, skole og helsestasjon som nevnes og som tildeles subjektposisjoner. Hadde stortingsmeldingen benyttet seg av en overordnet kategori som «alle offentlige tjenester», så hadde Nav, skole og helsestasjon fortsatt vært mottakere og blitt tildelt de samme subjektposisjonene.

I Meld. St. 30 (2015-2016) ser vi det samme:

Tros- og livssynssamfunn som Den norske kirke, frikirkelige menigheter og andre, kan ha en viktig funksjon i å gi en opplevelse av tilhørighet, ikke bare i trossamfunnet, men også i samfunnet generelt (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 77).

Her er det Den norske kirke og frikirkelige menigheter som trekkes frem som helt konkrete mottakere innen tros- og livssynssamfunn. Disse kunne også vært dekket innunder overordnede kategorier.

Slik jeg har påpekt er det tydelig samsvar mellom Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) når det kommer til hvem som er ideelle mottakere. Langt på vei er også de subjektposisjonene som blir muliggjort for mottakerne ganske like. I hovedtrekk handler det om at de profesjonelle, altså det offentlige tjenesteapparatet skal tilpasses alle i befolkningen. Innvandrere blir ikke sett på som en særegen gruppe, men en del av den norske befolkningen. Langt de fleste sitatene som handler om tilpasning av tjenester, nevner at alle i Norge har de samme rettighetene. Likebehandling skjer gjennom å tilrettelegge tjenestene etter innbyggernes behov. Innvandrere er innbyggere som alle andre, og tjenestene skal dermed også tilpasses de, ikke som gruppe, men som enkeltindivider. Dette gjelder for begge stortingsmeldingene.

Alle departementer, underliggende etater og kommuner har ansvar for å ivareta innvandrere innenfor sine generelle tiltak og tilpasse tjenester til innbyggernes behov (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 132).

De offentlige tjenestene skal være tilpasset en befolkning med ulike forutsetninger og behov (Meld. St. 30 (2015-2016), s. 80).

Hvis vi ser på momentene for stortingsmeldingene ser vi en forskjell i fordelingen av momenter som retter seg mot subjektposisjoner muliggjort for innvandrere og for samfunnet for øvrig. For Meld. St. 6 (2012-2013) ser vi at kun ett moment 1) *delta i fellesskap* henvender seg til innvandrere, mens resten av momentene retter seg mot subjektposisjoner muliggjort for andre

enn innvandrere. Det gjelder 1) *like muligheter*, 2) *like rettigheter*, 3) *like plikter* og 4) *oppleve tilhørighet*. Dette er noe det forventes at andre enn innvandrere selv må legge til rette for.

For Meld. St. 30 (2015-2016) er vektleggingen annerledes. Her er de fleste av momentene rettet mot subjektposisjoner muliggjort for innvandrere. Det gjelder momentene 1) *være i lønnet arbeid*, 2) *egeninnsats*, 3) *oppslutning om sentrale verdier i samfunnet og holde seg innenfor norsk lov*. Subjektposisjonene muliggjort for samfunnet for øvrig gjelder momentene 1) *like muligheter* og 2) *like rettigheter og like plikter*.

Dette er interessant. I Meld. St. 6 (2012-2013) retter 1 av 5 momenter seg mot innvandreres egen rolle i integreringen og 4 av 5 momenter mot samfunnets rolle. I Meld. St. 30 (2015-2016) er det 3 av 5 momenter rettet mot innvandreres egen rolle, og 2 av 5 momenter mot rollen til det øvrige samfunn.

Imidlertid er det viktig å poengtere at hvis momentene *like rettigheter* og *like plikter* hadde stått som to momenter i stedet for ett i Meld. St. 30 (2015-2016), slik de gjør i Meld. St. 6 (2012-2013), ville fordelingen vært fremstilt noe annerledes. Da hadde fordelingen vært jevn, 3 av 6 momenter ville vært rettet mot subjektposisjoner muliggjort for innvandrere, og 3 av 6 mot det øvrige samfunn. Uansett om man velger å se *like rettigheter* og *like plikter* som ett eller to momenter, er det likevel flere momenter som retter seg mot innvandrere i Meld. St. 30 (2015-2016) enn i Meld. St. 6 (2012-2013).

Det er altså en forskjell å se mellom diskursene i de to stortingsmeldingene når det kommer til hvordan vektleggingen av ansvaret fremstår. I bunn og grunn krever begge stortingsmeldingene det samme av sine mottakere, subjektposisjonene er svært nære hverandre, men likevel fremstår Meld. St. 30 (2015-2016) mer fokusert på hva innvandrere selv må gjøre fordi det blir nevnt flere ganger. Slik jeg anser det er momentene kriterier for å være/bli integrert. Selv om ett kriterium vies mindre oppmerksomhet enn et annet, spiller det fortsatt en avgjørende rolle, og må i samme grad oppfylles som et kriterium som nevnes mange ganger. Ved en rask gjennomlesning av Meld. St. 30 (2015-2016) vil en leser kanskje få inntrykk av at ansvaret tildeles innvandrere, sammenlignet med en rask gjennomlesning av Meld. St. 6 (2012-2013).

Ved gjentakelser så understreker man viktigheten, men i teorien, så har ikke dette noe å si for subjektposisjonene. Likevel kan det tenkes at når ett bestemt kriterium for integrering nevnes utallige ganger, så kan det ha en påvirkning på mottakerne i praksis. I Meld. St. 30 (2015-2016) er det noen formuleringer som «ansvar for eget liv i Norge» og «egeninnsats» som gjør at det virker som at det forventes mer av innvandrere enn i Meld. St. 6 (2012-2013). Men i bunn og

grunn handler det for begge om at innvandrere skal jobbe, tilpasse seg situasjonen, språket, verdier osv., samtidig som at de kan oppleve tilhørighet til opprinnelseslandet. Men uansett så må de andre mottakerne av stortingsmeldingene også oppfylle kravene/subjektposisjonene som stilles for at integrering skal lykkes.

5.2.5 Maktperspektiv

Å undersøke hvilke subjektposisjoner som stortingsmeldingene muliggjør for de ideelle mottakerne er på mange måter interessant i seg selv. Men å løfte dette ved å se subjektposisjonene ut ifra et maktperspektiv gjør at funnene blir satt i et nytt lys.

Ifølge Foucault skaper diskursen kunnskap. Kunnskapen danner videre grunnlaget for den sosiale praksisen (Hall, 2013). Dette medfører en slags begrensning i individets handlingsrom hvor noen handlinger er aksepterte, mens andre blir oppfattet som uakseptable (Jørgensen & Phillips, 1999). I min undersøkelse av diskursen om integrering viser subjektposisjonene hva som forventes av de ulike ideelle mottakere. Diskursen fungerer altså regulerende for individenes handlinger (Hall, 2013).

Som nevnt i teoridelen henger makt og kunnskap sammen fordi «sannheten» defineres av de mektige (Järvinen & Mortensen, 2005, s. 12-13). Foucault opererer med kategorien *den andre*, det er individer som i diskursen anses å ha en identitet som er sosialt avvikende, og som fremstilles som noe som står i motsetning til det normale (ibid., s. 13). *Den andre* er ekskludert fra å bidra til diskursen og har ikke noe å skulle ha sagt (Foucault, 1980, i Järvinen & Mortensen, 2005, s. 13). Det er ekspertenes kunnskap og sannheter som skaper sosiale identiteter (Järvinen & Mortensen, 2005, s. 13). Slik jeg ser det kan innvandrere forstås som *den andre*, hvis ikke de lar seg integrere slik diskursen definerer integrering. Da kan de bli oppfattet som individer som er sosialt avvikende. For ikke å bli definert slik må innvandrere ta til seg de subjektposisjonene som blir muliggjorte.

Subjektposisjonene for innvandrere i Meld. St. 6 (2012-2013) er at de må tilpasse seg samfunnet i Norge ved bl.a. å respektere demokratiet og overholde norsk lov. De må gå inn for likestilling på en rekke områder som gjelder arbeids- og samfunnslivet og omsorgsarbeid. Innvandrere må også ta del i arbeid for å forsørge seg selv og for å være med å opprettholde velferdsstaten. Å delta i samfunnslivet fremkommer også som en forventning, hvis innvandrere skal bli integrert.

For Meld. St. 30 (2015-2016) er subjektposisjonene for innvandrere bl.a. at de skal ha en vedvarende deltagelse i arbeidslivet og delta i samfunnslivet. De må yte en egeninnsats bl.a. ved å tilpasse seg samfunnet, norsk språk og væremåter. Innvandrere må holde seg innenfor norsk lov og sentrale verdier i samfunnet.

Slik vi har sett er det ikke bare innvandrere det stilles en rekke forventninger til, også de andre mottakere er begrenset av subjektposisjonene som muliggjøres for dem. I Meld. St. 6 (2012-2013) er subjektposisjonene for de profesjonelle at de skal sørge for at tjenester er tilpasset mangfoldet i samfunnet, altså alle innbyggers behov. Det gjelder på det organisatoriske planet, retningslinjene og selve brukerkontakten. Sektoransvarsprinsippet er gjeldende, og de profesjonelle skal bekjempe forskjellsbehandling og store sosiale ulikheter. Også i Meld. St. 30 (2015-2016) er subjektposisjonen at de profesjonelle må gjøre en tilpasning av tjenestene etter befolkningens behov, men også deres forutsetninger. De profesjonelle er ansvarliggjort for at innvandrere forstår deres plikter, rettigheter og den egeninnsatsen de må yte i Norge.

Når det kommer til sivilsamfunnet er subjektposisjonen i Meld. St. 6 (2012-2013) at de må anerkjenne og forholde seg til endringer i befolkningen. Dette kan oppnås ved å behandle alle likeverdig. I Meld. St. 30 (2015-2016) er subjektposisjonene for sivilsamfunnet at det skal være inkluderende ved å gi alle like muligheter, rettigheter og plikter. Sivilsamfunnet skal også motarbeide rasisme og diskriminering.

Gjennom disse subjektposisjonene for de ulike mottakerne blir subjektene til. Diskursen konstituerer subjekter. Hvordan subjektene blir sett på eller hvordan de ser seg selv er altså definert ut ifra subjektposisjonen, det vil si diskursen (Davies & Harré, 1990). F.eks. er subjektet *integrert innvandrere* ikke noe uavhengig, nettopp fordi det ikke finnes utenfor diskursen (Hall, 2013, s. 79). Det vil si at det finnes ikke en endelig fasit på hva det vil si å være integrert. Svaret på hvem man er blir dermed aldri slått helt fast (Davies & Harré, 2014, s. 18). Det samme gjør seg gjeldende for de profesjonelle og sivilsamfunnet, hvordan de skal tilrettelegge for integrering er heller ikke en fastlåst størrelse, men endrer seg når diskursen endrer seg.

Subjektposisjonene i de to stortingsmeldingene som jeg akkurat har vist til, konstituerer subjektet *integrert innvandrere* tilnærmedesvis likt. Selv om Meld. St. 30 (2015-2016) eksplisitt vektlegger innvandreres egeninnsats mer enn det som fremgår i Meld. St. 6 (2012-2013). Ser vi på subjektposisjonene fra de tidligere stortingsmeldingene er forskjellene større. Hva det vil si å være integrert i en epoke er ikke nødvendigvis det samme i neste.

I St. Meld. nr. 39 (1973-1974) og St. Meld. nr. 74 (1979-1980) er subjektposisjonen for innvandrere at de kan velge hvorvidt de vil la seg assimilere eller integrere i det norske samfunnet. I sistnevnte er det likevel subjektposisjonen å la seg integrere som fremstår som mest hensiktsmessig, da det kommer frem at identitet og røtter kan gå tapt når mangfold fjernes. Assimilering kan forstås som en trussel mot integrering, da det blir både vanskeligere å tilpasse seg og fungere i samfunnet, hvis ikke man er forankret i sin egen kultur (Hagelund, 2003). Hvis tilpasningen er for stor, kan integreringen feile. Mangel på tilpasning anses derfor ikke som noen trussel (ibid.).

I St. Meld. nr. 39 (1987-1988) blir innvandreres kultur sett på som en mulig trussel for integrering. Verdiene som det norske samfunnet bygger på står over innvandrernes personlige verdier. Det kommer frem at innvandrere viser lite interesse i å lære språket, i tillegg til at det i deres kultur er tradisjoner som er undertrykkende. Kulturelle særtrekk kommer ikke frem som noe som må beskyttes, men innvandrere må inkluderes i samfunnet (Christoffersen, 2010).

St. Meld. nr. 17 (1996-1997) fremstiller integrering som noe imperativt, hvor det i de andre stortingsmeldingene har fremstått som et alternativ. Det pekes på at Norge alltid har vært heterogent med tanke på tilstedeværelsen av samer, romer og jøder. For at *det flerkulturelle Norge* skal fungere er integrering en forutsetning. Dette er motstridende til hvordan situasjonen ble omtalt på 1970-tallet, hvor det ble innført innvandringsstopp begrunnet med at Norge var homogent og måtte gjennom en prosess av tilvenning i forhold til å motta innvandrere (Hagelund, 2003). I St. Meld. nr. 17 (1996-1997) øker fokuset på deltakelse på arbeidsmarkedet og hermed kommer det frem nye dimensjoner i form av prestasjon og ansvar (Christoffersen, 2010).

St. Meld. nr. 49 (2003-2004) endrer fokuset fra integrering til mangfold. Integrering rommer kun de som selv har innvandret til Norge. Disse skal inkluderes og delta i samfunnet. (ibid.). Mangfold fremstår som et samfunnsmessig faktum, men også som et politisk mål (Christoffersen, Engebretsen & Heggen, 2012, s. 41). Med mangfoldet øker differensieringen av verdier og levemåter. Likevel pekes det på at mangfoldet er forankret i det norske samfunnets demokratiske fundament, menneskerettigheter og likestillingsidealer (ibid.).

Ut ifra integreringsforståelsen i de ulike stortingsmeldingene ser vi at kunnskapen som kommer frem ikke er kontinuerlig sammenhengende. Dette stemmer overens med Foucaults syn på historiens utvikling som diskontinuerlig. Det er klare brudd mellom epoker. Vi ser tydelige forskjeller i betingelsene for hva som er mulig å tenke (Thomassen, 2006).

Både innvandrere, de profesjonelle og sivilsamfunnet er bærere av kunnskapen som diskursen produserer. Derfor er det ifølge Foucault ikke mulig å ikke underkaste seg regler og konvensjoner i diskursen, hvilket også betyr at det er uunngåelig å ikke underkaste seg diskursens makt/kunnskap (Hall, 2013, s. 79-80).

5.2.5.1 Styringsteknologier

Hvor kommer diskursens makt fra, kan man spørre seg. Foucault beskriver makt som noe relasjonelt, det vil si at makt er noe som blir til mellom mennesker. Det er ikke noe substansielt som noen er i besittelse av (Lundgren & Juritzen m.fl., 2012). I et møte mellom innvandrere og de profesjonelle eller innvandrere og sivilsamfunnet er det altså ingen av partene som kan sies å eie makten. De er alle sammen underkastet den samme diskursen.

Foucault skjelner mellom tre former for makt. Suverenitetsmakt er kjennetegnet ved at makten er synlig, den viser seg ved avstraffelsen i form av f.eks. tortur eller henrettelse. Gjennom avstraffelse styres befolkningen (Lundgren & Juritzen m.fl., 2012). Disiplineringsmakten handler mer om styring gjennom overvåking enn avstraffelse. Nasjonale styringsapparater som f.eks. sunnhetsvesen og politi overvåker befolkningen, og styrer dem dit staten ønsker (ibid.). I styringsmentaliteten kan makten tilsynelatende se ut til å være forsvunnet, men det er ikke tilfellet. Staten ønsker stadig og forbedre, oppdra og moralisere befolkningen (Villadsen, 2007, s. 157). Styringen fra staten foregår ved å intervensere med individets mentalitet, hvilket påvirker deres handlinger og selvforståelse. Staten benytter seg av styringsteknologier som skal styre individene til å være ansvarlige. Slik blir befolkningen ikke overstyrt, krenket eller fratatt sitt ansvar, og makten kan forstås som produktiv (ibid.).

Ut ifra funnene, altså diskursen, i stortingsmeldingene ser vi at styringsmentalitet som maktform dominerer. Det er heller ikke overraskende da styringsmentalitet vokste frem i takt med moderne liberale demokratier (Lundgren & Juritzen m.fl., 2012).

De såkalte styringsteknologier som subjektet blir formet av, innebærer selvteknologier som subjektet selv utøver og maktteknologier som andre utøver (Hall, 2013; Villadsen, 2007). Et eksempel på en maktteknologi er at både de profesjonelle (offentlige instanser) og sivilsamfunnet skal støtte opp om at innvandreren innfrir krav og forventninger om arbeidsdeltakelse og deltakelse i samfunnet. En konkret maktteknologi som utøves av det offentlige er f.eks. introduksjonsprogrammet. Kommunene er forpliktet til å gi opplæring til

innvandrere med fluktbakgrunn som har behov for grunnleggende kvalifisering, og som oppfyller visse vilkår. Innvandrere som oppfyller vilkårene har rett og plikt til å delta (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 28); Meld. St. 30 (2015-2016), s. 53). Introduksjonsprogrammets deltakere må altså igjennom en kvalifisering. Ved opplæringen etter introduksjonsloven vil innvandrere oppnå en form for kompetanse som diskursen anser som essensiell for integrering, nemlig å styrke nyankomne innvandreres mulighet for deltakelse i yrkes- og samfunnsliv og deres økonomiske selvstendighet (Meld. St. 6 (2012-2013), s. 28).

Meld. St. 6 (2012-2013) peker på at opplæringen er for å styrke mulighetene til innvandrere for å delta. Det å gi innvandrere like muligheter som majoritetsbefolkningen fremstår som en gevinst for innvandrere. Det er også gunstig for staten da like muligheter, slik vi har sett i stortingsmeldingen, vil føre til at flere innvandrere deltar på arbeidsmarked, utdanning og samfunnet generelt. Selv om det er en plikt å delta i introduksjonsprogrammet, så fremstilles det like mye som en gevinst for den enkelte innvandrer. Makt i et slikt perspektiv fremstår, som Foucault sier, som produktiv og ikke undertrykkende (Lundgren & Juritzen m.fl., 2012; Villadsen, 2007).

Som nevnt over er det også maktteknologier utøvd av sivilsamfunnet som skal støtte opp om at innvandrere innfrir krav og forventninger om arbeidsdeltakelse og deltakelse i samfunnet. Det kan f.eks. være å behandle alle likeverdige (Meld. St. 6 (2012-2013)) og motarbeide rasisme og diskriminering (Meld. St. 30 (2015-2016)).

Maktteknologiene utført av de profesjonelle og sivilsamfunnet har som mål å bestemme individers atferd og påføre dem bestemte dominansformer eller mål (Villadsen, 2007). Selvtteknologiene leder individene til å få frem noen aspekter ved seg selv som blir styrende. Ved at subjektet tar til seg bestemte subjektposisjoner, så vil han eller hun betrakte verden fra akkurat disse posisjonene. Dette kan skje bl.a. gjennom bestemte bilder, historier og begreper som muliggjøres innenfor den bestemte diskursive praksisen der subjektet er posisjonert (Davies & Harré, 1990, s. 6). Kunnskapen som innvandrere møter gjennom introduksjonsprogrammet, f.eks. norske verdier som likestilling, kan bli styrende for dem. Et innvandrerpar kan ta en beslutning om å sende sine barn i barnehage, fremfor at den ene er hjemmeværende. Dette er i teorien frivillig, men staten kan f.eks. gjennom introduksjonsprogrammet styre innvandrere til å styre seg selv dit det er ønskelig for staten. Slik å forstå blir altså innvandrere som subjekt styrt i en retning av de krav og forventninger som samfunnet stiller ut ifra selvtteknologier som utøves av dem selv og maktteknologier som utøves av andre.

Det intervereres med individets mentalitet slik at det får et bestemt syn på seg selv, og handler deretter. Styringsteknologiene er ifølge Foucault med på å omforme subjektet til objekt (Villadsen, 2007). Ifølge Foucault går altså subjektiveringsprosessen og objektiveringsprosessen hånd i hånd (Henriksen, 2013). Ved at en bestemt kunnskap og praksis blir anvendt på f.eks. innvandrere som et objekt, kan innvandrere likeledes oppfatte seg selv og bli oppfattet som et subjekt. Foucault ville nok hevdet at når en innvandrer fremstår som et subjekt skyldes det at vedkommende er underkastet og begrenset av visse betingelser som relaterer seg til det som objekt.

5.2.5.2 Betinget av diskursen

Innvandrere, de profesjonelle og sivilsamfunnet er betinget av de subjektposisjonene som diskursen i stortingsmeldingene muliggjør. De kan ikke stille seg utenfor diskursen, da det er i denne subjektene blir til, ifølge Foucault (Lundgren & Juritzen m.fl., 2012). De profesjonelle er i like høy grad som innvandrere subjekter som er blitt til i diskursen og har visse subjektposisjoner muliggjort for seg. Individene i en diskurs har ikke makt over de betingelsene de er betinget av (Henriksen, 2013, s. 58). Individene kan dermed betraktes som objekter hvor makt blir formidlet igjennom (Hall, 2013, s. 79-80).

Diskursen former subjektene. Videre er det staten som former diskursen (Lundgren & Juritzen m.fl., 2012) og dermed også de subjektposisjonene som tilbys borgerne, her inkludert innvandrere, de profesjonelle og sivilsamfunnet. Med utgangspunkt i styringsmentalitet som maktform, ser vi at staten ved hjelp av subjektivering benytter seg av en form for distansestyling (ibid., s. 22). Det er i denne praksisen makten oppstår. Den oppstår i relasjonen mellom de involverte partene.

Hvilke styringsteknologier som gjør seg gjeldende bestemmes av diskursen, og er ifølge Foucault, avhengig av epistemet. Det er et erkjennelsesfelt, altså de tenkemåtene og begrepssystemene som utgjør forutsetningene for kunnskap. Slik vi har sett er ikke epistemet stabilt og dermed slår Foucault fast at kunnskap må anses å være historisk bestemt (Thomassen, 2006, s. 120). Videre kan kunnskap dermed ikke sies å være sann, da den er i stadig endring (Burr, 1995).

Kunnskapen som f.eks. kommer frem i St. Meld nr. 74 (1979-1980) stemmer ikke overens med kunnskapen i St. Meld. nr. 39 (1987-1988). I førstnevnte anses det å være forankret til sin egen

kultur som svært viktig, det vil si at en for stor tilpasning anses som en trussel (Hagelund, 2003, s. 174-175). I sistnevnte er ikke denne kunnskapen å finne. Kultur blir sett på som noe som kan true integrering, og verdier det norske samfunnet bygger på er hevet over innvandrernes personlige verdier (Christoffersen, 2010, s. 35).

Betingelsene som må oppfylles for å bli betraktet som integrert varierer altså imellom stortingsmeldingene. Dette har vi tydelig sett igjennom subjektposisjonene som ikke er de samme for innvandrere fra de første stortingsmeldingene og til de siste.

Slik jeg har nevnt er det ikke store forskjeller mellom Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) når det kommer til diskursen om integrering. Kunnskapen som kommer frem i tilnærmsvis lik, men egeninnsatsen er mer eksplisitt nevnt i Meld. St. 30 (2015-2016). Jeg vil likevel påstå at begge er en del av samme episteme. Hva som var mulig å tenke i periodene hvor de to stortingsmeldingene ble skrevet er det samme. Vi ser ingen epokeforskjell mellom de to stortingsmeldingene jeg har gjort en diskursanalyse av. Begge stortingsmeldingene er en del av samme diskurs, og inngår dermed også i samme diskursive formasjon.

En stortingsmelding er et offentlig politisk dokument som ofte blir kommentert og sitert. På den måten reproduseres og forsterkes stortingsmeldingene sin makt gjennom det Foucault kaller for kommentarprinsippet (Foucault, 1999a, i Gjersøe, Engebretsen & Heggen, 2012, s. 49). Slik jeg påpekte i teorikapittelet refererer stortingsmeldinger til andre virkeligheter og dokumenter som er en del av samme diskurs. Ved å knytte seg til andre dokumenter skaper stortingsmeldingen mening (Atkinson & Coffey, 2011, s. 88). Det kan f.eks. være de NOU'ere som stortingsmeldingene bl.a. bygger på, det vil si at de ikke er speilbilder av den sosiale virkeligheten (ibid.).

Ifølge Foucault vil diskursen som er i henholdsvis Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) være en del av en diskursiv formasjon. Det vil si at kunnskapen som danner grunnlag for det som kommer frem i f.eks. Meld. St. 6 (2012-2013) også danner grunnlag for andre ytringer, tekster og handlinger på andre arenaer i samfunnet til samme tid (Hall, 2013, s. 44). På grunn av oppgavens begrensning har jeg ikke direkte undersøkt om samme kunnskap som kommer frem i stortingsmeldingene også er å finne på andre samfunnsarenaer. Likevel er det raskt å dra noen parallelle linjer til den offentlige forvaltningen. Ved hjelp styringsformen New Public Management (NPM) har den offentlige sektoren blitt effektivisert ved å benytte strategier fra den private sektoren (Kroken & Madsen, 2016, s. 13). Den offentlige sektoren har implementert målstyring når det gjelder arbeidslivet, helsesektoren og velferdstjenester. Det

skjer en ansvarsforskyvning fra det politiske nivået til det administrative og profesjonelle. Med NPM får de profesjonelle et større forvaltningsansvar, fordi det fra det politiske nivået ikke lenger er direkte styring, men indirekte (Grimen, 2009, i Kroken & Madsen, 2016, s. 13). Hovedoppgaven til politikken ledelse innen et område blir å sørge for «styringen av styring» (Sørhaug, 2004, s. 86, i Kroken & Madsen, 2016, s. 13). Det interessante er at denne forskyvningen av ansvar ikke stopper ved de profesjonelle, men blir ført videre til det enkelte individ. Det oppstår en forventning til den enkelte om at vedkommende er i stand til å ta positive og produktive valg for seg selv (Villadsen, 2004, i Kroken & Madsen, 2016, s. 14).

Jeg vil derfor påstå at kunnskap som kommer frem i Meld. St 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016) også er å finne på andre arenaer til samme tid, nemlig i offentlige sektor. Det enkelte individ blir ansvarliggjort eget liv ved at det blir ansett til å være i stand til å ta positive og produktive valg. Det er altså mulig å se dette som et mønster, og at dette utgjør en diskursiv formasjon (Hall, 2013, s. 44).

Den kunnskapen om integrering som kommer frem i stortingsmeldingene, f.eks. at den enkelte innvandrere skal ansvarliggjøres, er altså med på å forsterke diskursen som allerede gjør seg gjeldende på andre områder. Slik blir diskursen makt forskerket.

Kapittel 6 Avsluttende refleksjoner

Denne studien har hatt som hovedformål å utforske hvordan diskursen om integrering fremstår i Meld. St. 6 (2012-2013) og Meld. St. 30 (2015-2016), og hvordan dette kan forstås i et maktperspektiv. Metoden jeg har brukt for å kunne svare på denne problemstillingen er diskursanalyse med utgangspunkt i Foucaults diskursteori. I begynnelsen av prosjektet kom jeg frem til to forskningsspørsmål som på hver sin måte er med på å besvare problemstillingen.

1. Hva slags tenkemåter og begreper om integrering synliggjøres i de utvalgte stortingsmeldingene?
2. Hvordan fremstår maktrelasjoner i stortingsmeldingene (diskursene) mellom ulike ideelle mottakere?

Tenkemåtene og begrepene om integrering i stortingsmeldingene fant jeg ved hjelp av nodalpunkt og momenter, begreper hentet av Laclau og Mouffes diskursteori. Nodalpunktet er en kategori som er vektlagt i diskursen, og momentene har såkalt definisjonsmakt over nodalpunktet (Laclau & Mouffe, 1985, i Engebretsen & Heggen, 2012a, s. 31). *Integrering* ble nodalpunktet for begge stortingsmeldingene, og momentene ble analysert frem til å være som følger: Meld. St. 6 (2012-2013): 1) *Like muligheter*, 2) *like rettigheter*, 3) *like plikter*, 4) *oppleve tilhørighet* og 5) *delta i fellesskapet*. Meld. St. 30 (2015-2016): 1) *Like muligheter*, 2) *være i lønnet arbeid*, 3) *egeninnsats*, 4) *oppslutning til sentrale verdier i samfunnet og holde seg innenfor norsk lov*, 5) *like rettigheter og like plikter*.

I analysen kom det også frem motbegreper, som også gir en forståelse av hva integrering er, eller rettere sagt ikke er. Følgende var motbegreper: Meld. St. 6 (2012-2013): *diskriminering*, *utestenging*, *store sosiale ulikheter* og *forskjellsbehandling*. Momentene i Meld. St. 30 (2015-2016): *lav samfunnsdeltakelse*, *kriminalitet*, *segregering*, *radikalisering*, *å falle utenfor* og *voldelig ekstremisme*.

Maktrelasjoner i stortingsmeldingene ble analysert frem ved å se på subjektposisjoner muliggjort for de ideelle mottakerne av stortingsmeldingene. Disse ble kategorisert som innvandrere, de profesjonelle og sivilsamfunnet, og dekker over alle ideelle mottakere.

Funnene viser at innvandrere ifølge Meld. St. 6 (2012-2013) må tilpasse seg det norske samfunnet ved bl.a. å respektere demokratiet og overholde norsk lov. De må gå inn for likestilling i arbeids- og samfunnslivet og omsorgsarbeid. De skal forsørge seg selv og være med på å opprettholde velferdsstaten ved å ta del i arbeid. De skal også ta del i samfunnslivet

ved f.eks. å engasjere seg i frivillige organisasjoner. Det fremkommer også en subjektposisjon for innvandrere om at det er ulike måter å leve på ved at den enkelte kan tolke og prioritere verdier. Denne subjektposisjonen undergraves midlertid av andre subjektposisjoner for innvandrere, da det gjentagende ganger er en tydelig forventning om bl.a. deltakelse i arbeidslivet for både menn og kvinner.

Subjektposisjoner for innvandrere i Meld. St. 30 (2015-2016) er at de må delta i arbeid, og bli værende i arbeid. Dette er for å bevare velferden og styrke samfunnsøkonomien. Videre må innvandrere også delta i samfunnslivet. Det kan skje ved å delta i frivillige organisasjoner. Innvandrere må gjøre en egeninnsats for å bli integrert. For å kunne delta i arbeidsliv og bidra til fellesskapet må de tilpasse seg en helt ny situasjon, nytt språk, nye væremåter og nytt samfunn. Det vektlegges at innvandrere som kommer, selv må ta ansvar for å skape seg et liv. Videre må de holde seg innenfor norsk lov, hvilket også indikerer en aktiv oppslutning om demokratiet, rettstaten og menneskerettighetene. Dette betyr også en oppslutning om ytringsfrihet, likestilling og likeverd. Stortingsmeldingen muliggjør en subjektposisjon, hvor det er mange måter å være norsk på, så lenge det gjøres innenfor norsk lov.

Funnene hva gjelder subjektposisjonene for de profesjonelle er i Meld. St. 6 (2012-2013) at de har ansvar for å ivareta innvandrere innenfor generelle tiltak. Tjenestene skal tilpasses etter innbyggernes behov, det gjelder selve organiseringen, retningslinjene og den direkte kontakten med bruker. De profesjonelle skal bekjempe forskjellsbehandling og store sosiale ulikheter og besitte tilstrekkelig flerkulturell kompetanse. I Meld. St. 30 (2015-2016) må de profesjonelle tilpasse tjenestene de yter etter befolkningens forutsetninger og behov. De profesjonelle har ansvar for at innvandrere forstår deres plikter, rettigheter og den egeninnsatsen de må yte i Norge. Videre må de profesjonelle kartlegge med sikt på at innvandrere skal komme raskt i arbeid og delta i samfunnet.

Subjektposisjonene som stortingsmeldingen muliggjør for sivilsamfunnet i Meld. St. 6 (2012-2013) er at det må anerkjenne og forholde seg til endringer i befolkningen. Dette gjøres ved likeverdig behandling. Frivillige organisasjoner skal f.eks. være tillitskapende, da de spiller en rolle i integreringsarbeidet ved å fungere som en møteplass og tilbydere av aktiviteter. I Meld. St. 30 (2015-2016) er funnene at sivilsamfunnet må inkludere innvandrere ved å gi alle like muligheter, rettigheter og plikter, og motarbeide rasisme og diskriminering. Frivillige organisasjoner må samarbeide med kommunen og gjøre aktiviteter tilgjengelig for alle.

Subjektposisjonene jeg fant for henholdsvis innvandrere, de profesjonelle og sivilsamfunnet knyttet jeg opp til momentene, som er kriterier for vellykket integrering. Kun en subjektposisjon ble oppfattet som motstridende til de andre subjektposisjoner, og dette var i Meld. St. 6 (2012-2013). Det går på at innvandrere kan velge ulike måter å leve på, ved at den enkelte kan tolke og prioritere verdier. Dette er en motsetningsfylt identitet og er dermed ikke forenelig med noen av momentene.

For å få frem maktperspektivet har jeg sett på maktreasjoner i diskursen ut ifra subjektposisjonene. Innvandrere, de profesjonelle og sivilsamfunnet er alle bærere av den kunnskapen diskursen produserer, og ifølge Foucault er alle underkastet diskursens makt (Hall, 2013). Staten styrer befolkningen gjennom å forbedre, oppdra og moralisere, og makten kan derved sies å være usynlig (Villadsen, 2007, s. 157). Denne formen for makt som Foucault kaller for styringsmentalitet handler om å intervensere med individets mentalitet, slik at deres handlinger og selvforståelse blir påvirket (Foucault, 1999, s. 174-175, i Lundgren & Juritzen m.fl., 2012, s. 22; Villadsen, 2007, s. 60). Innvandrere får en selvforståelse av at de må snakke norsk og komme ut i arbeid for å bli integrert. De profesjonelle må tilby tjenester som er tilpasset innvandrere for at integreringen kan lykkes. Sivilsamfunnet må gi likeverdig behandling til innvandrere som til majoritetsbefolkningen. Alle styres av diskursen. I møtet mellom innvandrere og profesjonelle eller innvandrere og sivilsamfunnet er det gitt noen klare subjektposisjoner gjennom diskursen på hvilke forventninger det er til hver av partene.

Slik jeg nevnte i innledningskapittelet er det derfor som sosialarbeider viktig å ha kritiske refleksjoner til det selvsagte (Kroken & Madsen, 2016, s. 10). Den kunnskapen som danner grunnlag for sosialarbeideres arbeidsrutiner med innvandrere er blitt til i diskursen.

Mye av kunnskapen som en stortingsmelding bygger på kommer fra f.eks. NOU'ere. I disse er det en rekke anbefalinger som bygger på synspunkter til aktuelle faginstanser og de parter som saken berører (Stortinget, 2016b). Derfor tror jeg det er viktig å forstå, slik Atkinson og Coffey (2011, s. 88) peker på, at et dokument i seg selv ikke skaper en egen virkelighet. Den knytter seg til andre virkeligheter og dokumenter som er en del av den samme diskursen, og på den måte skaper stortingsmeldingen mening. Videre blir stortingsmeldingene kommentert og sitert, og gjennom det Foucault kaller for kommentarprinsippet, reproducerer og forsterker stortingsmeldingen sin innflytelse (Foucault, 1999a, i Gjersøe, Engebretsen og Heggen, 2012, s. 49).

Det er altså viktig å forstå at diskursen vi er en del av bestemmer hvordan vi ser på andre og hvordan vi ser på oss selv. Diskursen om integrering av innvandrere, som kommer frem i politikken, bestemmer hvordan praksisfeltet blir formet. Diskursen skaper kunnskap, og slik vi har sett i teoridelen er kunnskap ikke objektivt. Ifølge Burr (1995) er kunnskap betinget av både historie og kultur, men også et produkt av dette. Vi kan derfor ikke hevde at en bestemt type kunnskap er mer sann enn en annen type kunnskap. Kunnskap opprettholdes av sosiale prosesser, og kommer ikke frem ved objektiv observasjon. Videre forstås kunnskap og sosial handling som sammenvevde, og derfor ser vi også gjennom subjektposisjonene til de ideelle mottakerne at det er visse handlinger som blir understøttet, mens andre ikke gjør (Jørgensen & Phillips, 1999). Det er svært viktig i sosialt arbeid å forstå at kunnskapen vi bygger praksisen på er blitt til i diskursen, og dermed ikke er objektiv. Grunnen til at det er viktig skyldes at det har store konsekvenser for hvordan sosialt arbeid utøves i forhold til innvandrere med fluktbakgrunn. Praksisen kan virke som det «korrekte» i vår tid, men hvordan vil det bli sett på i fremtiden, om 10 år, 20 år eller 50 år? Kanskje det er en sosialarbeiders oppgave å reflektere over diskursen om integrering, og vil det gjøre han eller hun i bedre stand til å ivareta det individuelle behovet til den enkelte innvandrer?

6.1 Forslag til videre forskning

Etter flere måneders arbeid med denne studien, har teorien jeg tar utgangspunkt i blitt godt og grundig gjennomarbeidet i tankene mine. Jeg tok utgangspunkt i Foucaults forståelse av diskurs, og benyttet meg av to begreper fra Laclau og Mouffes diskursteori. Det kan være interessant for videre forskning å ta utgangspunkt i Laclau og Mouffes forståelse av diskurs. De er enige med Foucault når det gjelder at oppfattelsen av et fenomen er et resultat av kontingente historiske prosesser (Hansen, 2017). Imidlertid skiller de seg fra Foucault når det gjelder deres fokus. Foucault er opptatt av hva én dominerende diskurs er sammenvevd av (ibid.), hvor Laclau og Mouffe fokuserer på forskjellige diskursers kamper mot hverandre til samme tid. De anser at hver diskurs ønsker å oppnå hegemoni ved å fastsette et konkret betydningsinnhold til et begrep. Resultatet blir konstante sosiale kamper om et fenomens definisjon (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 35). Det kunne vært interessant å gjøre en kvalitativ studie av sosialarbeideres praksis i integreringsarbeid. Vil en slik studie vise at sosialarbeidere følger én dominerende diskurs eller vil en finne konkurrerende diskurser når praksis studeres? I så fall hvilke diskurser er det og hvor kommer de fra?

Referanser

- Andenæs, A. (2000). Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I Haavind, H. (Red.). *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning* (s. 287-320). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Andersen, N. Å. (1999). *Diskursive analysestrategier. Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*. København: Nyt fra Samfundsvidenskabene.
- Atkinson, P., & Coffey, A. (2011). Analysing documentary realities. I Silverman, D. (Red.). *Qualitative research* (3.utg., s. 77-92). London: Sage.
- Berg, B., Ellingsen, I.T, Levin, I., & Kleppe, L.C. (2015). *Sosialt arbeid: en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brochmann, G. (2003). Del II. 1975-2000. Norsk innvandringshistorie. I Kjeldstadli, K. (Red.). *I globaliseringens tid, 1940-2000* (s. 137-387). Oslo: Pax.
- Brochmann, G. (2006). *Hva er innvandring* (Vol. 16). Oslo: Universitetsforlaget.
- Brochmann, G., & Kjeldstadli, K. (2014). *Innvandringen til Norge: 900-2010*. Oslo: Pax.
- Burr, V. (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Christoffersen, H. (2010). *Semantikk og politikk: en analyse av integreringsbegrepet i stortingsmeldinger om innvandring* (Mastergradsavhandling, Høgskolen i Oslo). Hentet fra <https://oda.hioa.no/en/semantikk-og-politikk-en-analyse-av-integreringsbegrepet-i-stortingsmeldinger-om-innvandring>
- Christoffersen, H., Engebretsen, E., & Heggen, K. (2012). En begrepsanalyse av det politiske målet for mangfold. I Engebretsen, E., & Heggen, K (Red.). *Makt på nye måter* (s. 35-47). Oslo: Universitetsforlaget.
- Davies, B., & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20 (1):43-63. Hentet fra https://www.researchgate.net/publication/227980244_Positioning_The_Discursive_Production_of_Selves
- Davies, B., & Harré, R. (2014). *Positionering: diskursiv produktion af selver*. København: Forlaget Mindspace.

- Djuve, A. B. (2011). *Introduksjonsordningen for nyankomne innvandrere: Et integreringspolitisk paradigmeskifte?* (Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo). Hentet fra http://www.fafo.no/media/com_netsukii/20210.pdf
- Engebretsen, E., & Heggen, K. (2012a). Å lese makt i tekst. I Engebretsen, E., & Heggen, K. (Red.). *Makt på nye måter* (s. 24-34). Oslo: Universitetsforlaget.
- Engebretsen, E., & Heggen, K. (2012b). Makt på nye måter. I Engebretsen, E., & Heggen, K. (Red.). *Makt på nye måter* (s. 13-18). Oslo: Universitetsforlaget.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge*. London: Tavistock Publications.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge*. Brighton: Harvester.
- Foucault, M. (1982). The subject and power. I *Critical Inquiry*, 8(4), 777-795. Hentet fra https://is.muni.cz/el/1423/podzim2008/SOC757/um/FOUCAULT_Subject_and_power.pdf
- Foucault, M. (2009). Vitensarkeologien; de diskursive regelmessighetene. *Agora*, 27(2-3), 27-80. Hentet fra https://www.idunn.no/agora/2009/02-03/vitensarkeologien_de_diskursive_regelmessighetene
- Gisle, J. (2016). Melding til Stortinget. *Store Norske leksikon*. Hentet d. 04.11.2016 fra https://snl.no/melding_til_Stortinget
- Gjersøe, H.M., Engebretsen, E., & Heggen, K. (2012). Kontraktfestet velferd. I Engebretsen, E., & Heggen, K. (Red.). *Makt på nye måter* (s. 48-58). Oslo: Universitetsforlaget.
- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1998): Competing paradigms in qualitative research. I Lincoln, Y. S. & Denzin, N. K. (Red.). *The landscape of qualitative research: Theories and issues* (s.195-220). Thousand Oaks, California: Sage.
- Guba, E.G & Lincoln, Y.S. (2008). Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences. I Lincoln, Y. S. & Denzin, N. K. (Red.). *The Landscape of qualitative research* (3. utg., s. 255-286) Thousand Oaks, California: Sage.
- Haavind, H. (2000). På jakt etter kjønne betydninger. I Haavind, H. (Red.). *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning* (s. 7-59). Oslo: Gyldendal akademisk.

- Hagelund, A. (2003). *The Importance of Being Decent. Political Discourse on Immigration in Norway 1970-2002*. Oslo: ISF/Unipax.
- Haldar, M. & Engebretsen, E. (2009). Et nederlagsnarrativ. *Sosiologi i dag*, 39(4), 57-72.
Hentet fra <http://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/1015/1006>
- Hall, S. (2013). The work of representation. I Hall, S., Nixon, S. & Evans, J. *Representation* (2. utg., s. 1-47). London: SAGE.
- Hansen, A. D. (2017). Laclau og Mouffes diskursteori. I Järvinen, M. & Mik-Meyer, N (Red.). *Kvalitativ analyse: Syv traditioner* (s. 343-366). København: Hans Reitzels Forlag.
- Henriksen, J. -O. (2013). Makt, avmakt og kreativitet: Beate Grimsrud og Michael Foucault. I Mesel, T. & Leer-Salvesen, P. (Red.). *Makt og avmakt: Etiske perspektiver på feltet psykisk helse* (s. 51-66). Kristiansand: Portal Akademisk.
- Järvinen, M. & Mortensen, N. (2005). Det magtfulde møde mellem systemt og klient – teoretiske perspektiver. I Järvinen, M., Larsen, J.E & Mortensen, N. (Red.). *Det magtfulde møde mellem system og klient* (s. 9-27). Aarhus Universitetsforlag.
- Jørgensen, M.W. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Koselleck, R. (2005). *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press. Hentet fra <https://ebookcentral.proquest.com/lib/agder/reader.action?docID=908245>
- Kroken, R. & Madsen, O. J. (2016). Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten. Kroken, R., & Madsen, O. J. *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten: fra sosialt arbeid til "arbeid med deg selv"?* (s. 10-23). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. (3. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lichorobiec, Š. (2011). Identitetsforhandlinger i Niemis Mannen som dog som en lax (2006). *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*. 16(25), 51-71. Hentet fra <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/114754>

- Lundgren, V.G., Juritzen, T., Engebretsen, E. & Heggen, K. (2012). Makt. I Engebretsen, E., & Heggen, K (Red.). *Makt på nye måter* (s. 19-23). Oslo: Universitetsforlaget.
- Meld. St. 6 (2012-2013). (2013). *En helhetlig integreringspolitikk: mangfold og fellesskap*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-6-20122013/id705945/>
- Meld. St. 30 (2015-2016). (2016). *Fra mottak til arbeidsliv: en effektiv integreringspolitikk*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-30-20152016/id2499847/>
- NOU 2011: 7. (2011). *Velferd og migrasjon - den norske modellens framtid*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-07/id642496/>
- NOU 2011:14. (2011). Bedre integrering: mål, strategier, tiltak. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-14/id647388/>
- NOU 2017: 2. (2017). *Integrasjon og tillit: Langsiktige konsekvenser av høy innvandring*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2017-2/id2536701/sec1>
- Poulsen, B. (2005). Roller og rollekonflikter – fra entydighet til flertydighet. I Esmark, A., Laustsen, C.B., Andersen, N. Å. (Red.). *Socialkonstruktivistiske analysestrategier* (s. 161-184). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Regjeringen. (2016a). Hentet d. 04.11.2016 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokument/meldst/id1754/>
- Regjeringen. (2016b). Hentet d. 04.11.2016 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokument/prop/id1753/>
- Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (3. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet. Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Stortinget. (2016a). Hentet d. 04.11.2016 fra <http://sok.stortinget.no/?aid=185&l=no&querytext=melding+til+stortinget>
- Stortinget. (2016b). Hentet d. 04.11.2016 fra <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Arbeidet/Lovarbeidet/>

- St. Meld. nr. 39 (1973-1974). (1974). *Om innvandringspolitikken*. Kommunal- og arbeidsdepartementet. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012060108156
- St. Meld. nr. 74 (1979-1980). (1980). *Om innvandrere i Norge*. Kommunal -og arbeidsdepartementet. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2012050208051
- St. Meld. nr. 39 (1987-1988). (1988). *Om innvandringspolitikken*. Kommunal -og arbeidsdepartementet. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2013071606127
- St. Meld. nr. 17 (1996-1997). (1997). *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-17-1996-1997-/id191037/sec1>
- St. Meld. nr. 55 (2000-2001). (2001). *Om samepolitikken*. Arbeids- og sosialdepartementet. Hentet fra https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-55-2000-2001-/id195308/sec1?q=fornorskning#match_12
- St. Meld. nr. 49 (2003-2004). (2004). *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse*. Arbeids- og sosialdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-49-2003-2004-/id405180/>
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode* (4. utg.). Bergen: Fagbokforl.
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis: innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Villadsen, K. (2007). Magt og selvteknologi: Foucaults aktualitet for velfærdsforskningen, *Tidsskrift for Velfærdsforskning*, 3(10), 156-167. Hentet fra http://www.academia.edu/4968404/Magt_og_selvteknologi_Foucaults_aktualitet_for_velf%C3%A6rdsforskningen
- Villadsen, K. (2017). Diskursanalyse. I Järvinen, M. & Mik-Meyer, N (Red.). *Kvalitativ analyse: Syv traditioner* (s. 297-320). København: Hans Reitzels Forlag.